

EVET-HAYIR DEMOKRASİSİ

M.Tınaz Titiz

YAZARLA YAZIŞMA ADRESİ

tinaz@tinaztitiz.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz	v
YENİ POLİTİKA	
Yeni Bir Politik Platform İhtiyacı	1
Alternatif Siyaset Anlayışı	5
Evet Hayır Demokrasisi Artık Yetmiyor	6
Yeni Söylemin Özü: Üretirken Paylaşmak!	9
Milletvekilleri, Zembil ve Kaynaktaki Sorunlar	11
Demokrasinin Önkoşulları Yok mudur?	13
Sahte Sanatlar Toplumu	16
Günüşiği Yasası	19
Şişman Adama Konfeksiyon Elbise	21
Siyasi Parti Gelirleri	23
"İl Bakanı" Olmaz	27
Parlamento Sıralarının Boşluğu	29
Beyaz İhtilal !	32
TERÖR	
Türkün'lere Çağrı	39
Harekete Geçiren Nedir ?	41
Kısa Vade Kıskaçı ve Şırnak !	44
"Butterfly Effect" ve Terörün Kelebekleri	49
Farklı Bir Bakış	52
Yasadışı İşler Örgüsü	54
Her Melanet, Bir Küçükü Üzerinde Yeşerebilir	57
SORUNLARIN KİMYASI	
Sorunların Ortak Nedeni: Tek Nedenli Teşhisler ..	61
Aspirin, Benzin ve Vanilya	63
Sistem Kurma Becerisi, Nitelik Dokusu ve Adalet Sistemi	66
18 Kişi Yetersizdir	69
Doğru Soruları Sorabilmek	71
Mumcu'nun Katilleri Keşki Bulunmasa	75
Öyle Bir Şey Olsun ki!	78
2000'li Yılların Simyacıları ve Bela Üretimi	80
Cinsellik Pazarlaması ve Artan Sapıklar	84
Kördögüşü Nedir?	86
Sorun, Çöp Patlaması Değildir	90
Önce, Değer Ölçülerimizi Yeniden Tarifleyelim	92
Vahşet ya da Hastalık	94
Möln, Solingen, Yüz Soru ve Sıfır Cevap	96

Nasıl Bir Türkiye Özlemindeyiz?	100
Kendine Düşman Üreten Toplum	105
Ne istiyoruz, Niçin Olmuyor?	111

EKONOMİ

Özelleştirme Niçin Zorlanıyor?	120
Özelleştirme'den Hep Aynı Şeyleri mi Bekliyoruz? ..	123
Önce İşletmeciliğin, Sonra Mülkiyetin Özelleştirilmesi	125
KİT'ler Birer Aynadır	127
Olmazsa Olmaz	130
Sosyal Sorumluluk	135
Sekiz Emir	140
Ataköyde Çok Düşük Taksitle Ev İster misiniz? ...	142
Üretimsizliği Aşmalıyız	144
Kaynak Kıtılığı : Gerçek Kurtuluş	146
Ücretliyi Enflasyona Ezdirmemek	149
Her Çatışmanın Temelinde Üretimsizlik Var	151
Bir Tuzak: Gümrük Birliğine Evet mi Hayır mı? ...	153
Ücret ve Fiyat Artış Oranları'nı Sınırlamak	155
Üretim Ne Demektir?	157
Daha Çok Vergiden Önce, Etkin Kullanım	159
Birileri Korunmuyor	161
Enflasyon, Kronik Enflasyon ve Çığ Etkisi	164

BELAGAT (rhetoric)

Bir Ek Kaynak : Laf Vergisi	173
Değersiz Düşünce	175
Bir Hastalık : Sayma	178
Yanlış Doğruya Çevirmek	180
"Sözler" ve Doğru Düşünce	183
Gerçek Devrim, "Salata Söze Son" ile Olacaktır ..	187

YÖNETİCİLERİMİZE

Çalışkanlardan Korkuyorum	190
"Yapılanlar" "Yapıl(a)mayanlar"ın Aynasıdır !	194
"Kısır Döngüler" Birer Avantaja Çevrilebilir mi? ..	198
Plato Hastalığı	202
Birşey Yapmak İsteyenler Önce Birşey Yapmamayı Bilmeli	203
Artık Olaylarla "Yakından" İlgilenmeyen Yöneticilere İhtiyaç Vardır	205

BİRAZ DA KOMİK

Prezantablız Hanımlara Duyuru	210
Tebrik Aldatmacası	212
Alo Bilgi İyidir	214

Asılı Cezaevi	216
Yoksa Biz de Süper Güç mü Oluyoruz?	218
Hesap Bilmemek Nasıl Anlaşılır?	220
"Çalışmalarımız Sürmektedir" Ne Demektir?	222
Topuk Sesleri ve Laçkalık	224

ÇEŞİTLEME

Turgut Özal	227
Gençler, Değişim ve Clinton	229
Bir Başka Tür Rüşvet: Ad Verme	233
Gösterişten Şikayetçi misiniz?	235
"Mazlum Rolü" Pirim Yapmıyor	237
"Tam Teşekküllü Hastane" Raporu	239
Yolsuzluk Faturalarını Kim Öder?	241
Son Söz Yerine: Sert Söz, Az Sopa	244

ÖNSÖZ

Yalnızca çam kozalaklarıyla beslenen ve de kozalakların döküldüğü dönemlerde ortaya çıkan tırtıl'ları bilirsiniz.. Bu yaratıklar, birinin ağzı diğerinin kuyruğundan tutar biçimde, bazen uzunluğu metrelerce zincirler oluştururlar ve öyle hareket ederler.

Zaman zaman da, -herhalde zincirin en başındaki tırtıldan koku vs yoluyla aldıkları bir emirle- kozalakların kabukları üzerindeki maddeleri yiyerek beslenirler.

Ömürleri birkaç haftadan daha uzun olmayan tırtılların davranışlarını inceleyen bir biyolog şöyle bir deney planlar: Beslenme emri, zincirin en başındaki tırtıldan geldiğine göre, acaba "*baş tırtıl*" olmazsa ne olur? Zincirin başındaki tırtılın ağzı, en sondakinin kuyruğu ile birleştirilir ve bir çember oluşturulursa "*baş tırtıl*" kalmayacak ve emri kimin vereceği belirsizleşeceği için açlığın güdülediği tırtılların bireysel davranışları gözlemek mümkün olabilecektir..

Bunu anlamak için bir yere kozalaklar yığılır ve uygun uzunluktaki bir tırtıl zincirinin bu yığının çevresinde bir çember oluşturması sağlanır.

Biyologun tahmini, çember haline gelmiş tırtılların, "*bir baş tırtıl'dan emir geleceği inancıyla*" düşünmeden dönmeye devam edeceği, ama açlık güdüsüyle bir süre sonra zincirin parçalanacağıdır. Bundan emindir, ama merak ettiği, zincirin nasıl kopacağıdır..

Deney birkaç gün sürer ve tırtıllar kozalak yığınının çevresinde sürekli döner dururlar. Sonuçta, beklenen emir gelmez ve tırtıllar, bir "*baş tırtıl*"dan gelecek emri bekleye bekleye ölürlər..

Belirli bir tarikatın üyelerinin inançlarına göre, ayaklarının çevresine çizilen bir çember, daha yaşlı birisince kırılmaksızın o çemberden dışarı çıkılamaz.

Her iki olayda da ortak olan nokta, tırtıllar ve tarikat üyelerinin, *biryerlerden* geleceğine emin oldukları *birşeyleri* beklemeleridir.

Kaç tırtıl zinciri ve kaç tarikat üyesi bu *birşeyleri* beklerken ölmüştür bilinmez ama bilinen odur ki günlük yaşam içinde hepimiz *biryerlerden birşeyler* gelip sorunumuzun çözüleceğini bekleriz.

Bizleri (ve tırtılları) böylesine koşullanmış yapan acaba nedir? Tırtılları bilmem ama insanları koşullandıran, anne kucağında başlayıp, okulda ve sonra da toplum içinde devam eden, "ö ğ r e t m e" denilen süreç ve o sürece damgasını vuran "e v e t - h a y ı r" mantığıdır.

"*Anneni mi yoksa babanı mı seviyorsun?*" sorusuyla ilk karşılaşan çocuklara bilmem hiç dikkat ettiniz mi? O ana kadar annesiyle babası arasında herhangi bir ayrım gözetmek gereği duymamış olan ve henüz ikili mantığın tuzağına düşmemiş olan çocuk ilk defa anne ve babanın birlikte sevimleyeceği düşüncesiyle koşullandırılmakta, ondan sonra her geçen dakika içinde ikili mantık sisteminin ürünleriyle karşılaşmakta ve giderek o mantık sistemini doğru, ona uymayanları da saçma olarak değerlendirmeye başlamaktadır.

Kendi deneylerini yaparak öğrenme demek olan oyun'u pek hoş karşılamayan, onun yerine mümkün olduğunca erken yaşlarda çocuğu *öğretme makinesi* içine sokmaya çalışan toplum, oyunu dahi kurallandırmış, ders programları içinde oyun oynanacak saatleri, oyun çeşitlerini belirlemiştir. Aslında kolayca görülebileceği gibi bu tür "oyun"ların, gerçek oyun ile pek ilgisi yoktur.

Ya birşeyin ya da diğerinin doğru olabileceğine, iki şeyin aynı anda olamayacağına şiddetle koşullandırılan çocuk için esas felaket, ondan uzlaşma beklendiği zaman başlamaktadır.

Örneğin, demokratik sistem içindeki yaşamında sık sık "*doğru*" olmayan düşüncelere de "*tahammül*" etmesi istenmekte ama bunun, o güne kadar kendisine öğretilenlerle nasıl bağdaştırılacağı söylenmemektedir. Önüne konulan iki düşünceden yalnız birisine inanacak, iki partiden yalnız birisini ve iki adaydan ancak ve yalnız birisini seçebilecektir.

Bu mantık ve **öğretme**'ye dayalı sistem sürekli olarak çatışma üretmekte, ama bir yandan da çatışmanın yanlışlığı, barışın erdemi savunulmaktadır. Bu gelişki ancak ikili standartlar yoluyla çözümlenebilmekte ve kafası iyice karışmış insanlara her durum için ayrı "*doğrular*"ın varlığı telkin edilmektedir. Bu, günümüz insanının büyük trajedisidir..

Birilerinin, *biryerlerden birşeyler* beklemeyi bırakarak bu zinciri koparması gerekiyor. Çocuklarımız yalnızca anne ya da yalnızca babalarını sevmek zorunda olmayıp *ikisini birden sevebileceklerini*; solcular üretmeyi sağcılar ise paylaşmayı reddetmek zorunda olmayıp, *üretirken paylaşabileceklerini*; Türkler ve Kürtler *Türkürt olduklarını*; laikler ve inançlılar, hem laik hem inançlı olunabileceğini anlamalı, *ya biri ya diğeri* çemberinden kendilerini kurtarmalıdır. Böyle bir Dünya şüphesiz ki daha az sorunlu olacaktır. Bunu gerçekleştirebilmenin yolu ise eğitim anlayışımızın üzerine oturduğu *ö ğ r e t m e k* 'ten, yeni mantık sisteminin temeli olan *ö ğ r e n m e* 'ye geçmekle olabilecektir.

Kutuplaştırıcı mantık sisteminin eleştirisi, günümüzde kimi toplumlarda yapılmaktadır. Ama bu eleştiriler henüz, politik alana yansımamıştır. Yansımaysızın nedeni çağdaş demokrasilerin zaten bu kutuplaşmadan arınmış olmasıdır.

Toplumumuzda benimsediğimiz demokrasi anlayışı ise bu 'arınmışlık' noktasından çok uzakta, bir çeşit *askeri sertlikle demokrasi* uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu tür demokraside griler bulunmayıp tüm renkler siyah ve beyazdan ibarettir.

Bu oluşumun olası bir nedeni, demokrasi sürecimizin kısa sayılabilecek süresi içinde azımsanamayacak bir sürenin askeri yönetimler altında geçmiş olmasıdır.

Geliniz bu çatışma üretici, kutuplaştırıcı **İkili Mantık Sistemi** yerine, bütün doğal sistemlerin temeli olan **Sürekli Mantık Sistemi**'ni benimseyelim.

Bunu hayata geçirmenin bir yolu, merkezi yönetimin çeşitli yetkilerini yerel yönetimlere devretmektir. Böylece ülke çapında "tek doğrular" yerine, "birden fazla doğru'lar" hayata geçmiş olacaktır. Ama bu tek başına yeterli değildir.

Bir yandan da, "öğretme" yerine "öğrenme"yi koydukça öğrenciler, çeşitli konulardaki "doğru"ların siyah veya beyazlardan ibaret olmadığını, yaşamın 'gri'lerden oluştuğunu kolayca keşfedeceklerdir.

Tınaz Titiz
Aralık-1993, Ankara

"Her bilinen, o alandaki başarıya bir ölçüde engeldir.."

YENİ POLİTİKA..

YENİ BİR POLİTİK PLATFORM İHTİYACI

Toplumumuz hemen her kesimi ile mevcut kurumlarının değişmesini istiyor. Bunda da doğrudur, haklıdır.

Dünkü alışkanlıklarımız, yasalarımız, kurumlarımız artık bugünün gereksinimlerine cevap veremiyor.

Akşamdan akşama, yalnızca yurttan olup biteni "radyo ajansı"ndan dinlemekle yetinebilen dünyanın toplumu, bugün artık Dünya'da neler olduğunu, anında ve görüntüsüyle bilmek arzusundadır. Özel radyo ve TV'lerin bu denli tutulmalarının nedeni budur.

Köy meydanına toplanan insanlara palavra atan, onlara gerçekleri değil beklentilerini söyleyen, kızdığı adamlara çamur atıp küfreden politikacı tipi yerine, bir daha seçilmemek pahasına doğruları söyleyen, çözüm üreten politikacı tipi bu nedenle ön plana çıkmaktadır.

Yeni işlerin yaratılmasını yeni yatırımlara bağlayıp, onu da devletin yapacağını ama devletin de kaynaklarının ancak bu kadarına yettiğini söyleyip insanları çözümsüzlüğe mahkum eden politikalar (!) yerine, işlerin ancak insanların bizzat kendilerince yaratılabileceğini, bunun ise yeni ve aranan becerilere

sahip olmakla mümkün olabileceğini, devletin ancak ortam yaratıcı, engel kaldırıcı rolünün olabileceğini, bunun dışındaki yolların "çıkılmaz" olduğunu söyleyebilen politikacılara bunun için ihtiyaç duyulacaktır.

Hergün halkın kafasına "az kitap, gazete okuyorsunuz" diye kakan; ama bir yandan da sorunlarını "bilgi" ile değil "yardım, yardımlılık, rüşvet, aracılık" gibi yollarla çözen insanlara çanak tutan, onlara hak veren politikacı tipi yerine, o yolları kapayan tiplere bunun için ihtiyaç vardır.

Yeni gelir yolları, tasarruf yolları yaratmak yerine onları kumarla zengin olmaya ikna etmeye uğraşan politikacı tipini artık halk istememektedir.

Mevcut politik platform üstüne kurulu siyasi partilerin sayısı hergün artmaktadır. Bu artış bir hastalığın belirtisidir. Hergün bir yenisi kurulan siyasi partiler kendilerinden beklenen işlevleri yerine getiremediği için çoğalmaktadır.

İhtiyaç olan yeni partiler değildir. İhtiyaç bir yeni Siyasal Platform'dur. Burada "Siyasal Platform" deyimiyle anlatılmak istenilen kavramı tanımlayabilmek için o platformun hangi ayaklar üzerine oturduğunu belirtmek gerekir. Mevcut da yeni platform da ancak ayaklarının nitelikleri tariflenerek anlaşılır hale getirilebilir.

Mevcut siyasal platformun -ki bütün partiler onun üzerine oturmak zorundadır ve oturmuşlardır- sosyal, kültürel, ekonomik ve ahlaki çok sayıda ayağı vardır. Ama bunlardan birkaç tanesi, geri kalanların hepsinden daha belirgindir.

Mevcut Siyasal Platformun birinci ayağı: "Ben, siyasetten ne kazanırım?" anlayışı...

Türk siyasetinin belki de en belirgin özelliği bu anlayıştır. Müteahhitinin ihale alabilmek, bürokratinin yükselebilmek, işsizinin iş bulabilmek için politikaya girmiş olması, yıllar boyunca yürüyüp bugün gelinen "siyaset tıkandı" noktasının bir sebebidir.

Siyaset, yapacak bir başka işi olmayanların, ya da siyaseti işini kolaylaştırmak için yapanların dışına taşınmak zorundadır. Kanunla, darbelerle değil ama toplum bilinciyle bu tür insanlar siyasete sokulmamalı, uzak tutulmalıdır.

İkinci ayak: "*Siyaset çirkindir, ona bulaşılmamalıdır*" anlayışına dayalı Siyasi Partiler yasası !..

"*Siyasetin çirkin olduğu*" anlayışı muhtemelen onu gerçekten çirkin yapanların başkalarını uzak tutmak için icat ettikleri kurnazca bir metottur. Siyasi Partiler Yasası da bu anlayışa göre oluşmuş, yüksek nitelikli insanları siyasetten menetmiştir.

Üçüncü ayak: *İştah kabartan irilikte bir Kamu Pastası..*

Sosyalist ekonomilerde dahi rastlanmayan irilikte bir kamu kesimi büyüklüğü "*siyaset bana ne verebilir?*" diye düşünenlerin iştahını kabartmaktadır.

Kamu bankaları bulunmasa, haksız kredi taleplerine aracılık edecek politikacıya ihtiyaç olur mu?

KİT' ler bulunmasa hangi politikacı bir özel sektör şirketine işe yaramaz bir adamı sokabilir?

Kamu kadroları bu kadar şişik olmasa, hangi memur yükselmek için politikacı torpiline ihtiyaç duyar?

Dördüncü ayak: *Akılcılıktan uzak bir düşünme stili ...*

Üniversiteleri de dahil tüm kurumlarının bilimden (akılcılıktan) uzak bir yaşam sürdüğü ender ülkelerden birisi Türkiye'dir.

Bunun nedeni de "*Ağızdan dolma bir takım bilgileri belleme süreci*"ne eğitim adı verilmesidir.

Mucidinin yargılandığı (II Hezarfen Olayı); bilimin anlaşılabilir söz söylemek olarak algılandığı; en önemli görev sahiplerinin doğru soru sormayı bilmediği

toplumumuzun derindeki hastalığı, net düşünen, aradıklarını nerede bulabileceğini öğrenmiş insanlar yerine, üç-beş kişinin kısır ideolojisine göre (her dönemde değişir) çorba haline gelmiş bir müfredatı zorla bellemeye çalışan (eğitim adı veriliyor) insanlar yetiştirilmesidir.

Bu dört ayak üzerine oturmuş mevcut siyasal platformu mutlaka değiştirmek zorundayız. Bu zor olabilir, uzun sürebilir, çok tepkiyle karşılaşılabilir vs...

Bunların hepsi doğrudur. Ama toplum olarak da birey olarak da varlığımızı böyle sürdürebilmemiz imkansızdır.

21 Nisan 1993

ALTERNATİF SİYASET ANLAYIŞI

"Ne olduğu" değil "niçin olduğu", daima farklı bakış açıları üretir. Ülkemizde siyasi partilerin sayısının birdenbire artmaya başlaması, "ne olduğu" ile ilgilidir. Ama bu, bu olgunun "niçin"ini açıklayamamaktadır.

Soruya basit cevaplar bulunabilir: "Kapatılmış siyasi partilerin açılması serbest bırakıldı da sayıları onun için arttı" yaklaşımı pek doğru değildir.

Dernek kurmakla siyasi parti kurmak arasında pek fark olmadığı için, siyasi parti kurmak isteyenleri caydıran bir olgu söz konusu olamaz. Kurmak isteyenler varsa zaten eskiden de kurabilirlerdi. Peki bu olağanüstü sayı artışının sebebi nedir?

Nasıl ki vücutta işlevini yapamayan bir organ ancak irileşerek buna karşı koyabiliyorsa -ve yine de başaramıyorsa-, siyasette de bu işlev yapamama, "irileşme"ye yol açmaktadır.

Parlamentonun, milletvekillerinin işlevlerini yapamadığı, politikacının (hepsinin) şamar oğlanına dönüştüğü günümüzde hastalığa bu gözlükle bakılmalıdır.

Bu işlevsizlik, daha çok sayıda siyasi parti kurarak giderilemez. Hatta o takdirde sorun daha da karmaşık hale gelebilir. İhtiyaç olan, yeni siyasi partiler değil, yeni bir "Siyaset Anlayışı" dır.

Bu *anlayış*, ne Atatürk'ün aşağılanması, ne üniter yapının değiştirilmesi ve ne de şeriata dayalı devlet modelinin benimsenmesi değildir. Bu *anlayış*, siyasetin çıkar için yapılmadığı, siyasete girmeyi düşünenlerin (ve içindekilerin) "siyaset bana ne verebilir?" diye düşünmediği aksine, "ben siyasete ne katabilirim?" dediği bir anlayıştır.

8 Ekim 1993

EVET-HAYIR DEMOKRASİSİ ARTIK YETMİYOR

Düşünce tarihimizin bütünü, *evet-hayır mantığı*' na (*binary logic*) dayalı olarak gelişti. Teknolojide alınan yola bakıldığında, o gelişmenin bütünüyle evet-hayır mantığının ürünleri olduğu görülecektir. Özellikle de son 25 yılın bilgisayar alanına getirdiği gelişmeler tamamen bu mantık sisteminin muhteşem eserleridir. Bu yüzden de hemen her değeri, her sistemi sorgulayan insanlar, bu mantık sistemini sorgulamadı.

Ama acaba aynı şey, insan davranışları ve toplum yaşamı için de söylenebilir mi? İnsanlığın bugün karşışarıya bulunduğu 'kaos'un oluşumunda acaba bu kutuplaştırıcı mantık sisteminin rolü ne olmuştur?

1980 öncesinde ülkemiz insanların sağcı ve solcu olarak iki-ye ayrılma "*zorunluğu*", Cumhuriyet mi yoksa Tercüman mı okuduğu, bıyıklarının pos mu, paça mı olduğu hep bu ikili mantık sisteminin ürünleri değil miydi?

Bir insanın, bir kısım değerleri sağ (denilen) ve bir kısmını da sol (denilen) Dünya görüşünden alması, iki gazeteyi de okuması ve mesela bıyıksız olması acaba mümkün değil midir?

Bugün bunları geride bıraktık. Ama ikili mantık sistemi aynı gücüyle yerinde oturup düşüncelere yön veriyor. Artık kimse kimseye sağcı mı solcu mu olduğunu sormuyor ama bu defa da Türk mü Kürt mü olduğunu merak ediyor. Ve kimse de hem Türk hem de Kürt olabilmeyenin mümkün olup olmadığını tartışmıyor.

Teknolojide çok kullanışlı olan, hatta toplum yaşamı pek karmaşık değilken o alanda da pekala geçerli olan *evet-hayır mantığı* artık toplum yaşamında yetmemektedir.

Hatta artık teknolojide ve özellikle de evet-hayır mantığının en çok kullanıldığı bilgisayar alanında da

yetmemektedir. Bu yetmezlik nedeniyle, yeni nesil bilgisayarların tasarımında *ikili mantık* yerine *Fuzzy Logic* denilen ve 0 ile 1 arasında başka değerlerin de bulunabileceğini kabul eden yeni bir mantık sistemi kullanılmaya başlanmıştır.

Teknik alanda dahi yetersizliği ortaya çıkan bu mantık sistemine dayalı olan demokrasi anlayışı da artık yetmemektedir.

Demokrasinin başlıca aletlerinden biri olan "seçim", ikili mantığın en çarpık ürünlerinden birisidir. Bir seçmen A, B, C gibi üç adaydan birini seçmek zorunda bırakıldığında, oy vereceği adayın dışında kalan iki adayı -birbirlerinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar-, "yaramaz" safına koymaktadır.

Halbuki, bu üç adayın hepsi de yarayışsız, üçü de yarayışlı olabileceği gibi, herbirinin bazı özellikleri "*tercih edilebilir*" durumda olabilir. Zaten genellikle karşılaşılan durum da bu olmasına karşın sırf mantık sisteminin gereği olması nedeniyle doğru olan yerine, bu acayip tercih yapılmak zorunda kalınmaktadır. Nitekim, sistemin bu eksikliğini gidermek için "*koalisyon*" denilen yapay alet icadedilmiş, seçmenlerin katılmadığı, muhtemelen olurlarının da bulunmayabileceği bir süreç parçası sisteme dahil edilmiştir. Ama gerçekte yapılan, bir yanlışla ikinci bir yanlışla düzeltmeye çalışmaktır. Bütün bunlar ikili mantık sisteminin eksikleridir.

Her ne kadar demokrasimizin iyi işlemeyişinin nedeni yalnızca, sistemin esas aldığı mantık sisteminin yetersizliği değilse de, restorasyonu kaçınılmaz olan demokrasimizin geçireceği onarım sürecinde bu temel yetmezliğin de dikkate alınması zorunludur. Hiç olmazsa böylece önemli bir konuda Dünyaya bir örnek vermiş de olabiliriz. İkili mantık sisteminin yıkılması, *benimle beraber misin bana karşı mısın?* mantığına dayalı tüm kurumların yeniden yapılanmasına, belki de bazılarının tamamen ortadan kalkmasına yol açacaktır. Bir senet etrafında -ki bu bir dernek tüzüğü ya da bir

parti programı olabilir- biraraya gelmeye mecbur kalan insanlar, birbirine zıt görüntüler verseler dahi artık aynı anda birden fazla sayıda kümenin üyesi olabileceklerdir.

Bu eğilimin doğal bir sonucu "*çok az sayıda kişiden oluşan kümeler*" dir. Bunlar birer "*uyum ve güven grubu*" olacaklar, birbirleriyle birçok konuda -herhangi zorlayıcı bir senet olmadan- anlaştıkları için, kurumlardaki geleneksel zorlayıcı ve yapay (ve de işlemeyen) denetim, yetki devri (delegasyon) öğeleri ortadan kalkacaktır.

Bugünkü siyasi sistemimizi ve özellikle de siyasi partilerimizi bu anlayışla yeniden yapılandırmaya mecburuz. Bu, belirli özellikler çevresinde *uyum ve güven* oluşturmuş, küçük ve çok sayıda siyasi partinin parlamentoyu oluşturması, bunların da aralarında uzlaşacakları konular yönünde icraat yapacak hükümetleri görevlendirmesi demektir.

İkili mantık sistemi yerine geçecek olan *Fuzzy mantığı*'na göre, seçimlerde birden fazla partinin seçilmesi mümkün olabilecek, daha doğrusu partilere birer not verilecektir. Böyle bir değerlendirmenin sonuçları muhakkak ki geleneksel evet-hayır mantıklı seçime göre farklı sonuçlar, yani farklı parlamento yapıları verecektir. Bunun ise, insanların tercihlerini çok daha doğru olarak yansıtacağı bellidir.

Bugün için spekülasyon gibi görünen bu konu yakın bir gelecekte -bir biçimde- yaygın olarak Dünyada tartışılmaya başlanacaktır. Niçin önce Türkiye'de tartışmaya başlamayalım? **Temiz Siyaset** platformunun oluşumuna en büyük katkı bu olacaktır.

Aralık-1993

YENİ SÖYLEMİN ÖZÜ: ÜRETİRKEN PAYLAŞMAK !

Yıllardır, yalnız ülkemizde değil Dünyada iki görüş çarpışıyor: Birisi, üretimi esas alan, birşeyi paylaşabilmek için önce pastanın büyümesi gerektiğini, pasta büyüyene kadar paylaşmayla uğraşmamak gerektiğini savunan görüştür. Vahşi kapitalizm böyle doğmuştur.

Karşı görüş ise paylaşımın üretimden önce gelmesini savunan, "*hakça paylaşım*" yanlılarının görüşleridir. Kollektivist felsefe de bu görüşe oturmuştur.

Bebekliğinden itibaren iki şeyden ancak ve yalnız birisinin doğru olabileceğine koşullanmış insanoglu bu iki sav karşısında kalmış ve çareyi taraflardan birisine katılmakta bulmuştur.

Şimdi yavaş yavaş, beynimizi yıkamış bulunan "**evet-hayır**" mantık sisteminin doğru olmadığı, Dünyayı her bakımdan cehenneme çeviren kutuplaşmaların, bu "*ikili mantık sistemi*" nin eseri olduğu anlaşılmaktadır.

Artık bir şeyin aynı anda hem siyah hem beyaz, hem

yanlış hem doğru olabileceğini, mutlak değerlerin yalnızca Tanrıya ait olabileceğini anlıyoruz. Bu pratik olarak, ikili mantık sistemine dayalı tüm kurumların yeniden yapılanması için önlenemez bir zorunluğun kapıya dayanmış olması demektir.

Bu dönüşümün başında da "**önce üretim**" ve "**önce paylaşım**" söylemlerinin birleştirilmesi gelmektedir. Yeni söylem, "**üretirken paylaşmak**" tır.

Türk sağının ve solunun çektiği ve birleşme senaryoları yoluyla çözümlenebileceği sanılan sancuların temelinde geleneksel ikili mantık sisteminin çıkmazı yatmaktadır.

Ümidini, sağda ve solda birleşmelere bağlamış olanların dikkatine sunulur.

Kasım-1993

MİLLETVEKİLLERİ, ZEMBİL VE KAYNAKTAKİ SORUNLAR !

*"Milletvekilleri mecliste çiğ köfte partisi yapıyor",
"milletvekilleri oturumlara katılmıyor", "milletvekilleri
fikir üretmiyor", "milletvekilleri zam alıyor",
"milletvekilleri şöyle, milletvekilleri böyle!"*

Hergün buna benzer haber ve yorumları gazetelerde okuyoruz. Bunların hangisi ne kadar doğrudur yargıda bulunmak bana düşmez. Ama tuhafıma giden bir şeyi de belirtmeden geçemeyeceğim.

Bu milletvekilleri, onları bugün eleştirenlerin bilgileri dışında gökyüzünden zembille birdenbire inmediğine göre ve siyasi partileri, onların teşkilatlarını, aday belirleme yöntemlerini, adaylarının kimliklerini, geçmişlerini, yeterlik ve yetmezliklerini incelemek hem mümkün ve hem de kaçınılmaması gereken bir ulusal ödev olduğuna göre, bunları yapmayı sonra da bu unsurların otomatik doğan sonuçlarından yakınmak acaba neyin nesidir?

Toplumumuz, neredeyse bütünü, sorunlar yerine onların gölgeleriyle boğuşmayı pek sever. Hergün hepimizi rahatsız eden yüzlerce sorunun aslında, kaynaktaki az sayıdaki sorunun (*source causes*) kendi

aralarındaki çeşitli kombinasyonları olduğunu, onlar üzerinde yoğunlaşmadığı sürece hiç birinin çözülmemeyeceğini artık anlamalıyız.

Türkiye siyasetinde işaretleri uzun süredir görülen tıkanmanın sebebi budur. Çok sayıda partinin -ki kaynaktaki sorunlara eğilmedikçe sayıları daha da artacaktır- ve çok sayıda politikacının, kaynaktaki sorunların kendileri yerine yansımaları ile uğraşmaları, yeni bir siyasi hareket beklentisini gündeme getirmiştir.

Türkiye gündeminin beklenen konusu, "**Kaynaktaki Sorunlar**" dır. Milletvekillerinin çiğ köfte partisi yerine toplumumuzun siyaset anlayışının sorgulanmaya ve onun alternatiflerinin aranmaya başlandığı gün, tünel ucunda ışık görünmüş olacaktır.

16 Aralık 1992

DEMOKRASİNİN ÖN KOŞULLARI YOK MUDUR?

1946'dan bu yana üzerinde en çok konuşulan, her başımız sıkıştığında bir panzehir olarak ortaya konulan ve nihayet herkesin kendi meşrebine göre yorumlayıp uyguladığı kavram herhalde "demokrasi" olsa gerektir. Medeni toplumların, bu yönetim biçimini giderek daha iyi özümlemeleri, zaafiyet gözlenen yönleri için yeni araçlar geliştirmeleri, zamanla demokrasinin gelişmesine yol açmıştır.

Ama daha da önemlisi demokratik rejimle yönetilen ülkelere, yakınlarındaki ya da uzaklarındaki demokratik olmayan toplumlarca yöneltilen tehditlerin varlığı, demokratik toplumların bir korunma aracı olarak bu rejimi yaygınlaştırmaya çalışmalarına yol açmıştır.

Aslında yalnız demokratik değil tüm rejimlerin kendini koruyabilmesi için en etkin yollardan birisi, çevresinde kendine benzer rejimler oluşturmaya çalışmasıdır. Doğuda İran'ın, uzakdoğuda Çin'in, Güney Amerika da ise ABD'nin yıllardır yapmaya çalıştığı budur. Türkiye de yıllarca, Sovyetler Birliği'nin benzer -ve kendine göre haklı- çabalarına muhatap olmuştur.

Bu olgularda şaşılacak bir yan yoktur. Şaşılması

gereken, demokrasiyi yaygınlaştırmaya çalışan ülkelerin ve de kendi içinde demokrasiyi yerleştirmeye çabalayan ülkemizin, demokrasiyi bir "ön koşulsuz rejim" olarak varsaymalarıdır.

Ülkemizde rejimle ilgili her tartışma ortamında demokrasinin erdemleri dile getirilirken, onun sanki bir "lastik elbise" gibi, giyilen her bedenin şeklini kendiliğinden alacağı varsayımı gerçekten şaşırtıcıdır.

Bu varsayımın doğru olmadığını Türkiye üç defa somut olarak yaşamış ve hergün de küçük ölçekli örneklerle yaşamaktadır.

Demokrasi ön-koşulsuz bir rejim değildir. Çok sayıda ön koşulu vardır. Bu koşulların hepsini tek ilkede toplamak mümkündür: Nitelik dokusu yüksek bir toplum !

Burada "nitelik dokusu" deyimiyile, bir toplumu oluşturan bireylerin zeka, bilgi-beceri, ruh sağlığı ve ahlaki değerlerinin bileşkesi kastedilmektedir.

Toplumumuzu oluşturan bireyler içinde bu ölçüler açısından yüksek niteliklere sahip kişilerin bulunması, hatta bunların sayılarının çok olması fazla bir önem taşımamaktadır. Toplumun geneli, bu dört ölçü açısından homojen olarak yüksek nitelikli olmak zorundadır.

Demokrasinin olmazsa-olmazlarından birisi "akılcı düşünceler etrafında uzlaşabilme"dir. Ama, akılcılığı henüz eğitim kurumlarına sokamamış, uzlaşma yerine "benim dediğim doğrudur, başkası yanlıştır"ı benimsemiş bir toplumdaki uzlaşması beklenebilir mi? Sorunlarını çözmeye çalışırken, "bu görünen sorunun kaynağındaki sebepler nelerdir?" şeklinde sorma becerisini kazanamamış insanlar, terörü, enflasyonu, işsizliği, çevre bozulmasını, kültürel dejenerasyonu doğru teşhis edip reçeteler geliştirebilir mi?

"Çocuk ve gençlerimize hangi beceri modüllerini kazandırırız, onlar ömürleri boyunca gereksincekleri bilgi-beceri ihtiyaçlarını kendileri kompoze edebilirler?" sorusunu kendine sormayan, bunun yerine onlara durmadan birşeyleri ezberletmeye çalışan bir toplum,

eğitimden birşeyler bekleyebilir mi?

Her sorunun çözümlünü kurukuruya "*daha çok demokrasi*"den bekleyen aydınlarımız, bizzat demokrasinin yozlaşmasına yol açmıyorlar mı? Siyaseti, kamu pastasının bölüşümü için bir araç olarak gören ve siyasi kurumlarını bu anlayışa göre şekillendiren bir toplum, belediye meclisine arsasının değerini artırmak isteyen, Petrol Ofisi bayiliği almak isteyen kişilerden başkasını sokabilir mi?

Demokrasi, rejimlerin en güç olanı, yüksek nitelikli bireylerden oluşan toplumların kullanılabileceği bir yönetim biçimidir. Yalnız askeri darbelere sövmek ve demokrasi adı verilen ama gerçekte demokrasiyle pek ilgisi olmayan rejimimizin kesintilere uğramasını askerlere fatura etmekle bu işlerin çözülmeyeceğini ve de çözülemediğini artık net olarak görmek zorundayız.

Demokrasi, sofistikasyon demektir. Sofistike sistemler kurabilmek, onların işleyişini sağlayabilmek demektir. Sağlık sistemini iyi işletebilmek için hastanelerin başına hekimleri getiren, terörden fazla can alan trafiği yönetebilmek için trafik polislerinden medet uman, enflasyonla mücadeleyi onu aşan zamlar vererek yapabileceğini sanan bir toplum, iyi bir sistem kurucusu sayılabilir mi?

Demokrasi, ön-koşulları en fazla olan rejimdir. Bu koşulların yerine getirilmesi güç, pahalı, zaman harcatıcı olabilir. Bizim bu kadar beklemeye tahammülümüz de olmayabilir. Ama sorunun başka çözümü yoktur. Eğer mutlaka demokrasiyle yönetilmek arzusundaysak tek yol gösterici akılcılıktır. Akılcılığın gösterdiği yol ise, demokrasinin koşullarını belirleyip eksiklerimizi giderecek-ama süratle giderecek- programlar yürürlüğe koymaktır.

9 Ağustos 1993

SAHTE SANATLAR TOPLUMU !

Politikaya, bilime, sanata, ekonomiye velhasıl bir toplumun yaşam bütününü oluşturan çeşitli boyutlara birer "sanat" denebilir. Nitekim, yabancı dilde güzel sanatlara "*fine arts*", mühendislik vb uğraşılara da "*useful arts*" (faydalı sanatlar) denildiğini biliyoruz.

Bu sanatlarla uğraşan kesimlerin (politikacı, bilim adamı, sanatçı, ekonomist vs) kalitesi doğal olarak, kalıtsal özelliklerine, onları yetiştiren eğitim sistemine ve içinde buldukları sosyal iklime göre oluşmaktadır.

Üzerinde durulmak istenen, bu bilinen mekanizma değildir. İlginç olan nokta, kalıtsal özellikleri, eğitim sistemi ve/ya onları çevreleyen ortam koşulları nedeniyle iyi yetişmemiş ya da kalitesini idame ettiremeyip kaybetmiş olanların, sahte birer kimlik edinmeleri olgusudur. Yani sahte politikacı, sahte bilim adamı, sahte sanatçı, sahte ekonomist gibi!..

Bu sahte sanat sahiplerinin, gerçek sanat üzerindeki etkilerinin bilinmesi son derece önemlidir. Aksi halde toplum, kendisi için yaşamsal olan bu sanatlardan yararlanmak imkanını ebediyen kaybedebilir. Sahte sanat sahibi, kendi yarattığı sanat alanını öylesine korur ve savunur ki gerçek sanat sahiplerinin oraya

girip gerçek sanatı yerleştirmeleri ya da icra etmeleri neredeyse imkansız olur.

Sahte sanat sahiplerinin en önemli özelliği, gerçek sanat sahiplerinin yüzeysel niteliklerini (dış görünüş, konuşma, giyim-kuşam, tavır ve jestler, yaşam biçimi vs) aynen, hatta daha da abartılı olarak taklit etmeleridir. Bu yüzden, onları dış görünüş ve yaşamlarına bakarak ayırdetmek imkansızdır.

Ayrıca, bu ayırdetme gücünü daha da artıran bir başka özellikleri, ait olduklarını söyledikleri sanat dalı ile ilgili sürekli şikayette bulunmaları ve yuvarlak, işe yaramaz çözümler göstermeleridir.

Bu tür sanat sahiplerini gerçeklerinden ayırdetmek ancak uzun süreli gözlemlerle mümkünse de bazı pratik çözümler de vardır. Tabii ki her pratik yol gibi bunlar da "her zaman" doğru sonuç vermeyebilir. Sahte sanat sahiplerinin en önemli özelliklerinden birisi, durumlarını olağanüstü bir beceriyle gizleyebilmeleridir. Aptal olan kendini zeki, bilgi -becerisi az olan kendini becerikli gösterir. Tanım itibarıyla hepsi düşük ahlak normlarına sahip olup, eniyi de onu kamufle ederler.

Ama, kendilerinin bu denli beceriyle kamufle edebildikleri durumlarını, evli iseler eşleri, evli değilse anneleri aynı hünlerle gizleyemezler. Hatta gizleme gereği de duymazlar. (eşi veya annesi olmayan sahte sanat sahiplerini ayırdedebilmek ise gerçekten güçtür !)

Sahte sanat sahiplerini teşhise yarayabilecek ikinci araç, bu kişi ya da kesimlerin düşünce ürünlerini (söz, yazı vs) incelemektir. Bu ürünlerin en belirgin özelliği (...dir) özelliğidir. Hemen her cümleleri (...dir) ile biter. Hemen tüm yargıları, kesin ve tartışmasız olup, doğruluklarının tek kanıtı kendileridir.

Sahte sanat kesimleriyle mücadele için belirli bir reçete geliştirmek güçtür. Çünkü her sanat kesimi, içinde

bulunduğu topluma uymakta ve kendini koruyucu önlemleri almaktadır. Bu koruyucu önlemlerin başında, çeşitli sahte sanat kesimlerinin aralarındaki dayanışmaları gelir.

Örneğin sahte politikacı, sahte bilim adamı, sahte ekonomist ve sahte sanatçı öyle bir birlik kurmaktadır ki birisine dokunduğunuz zaman hepsinin sesi çıkmakta, hepsi birbirini kollamaktadır. Çünkü bütün bu kesimler, varlıklarının ancak birbirlerinin desteğiyle mümkün olabileceğinin bilincindedirler.

Buradan şu anlaşılmaktadır: Eğer bu kesimlerden birisi yerine gerçeği geçebilse, diğerleri dayanıksız kalacaklardır.

İşte **Temiz Siyaset** yaklaşımı bu yüzden çok önemlidir. Eğer bu yolla gerçek politika sanatını icra edebilecekler sahtelerin yerine geçebilirse, diğer bütün sahte sanat kesimlerinin sahip oldukları destek son bulacak ve birdenbire bir karabasan son bulacaktır.

20 Eylül 1993

"GÜN IŞIĞI YASASI"

A.B.D.'de yasalara, halkın kolay anlayıp hatırında tutacağı adlar vermek bir Kongre gelenegidir. İşte bu yasalardan birisi de "Günüşiğında Yönetim" (*Government in Sunshine*) yasasıdır. Bu yasa devletin çeşitli etkinliklerine ait görüşmelerin ya da bunların tutanaklarının eğer "devlet sırrı" olarak tanımlanmamışlarsa halka açık olmasını emretmektedir.

Doğrusu "*saydamlık*" ve "*gün ışığı*" nın dezenfektan bir etkisi olduğu şüphesizdir. Çoğu mikrop gün ışığında yaşayamaz. Ülkemizde hepimizi derinden etkileyen, hele sokaktaki insanı çileden ve belki de yavaş yavaş yoldan çıkararak yolsuzluk savları (kanıtlanana kadar sav demek gerekir) için "*saydamlık*" yada "*gün ışığı*"nın çok etkin bir önlem olduğunu düşünüyorum.

Ortaya atılan yolsuzluk iddialarının hepsinin ortak yanı, büyük bölümünün "*kamu alımı*" dediğimiz işlemlerle ilgili oluşudur. Devlet, kuruluşları eliyle hizmet ve mal satın alır. Ve ne olursa bu satınalma sırasında olur. Kamu bankalarından kredi alımları da bu sınıfa girebilir. Bu defa, kamu bankası elindeki parasına müşteri satınalmaktadır.

Bir otoyol ihalesi, bir hücumbot yaptırılması ya da danışmanlık hizmeti alımı sırasında olabilecek olan yolsuzluklarla, kamu bankasının kredisini pazarlarken olabilecekler arasında hiçbir fark yoktur, yöntemler tamamen aynıdır.

Kamu alımlarının "saydam"laştırılması bir çok sorunu çözecektir. Tabii ki, iştah kabartıcı büyüklükteki kamu paştasının küçültülmesi ve de siyaset anlayışımızın değiştirilerek "*siyaset, kamu paştasını paylaşmaktır*" geleneğinin değiştirilmesi kaydıyla !

Kamu alımlarının saydamlaştırılması amacıyla TBMM'inde beklemekte bulunan bir yasa teklifi vardır. Tüm kuruluşlarımızı, bu yasanın çıkması için lobi yapmaya, etkilerini bu yolda kullanmaya çağırıyorum.

9 Ağustos 1993

Not: Bu çağırım, bu kuruluşlarımızın, saydam olmayan kamu alımlarından şikayetçi oldukları varsayımına dayanmaktadır.

ŞİŞMAN ADAMA KONFEKSİYON ELBİSE!

Konfeksiyon sektörünün bu denli gelişmiş olmasına karşın adım başı bir terzinin bulunması, vücuduna konfeksiyon elbise uymayan çok sayıdaki insanın varlığı ile açıklanabilir. Allahtan ki konfeksiyoncular, şişman kimselere zorla elbise uydurmaya çalışmıyorlar, yoksa halimiz haraptı.

Toplumumuza, sorunlarını çözmek ya da refahını geliştirmek için yeni enstrümanlar kazandırmaya çalışanların karşılaştıkları en önemli engelin, toplumun değer ölçülerindeki farklılıklar olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Geçtiğimiz günlerde gazetelerde bir yürüyüşe ait haberler arasında ilginç olan bir tanesi vardı. Tombul ile şişman arasındaki skalada daha çok ikinciye yakın bir hanım.. Küpeleri, her iki kolunda bilezikleri ve parmaklarında yüzükleri.. Elinde bir pankart taşıyor. Üzerinde tek sözcük var: Ağız!

Bu tek sözcük, çok şey anlatıyor, ama taşıyanın kastettiği anlamı anlayanın çok az olduğunu sanırım.

Bu hanımın değer ölçülerinin, çeşitli sorunlarımız

karşısında uygulanması düşünülebilecek çözümler için en büyük engeli oluşturduğuna şüphe edilmemelidir.

Buradan çıkarılabilecek bir sonuç vardır: Her çözüm, ne kadar doğru olursa olsun uygulanacağı kesimi dikkate almak zorundadır. Bu bazen çözümleri toplum kesimlerine uydurmak, bazen de toplum kesimlerinin anlayışlarını, değer ölçülerini yeniden şekillendirip sonra da çözümleri uygulamayı gerektirecektir.

Devleti, kendisine sürekli bakmak zorunda gören insanlarımız varsa, onlara rağmen özelleştirme yapamazsınız. Aldığı ücreti, bileziklerine ve fazla kilo edinmeye ve sonra onları vermeye harcayan ve sonra da ağız diyebilen insanlarımız varsa ve o insanlarımızın yanısıra düğünlerinde milyarlar harcamayı marifet sayan insanlarımız varsa, orada reformlardan önce değer ölçülerine bakılmalı, olabildiğince yeniden şekillendirmeye çalışılmalıdır.

Aksi halde, konfeksiyon elbiseye sokulmuş şişman adam gibi iyilik yerine eziyet görmüş oluruz. Satana da alana da yazıktır..

23 Ağustos 1993

SİYASİ PARTİ GELİRLERİ

Siyasi partiler bağış almalı mı? Nasıl almalı? İhaleler yoluyla gelir sağlamak doğru mu? Başka yollar var mıdır? vs vs...

Bu ateşli konu daha çok süreceğe ve genişleyeceğe benzer. Ta ki, bir-iki doğru soru sorulana kadar.. Şöyle ki;

1. Siyasi partilerin, ne amaç(lar)la sarfedilmek üzere paraya ihtiyaçları vardır? (Daha basit bir ifadeyle, siyasi partilerin görevleri nelerdir?)
2. Kamu alımlarına katılan firmaların rüşvet vermeleri mümkün müdür? Evet ise nasıl?
3. Demokrasiyi biz icadetmediğimize göre, bu yola bizden önce çıkanlar ne yapmaktadır?

Bir siyasi partinin üç amaçla sarfedilmek üzere paraya ihtiyacı vardır: Siyasi çizgisini tanıtip propagandasını

yapmak, çeşitli seçimlere katılacak partili adayları belirleme faaliyetini yürütmek ve nihayet bu ilk iki faaliyetin gerektirdiği yönetsel işlevleri yapmak.. İster il, ister ilçe, isterse Genel Merkez düzeyindeki işler bunlardır.

Faaliyet alanı bununla sınırlı kalırsa, gerek devlet yardımı gerekse çeşitli gelir yaratma yollarıyla bu işlerin masrafları rahatça karşılanabilir. Ancak, partileri "başka" yollarla gelir temin etmeye iten faaliyet alanı bu kadarla sınırlı değildir ve bu nedenle de "başka" yollarla gelir temini gündeme gelmektedir.

Siyasi partiler yasasında yazılı olmayan, ancak siyasi gelenegimiz haline gelmiş bulunan;

- Çeşitli idari birimlerin görev alanına giren, ancak onlar tarafından çözül(e)meyen sorunların çözüm sürecine girmeye ve bu yolla prestij ve/ya etkinlik yaratmaya çalışmak,
- Kamu görevlilerinin yerlerini ve/ya görevlerini, üye veya teşkilat mensuplarının isteklerine göre değiştirmek,
- Kamu alımlarında rol oynayarak, partililerin avantajlı kılınmasına çalışmak

gibi eylemler, doğal olarak siyasi partilerin giderlerini olağanüstü artırmaktadır. Bu gibi ek görevler, ancak zorlama yollarla gelir teminini gerektirmek bir yana, siyasal kirlenmeye ve kamu düzeninin yozlaşmasına da yol açmaktadır. Dolayısıyla, siyasi parti gelirleri ve harcamalarıyla ilgili yolsuzlukları ya da enazından şaibeleri ortadan kaldırmanın ilk koşulu, siyasi partileri yasanın çizdiği görev çizgisine çekmektir.

Bunu yapabilmek için, delege sisteminin kaldırılması, icra görevlerine atanan seçilmişlerin temsili görevlerinden istifa etmiş sayılması, bazı kilit görevler için *Daimi Kamu Görevlisi* statüsü oluşturulması ve hepsinden önemlisi, siyasi parti üyeliğinin "*kendi geçimini rahatça sağlayabilir durumda olmak*" koşuluna

bağlanmasının zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, siyasi partilerin kirlenmesine ya da şaibe altında kalmasına yolaçan, "kamu alımları yoluyla rüşvet alıp verme" olayları açısından cevaplanması gereken bir soru vardır: Kamu alımlarına katılan firmalar rüşvet verebilir mi, nasıl?

Tüm gelir ve giderleri belgeye dayanmak zorunda olan bir şirketin (hatta kişinin) rüşvet vermesi imkansız değilse de çok güçtür. Belge düzenini kuramadığımız sürece, "kayıt dışı para" akımı olacaktır. "Kayıt dışı para" ise hertürlü yasa ve ahlak dışı işin finansmanı için tek kaynaktır. "Belgeye bağlı para" ile ne terör, ne uyuşturucu ve ne de rüşvet finanse edilebilir. Bu, basit fakat çok etkin kural, rüşvet ve yolsuzlukları önlemek için bir "altın kural" dır.

O halde, rüşvet verenleri bir defaya mahsus affemek ve benzeri, hukukun temel ilkelerine uymayan metodlar yerine yapılması gereken, belge düzenini süratle kurmaktır. Bu konuda yapılması gereken, orta-uzun vadeli iş ise, yasadışı kazanç yollarının tek tek kapatılmasıdır. Yasa veya ahlak dışı kazançlar devam ettikçe, aynı şekilde bunların harcanmaları da mümkün olacaktır.

Yasadışı işlerin birçok kaynağından başlıca ikisi, özelleştirilmemiş kamu varlıkları ve kalabalık kamu kadrolarıdır. Özelleştirme ve kalabalık kamu kadrolarının seyreltilerek yüksek nitelikli ve yüksek ücretli memur istihdamı, bu yolları büyük ölçüde kapatacaktır.

Kamu alımları yoluyla yolsuzluk yapımını engelleyebilecek ikinci önlemse, bir **Kamu Alımları Yasa'sını** süratle çıkarmaktır.

Demokratik yönetim biçimini bizden çok önce benimsemiş ve bu yolda birçok kaza bela atlatmış bulunan toplumların, siyasi partilerin giderlerini nasıl finanse ettiklerine bakılırsa, tam bir "iğneyle kuyu

kazma" yöntemi benimsedikleri görülecektir.

Çünkü, "kayıt dışı para" nın enaza indirildiği, kamu alımlarında saydamlık ve rekabetin sağlandığı ve vatandaşın vergi bilincine sahibolup, kamu parasının nasıl harcandığı konusunda yüksek bir duyarlılık kazanmış toplumlarda kala kala ancak iğneyle kuyu kazma yöntemleri kalmaktadır.

Fund Raising Companies (Gelir Yaratma Şirketleri), bu kuyu kazma işlerini yapmak üzere kurulmuş özel ticari kuruluşlardır. Kullandıkları yöntemler basit, çeşitli küçük gelirler getiren, ama sistemli yapıldığından dolaylı da yeterli gelir yaratan metodlardır.

Siyasi Partiler Yasamızın gelir teminiyle ilgili hükümlerini yumuşatarak, yalnız bağış yolunu (dolayısıyla suistimal yollarını) açık bırakan felsefesinin de değişmesi gerekmektedir.

Gelir temini için öngörülen bu araçların yanısıra, siyasi partilerin giderlerinin azaltılması da etkin bir yoldur. Görkemli parti binaları, kalabalık memur kadroları ve gereksiz harcamalar, devlet modelimizin partilere bir yansımasıdır.

Bu yolların dışındaki yol arayışları beyhude ve ayrıca da siyasi partileri daha da yozlaştırabilecek yanlışlardır.

4 Ekim 1993

"İL BAKANI" OLMAZ !

Yıllardan beri ne zaman bir hükümet kurulsun bir tartışma başlar. *"Bizim ilimize bakanlık düşmedi !"* konulu bu tartışma sürekli, küskünlüklerin kaynağı olur.

Hemen kimse tarafından yadırganmayan, üstüne üstük haklı dahi görülen bu tartışmaların Türkçesi şudur: *"Bakanlar, seçim bölgelerine imkan sağlamak için bakan yapılırlar. Dolayısıyla bakanlıkların dağıtımında coğrafi dengelere (bu denge lafına da çok tutuluyorum) dikkat edilmelidir"*.

Sözün kıyası şudur; mümkün olsa bakanlığa atanan kişi milletvekilliğinden istifa etmeli, bu olamadığı takdirde milletvekilliğinden manen istifa etmelidir.

Bir bakan'a imkanlar, onun tüm ülkeye ve de ihtiyaç önceliklerine göre hizmet vermesi amacıyla verilmiştir. Bu ilkeye aykırı olarak seçim bölgesine yapılacak her yatırım -ne denli yararlı olursa olsun- devlet kesesinden yapılmış bir "hırsızlık" tır. Bunun tüm toplum tarafından böyle anlaşılması, sindirilmesi gerekmektedir.

"Bal tutan parmak yalar" deyimi, atasözlerimiz içinde ahlaksızlığı özendiren, haklı göstermeğe çalışan bazı sözlerden birisidir. Bal tutan, parmağına bal bulaşmamasına dikkat etmeli, ama buna rağmen bulaşırsa onu tekrar bal kavanozunun kenarına

sıyırması, onu yalamamalıdır.

Politikacı, çeşitli yollarla, ama açık ve ahlaki yollarla tekrar seçilmek için gayret etmeli, kampanya masraflarını finanse edebilecek yollar geliştirmelidir. Ama bunun içinde, devletin kendisine belli bir amaçla emanet edilen imkanlarını kendi seçim bölgesine peşkeş çekmek, yani hırsızlık yoktur.

Kamuoyu ve medya bu konuda gereken duyarlılığı gösterirse kimse böyle işler yapmaya kalkışamaz. Aksi halde bunun adı hoşgörü değil, hırsızlık malı almak olur ki onun da karşılığı TCK'da bellidir.

11 Temmuz 1993

PARLAMENTO SIRALARININ BOŞLUĞU!

Hemen gün geçmez ki medyada, "*parlamento sıralarının boşluğu*" ile ilgili haberler buna dayalı yorumlar ve çözüm önerileri yer almasın. "*Her katılmayan oturum başına para cezası -ki bu, her katılan oturum için para verilmesiyle eş anlamlıdır-*", "*devamsızların teşhiri -her konudaki teşhir merakı da ilginçtir-*" gibi öneriler birkaç örnektir.

"*Sorunun doğru ifadesi çözümün yarısıdır*" derler. Bu sözün tam doğru olmadığından eminim. Doğrusu, "*sorunun yanlış ifadesi, çözümsüzlüğün tamamıdır*" olmalıydı.

Kanımcı gerçekten de bir sorun vardır, ama yanlış ifade edildiği için çözümsüzlüğü de beraberinde taşımaktadır. Sorun, "**sıraların boş olması**" mıdır yoksa "**toplumun, parlamentodan beklentilerinin yerine gelmeşi**" midir?

Varsayalım ki sıralar hergün 'tam dolu' dur. Toplumumuzun ihtiyaçlarının gerisinde kalma olgusu, bu sayısal doluluk ile halledilecek midir? Buna *evet* diyebilir miyiz? Soruyu böyle sorunca ardından da "*toplumumuzun ihtiyaçları nelerdir?*" ve "*parlamento, bu ihtiyaçların niçin gerisinde kalmaktadır?*" soruları gündeme gelecektir. Üzerinde durulması gereken, bu sorulardır.

Görüldüğü gibi, para cezası, teşhir vb yöntemler bu

soruların cevapları olmadığı gibi, bu sorular üzerinde kafa yorulmasına fırsat vermediği, hatta doğru sorulardan uzaklaştırdığı için zararlıdır da.. Pekiyi, "**ihtiyaçlar**" ile "**parlamento**" arasındaki bu kopukluğun neden(ler)i nelerdir?

Zaman zaman ise parlamenterlerin öğrenim düzeylerinin yetersiz olduğu, bu yüzden de toplum ihtiyaçlarının gerisinde kaldığı dile getirilir. Bu doğru değildir. Parlamenterlerin öğrenim durumlarının dağılımı şöyledir:

Yüksek öğrenimli ....%	84.7
Lise mezunu	7.8
Ortaokul mezunu ....%	4.0
İlkokul mezunu	3.5

Ayrıca 13 profesör, 9 doçent, 23 doktora ve 61 master'li olmak üzere 106 üyesi yani % 23.5'u "*akademik kariyer*" sahibidir.

Parlamenterlerin yaş durumları da, parlamentonun "*oldukça genç*" olduğunu göstermektedir. Üyelerin % 70'i elli yaşın, % 20'si ise kırk yaşın altındadır. Demek ki mesele parlamenterlerin "*yaşları*" ya da "*düşük öğrenimli*" olması dolayısıyla "*çağın gerisinde*" olmaları meselesi değildir ve bu yoldaki kanılar da yanlıştır.

Bir kısım fikir sahibi ise meclis çalışmalarını düzenleyen İç Tüzüğün yetersizliğini ileri sürmektedir. İç Tüzüğün daha iyi hale getirilmesi muhakkak ki mümkündür. Ayrıca hiç bir İç Tüzük, *daha iyisi olamayacak kadar iyi* de olamaz.

Haftalık azami çalışma süresinin % 60'ında biraraya gelebilen bir meclisin, bu İç Tüzük'le bile ihtiyaçlara cevap verebilmesi mümkündür. O halde mesele bu da olamaz. Böyle bir tanı da gerçek nedenler den uzaklaştırıcı niteliktedir.

"İhtiyaçlar" ile "parlamento" arasındaki bu uyumsuzluk, bizim geleneksel siyaset anlayışımızın çarpıklığından kaynaklanmaktadır.

Geleneksel siyaset anlayışımız, iri bir "kamu kaynakları pastası"nın, siyasi partilerimizin vazgeçilmez unsuru olarak tanıtılagelen delegeleri kanalıyla paylaşılmasına ve bunun demokrasi diye tanıtılmasına dayanmaktadır.

Siyasetin çıkar için yapılmadığı, siyasete girmeyi düşünenlerin (ve içindekilerin) "siyaset bana ne verebilir?" diye düşünmediği aksine, "ben siyasete ne katabilirim?" dediği bir *Alternatif Siyaset Anlayışı*'na ihtiyacımız vardır.

Öyle bir yeni politik platform'a ihtiyaç vardır ki, tüm görüşler o yeni platform üzerinde yeniden yapılabilsinler. Ayakları, **küçük devlet, öğrenimi değil niteliği yüksek insanlar** ve "**siyasete ne verebilirim**" diyen politikacılar'dan oluşan bir platform...

Sıraların boşluğuna gelince, o soruna da farklı bakılmalıdır. Kendisine *basit bir el kaldırıp indirme makinesi* olarak bakıldığını farkedenden bir milletvekilinin dolduracağı sıraların acaba bir önemi olacak mıdır?

12 Nisan 1993

BEYAZ İHTİLAL !

Devlet Güneydoğuda hakim değildir. PKK, devletten daha etkin olup kendisine göre kuralları koyan, bunları uygulatan, uygulamayanlara yaptırımlar uygulayarak kurallarının hayatiyetini sağlayan güç durumundadır. Halkın önemli bölümü ise, devletin gücüne oranla daha etkin gördüğü PKK gücüne itaat etmektedir.

PKK da bu ilişkinin farkında, egemenliğini daha da pekiştirmek için halka dehşet saçıp "*dediğimizi yapmazsanız kötü olur*" mesajını vermektedir. Görünen olayların özeti budur.

Pekiye, bu tablo karşısında devletin ne yapması gerekir?

Siyasal çözüm denilen, bölgeyi özerk veya federatif bir statüye sokmak ya da daha yumuşak yollar (yerel yönetimleri güçlendirmek gibi) uygulamak, şüphesiz ki Tanrı'nın düşünülmesini yasakladığı konular değildir. Bunlar konuşulmalı, olmayacakların niçin olamayacağı, olabileceklerin hangi koşullarla olabileceği bütün akıldışılıklardan arınmış olarak ortaya konulmalıdır.

Ancak, çözümlerden hangisi uygulanırsa uygulansın vazgeçilmez koşul, devletin (üniter, federatif veya konfederatif), kurulu sistemi koruyabilecek güç ve etkinliğe sahip olmasıdır.

Aksi halde, yani devletin bugünkü etkisiz hali devam ettikçe, uygulanacak olan siyasal çözümler olduğu yerde kalmayacak, terörü bir araç olarak kullanan ana planın tasarımcılarının arzuladığı nihai noktalara doğru süratle kayacaktır.

İnsanların, kendi etnik kökenlerine ait dillerini kullanabilmeleri, hem Türk hem de Kürt (Türkün) olabilmeleri, "ben T.C. vatandaşıyım, T.C.'nin bölünmezliğini, onun simgeleri olan bayrağını ve dilini, bayrağım ve dilim olarak kabul ediyorum" diyebilmeleri için doğrudur.

Ama, böyle bir yapının gereği dahi olsa, devletin bu etkisiz durumunda bu doğruların kendi üzerine düşen gereklerini yapmaya kalkması bir zamanlama hatası olur. Terör, PKK istediği için değil, devlet durdurabildiği için durmalı ve ondan hemen sonra da doğruların gereği yapılmalıdır.

Ohalde mesele, devletin etkinliğine gelip dayanmaktadır. Bir kısım görüşler bu etkisizliğin DYP-SHP koalisyonu, TBMM içinde DEP'in varlığı, terör yasalarının yetmezliği, demokrasi ve insan hakları gibi engellerle (!) açıklamaya çalışsalar da durum böyle değildir.

"Devlet Güneydoğuda niçin etkisizdir?" sorusunu bir daha sormalı ve bunu doğru cevaplamaya çalışmalıyız. Acaba devlet, yöre ve problem alanı olarak hangi alanlarda etkilidir, etkisiz olduğu yöre ve alan yalnız Güneydoğu ve terörle mücadelede ile mi sınırlıdır, yoksa başka etkisiz olunan alanlar da var mıdır?

Sorunun bu biraz değişik formu dahi, etkisizliğin yalnız Güneydoğu ve yalnız terörle mücadeleyle sınırlı olmayabileceğini daha doğrusu olmadığını göstermektedir.

Örneğin devlet, kamu arazilerinin korunmasında etkin midir?

Vergi kaçırınların yakasına yapışmakta etkin midir?

Kamu alımlarının düzgün yapımında etkin midir?

Rüşvetin ve irtikabın önlenmesinde etkin midir?

Devletin birçok alanda etkisiz olduğu bilinmekteyse de bu etkisizlik bazı yöre ve alanlarda pek net olarak görülüyor, dikkat çekmiyor, insanları paniğe itmiyorsa

bunun nedeni, her etkisiz olunan alanı kötüye kullanacak olan bir örgütün bulunmamasındandır. O yöre ve alanlarda da birer mekanizma bulursa oralarda da net olarak etkisizlik görülebilecekti. Ayrıca, Güneydoğudaki etkisizlikten yararlanan örgüt cana değil de mesela yalnızca mala kasdetmiş olsaydı, etkisizlik yine de net görülmeyebilirdi.

Ohalde etkisizlik geneldir. Şimdi bir kısa adım daha atıp, yalnız Güneydoğu için değil genel olarak şu soruyu cevaplamalıyız: Devlet niçin etkisizdir?

Bu sorunun doğru cevaplarını bulabilirsek bu, yalnız terör mücadelesinde değil, diğer birçok önemli sorunumuzun da çözümünde değerli ipuçları verecektir.

Bu soruya verilebilecek biraz Amerikan bilmecesi gibi bir cevap, soruyu biraz daha netleştirecektir: Devlet, onun etkinliğini sağlayabilecek olan öğelerden yoksun olduğu için etkisizdir!

Peki, devletin etkinliğini sağlayan öğeler nelerdir?

Bir öğe, adalet sistemi başta olmak üzere çeşitli alanlarda kurup işletmek zorunda olduğu "sistem"lerin, insanların ihti-yaçlarına cevap veren, alternatif aramak zorunda kalarak akıl ve/ya erdem dışı yollara sapmalarına gerek bırakmayan biçimde olmasıdır. Mevcut durumda ise, adalet sistemi başta olmak üzere hemen bütün alanlardaki sistemlerimiz, insanımızın ihtiyaçlarına cevap vermemektedir.

Adalet sisteminin yerine kan davası (kendi adaletini kendi sağlama sistemi); sağlık sistemi yerine cincilik büyücülük; eğitim sistemi yerine kuran kursu adı altındaki kuran ve kursla ilgisiz fanatizm yuvaları; üretim sistemi yerine saadet zincirleri ve kumar yoluyla kendini kurtarma, toplumumuzun bir Kaynak Sorun'u olan "**Sistem Kurma Becerisi Yetmezliği**" nin sadece birkaç örneğidirler.

Sistem Kurma Becerisi Yetmezliği belirli bir düzeyde Kaynak Sorun olmasına rağmen, onun da altında başka

sorun(lar) olduğu şüphesizdir. Bunlardan birisi de, toplum ihtiyaçlarını algılayıp, bunları "sistem"lere dönüştürmek durumunda olan kesimlerin -ki bunlar politikacı, bürokrat, bilim adamı, düşünür gibi **politika oluşturucular** (*policy makers*) dır-, belagat (*rhetoric*) yerine süslü ve boş söz (*plethora*) düşkünlükleridir.

Zayıf içerikli ama süslü söz zayıf içerikli düşünceye, o ise yetersiz bir sistem tanımı veya sorun teşhisine işaretler. Birçok süslü, hamasi sözü ardarda koyup terörü açıklamaya çalışan çoğu politikacı işte bu hastalıkla maluldür.

Bu hastalık toplumumuzda yalnız politikayı değil bilim kurumlarını da sarmış ve o kurumları, gerçeklerinin dış görünüşlerini taklideden ama içeriği zayıf birer kurum durumuna getirmiştir.

Devletin etkinliğini sağlayan bir diğer öge, çeşitli kamu hizmetlerinin akılcı, birbiriyle uyumlu ve makul maliyetlerle yapılabilmesidir.

Mevcut durumda ise son derece kalabalık bir kamu kadrosu, bu nitelikteki hizmetler yerine bakınız neler üretmektedir;

- Bütçenin yarısının kamu görevlilerine ücret olarak verilip, geriye hizmet için kaynak kalmayıp,
- Kamu görevlilerinin nitelik yetersizliği ve buna bağlı olarak düşük ücretler,
- Yetkilerin parçalanması nedeniyle yaygın bir koordinasyon sorunu.

Kalabalık kamu kadroları (ve buna bağlı sorunların) kökünde ise, politikacısı, üniversite mensubu, yazarı ve düşünürü ile adına *aydın* denilen kesimin, henüz **İş Yaratma**'yı bir teknoloji olarak idrak edememiş, istihdam yaratmada tüm ümidini kamu kadrolarının dağıtımına -partililere- bağlamış olması yatmaktadır.

Kalabalık kamu kadrolarına en canlı örnek 30 üyeli Bakanlar Kurullarımız olup, II Dünya Savaşı'nda Churchill'in 7 kişilik kabinesinin sağladığı avantaj

unutulmayacak bir derstir.

Kalabalık kamu kadroları iri ve güçsüz devlet olgusunun bir özel halidir. Devletin etkinliğinin bir ölçüsü de etkinliğini sağlamak üzere ayırabileceği serbest kaynaklar olup, mevcut durumda kaynaklar büyük ölçüde, irileşmiş ve hareket kabiliyetini kaybetmiş devlet mekanizmasının verimsizliğini beslemek üzere harcanmaktadır.

Devlet etkinliğinin bir başka ögesi, yüksek nitelikli insan dokusudur. *Bilgi-beceri, zeka, ruh sağlığı* ve *erdem* dörtlüsünden oluşan *niteliğinde* sorunlar bulunan toplumları yönetebilmek güçtür. Hele bu yönetim, insanların tercihlerine dayalı bir yönetim şekli olan demokrasiye yönetebilmek güç değil imkansızdır. Bu nedenle, devlet etkinliğini sağlamanın en güvenilir bir yolu, toplumun ortalama nitelik düzeyini yükseltmektir. Bu güçtür fakat kaçınılmaz bir gereklidir.

Devlet etkinliği açısından hayati önem taşıyan bir faktör de o toplumun siyaset anlayışı ve ona dayalı siyasal yapılanmasıdır. Kamu kaynaklarının tırtıklanmasına dayalı bir siyaset anlayışı, birkaç liderin çevresinde toplanan, onun doğrularını doğru kabul etmiş, ona karşı çıkmayı afaroz sebebi sayan ve her on yılda bir gidip tekrar aynı plağı çalarak geri gelen bir *politik sınıf* yaratmıştır.

Çağdaş demokrasi anlayışında hayati önem taşıyan yüksek nitelikli *politik kesimi* oluşturacak bir **Temiz Siyaset**'i benimsemeden bu açmazdan çıkılmaz. Bunun çaresi ise, siyasetin bu olmadığını idrak etmiş, yeniden seçilmek, daha üstlere yükselmek gibi endişeleri bir yana itebilmiş politikacıların parlamento içinde yapacakları bir **Beyaz İhtilal**'den geçmektedir.

Bütün bu orta ve uzun vadeli gibi görünen -ki bir kısmı öyle olabilir- işleri yapmayı birçok kimse benimsemeyebilir.

Hatta bu işleri yapabilmek için gerekli asgari bir zaman

süresi dahi, durumun daha da içinden çıkılmaz bir noktaya gelmesine neden olabilir. Ama bütün bu argümanlar, bu noktalara kadar gelmiş bulunan durumun tahlilini değiştirmez.

Devletin niçin etkin olamadığının, etkisizliğinin yalnız Güneydoğu'ya ve yalnız terörle mücadeleye özgü olmadığının nedenleri bunlardır. Etkin olunmak isteniliyorsa bunlar düzeltilmelidir.

Yukarıda sayılanlar terörle mücadele açısından stratejik unsurlar olup tabii ki taktik önlemler değildir.

Ama, her mücadelede taktik önlemler ancak doğru stratejik tercihler içinde başarıya götürür. Aynı bir taktik önlemin yanlış strateji içinde başarısızlıklara neden olduğunu en iyi anlatan, dahi halk düşünürü Hoca Nasrettin (yabancıların deyimiyle Akil Nasrettin) dir: "*Ben geçen defa da bir adamı beline ip bağlayıp çekerek kurtarmıştım. Ama o damda mı yoksa kuyuda mıydı işte onu pek hatırlamıyorum!..*"

Aralık-1993

TERÖR..

TÜRKÜRT'LERE ÇAĞRI !

"*Global ve yerel ölçeklerdeki bitmek tükenmek bilmeyen çatışmaların nedenleri içinde en ağırlıklı olan hangisidir?*" gibi bir soru sorulsa, petrol başta olmak üzere birçok "neden" sayılabilir. Bu, uzun bir liste olabilir. Ama listedekilerin ilk %20'sinin, çatışmaların %80'ini oluşturduğu da unutulmamalıdır.

Wilfredo Pareto bu gerçeği 150 yıl önce görmüş ve bugün sana-yiden ekonomiye, askerlikten sosyal hayata varıncaya kadar hemen her alanda kullandığımız **Pareto Kuralı**'nı ortaya koymuştur.

Ancak, öyle bir "neden" daha var ki bu %20 içinde yer almadığı halde tüm çatışmalarda -ama tümünde- birinci sırada o bulunur. Birbirinin elinden bilyasını almak için itişen iki çocuk, bir üçüncü kadın ya da erkek yüzünden kavgalaşan karı-koca ya da petrol kaynakları üzerinde kontrol kurmak isteyen iki ülkenin çatışmalarında daima bu "neden" birinci sıradadır.

Bu "neden" in gücü büyük ölçüde, dikkat çekemeyecek kadar olayların içine *gömülü* olduğundan kaynaklanmaktadır.

Bu "neden", **ikili mantık sistemimiz** (*binary logic*) dir. Bu sistemde bir şey ya bir ya da diğer gruba dahil olmalıdır. Öyle değilse dahi -olayı çarpıtmak pahasına- öyle sayılmalıdır. Çünkü mantık sistemimiz (ikili mantık) başka çözümlere kapalıdır. Halbuki doğal olaylar dahil ne sosyal ne ekonomik olayların hiçbir *ikili mantığa* göre oluşmaz.

Bir insan ya çocuk ya erişkindir. Ya sağcı ya solcudur. Ya aptal ya akıllıdır. Ya Türk ya da Kürt'tür. Pekiyi, yaşı büyümüş ama çocukluk saflığını

kaybetmemeyi başarmış, sağ düşünce sisteminden bazı değerlerle sol düşünceden bazılarını birbirinin içinde eritebilmiş, bazı konularda çok akıllı ama bir kısmında ahmakça davranışlarda bulunabilen ve nihayet etnik kökeni Kürt (veya Türk) olup da kendini ikisine birden ait hissedebilen insanlar ne olacaktır?

Bugün tüm tutum ve davranışlarımıza egemen olan *ikili mantık*, tüm çatışmaların temel nedenidir. Bu kutuplaştırıcı mantığı terketmediğimiz sürece çatışmaları önlemek imkansızdır.

Genelden özele gelinirse; ülkemizdeki çatışmaları yalnızca bir kesim durdurabilir. Ancak, bu kesim henüz bu kimliğinin farkında değildir ve beynini yıkamış bulunan *ikili mantık* nedeniyle bu kimliğini idrak edememektedir.

Bu kesim, kendisini saf Türk ya da saf Kürt sayan kesimlerden çok daha kalabalıktır ama sessizdir. Bu kesim TÜRKÜRT'lerdir.

Kürt anneanne ile laz büyükbabadan doğan bir erkek çocuk ile Çerkez nine ve Türk dededen doğan bir kız çocuğun çocuklarının etnik kökenini incelemek, bunların arasında etnik milliyetçilik yapmaya kalkmak tek sözcükle ahmaklık, yok bu değilse bizim akılsızlığımızdan yararlanan melunca bir tezgahdır. Türkürt'ler artık kimliğinin farkına varmalı, sesini çıkarmalı, bu birbirine kırdırma sürecini durdurmalıdırlar.

Kürt ve/ya Türk kökenli işadamlarımız, politikacılarımız, yazarlarımız bu gerçeğin farkına varmalı ve "*bakalım ne olacak*" kurnazlığından vazgeçip *Türkürt* gerçeğini idrak etmelidirler.

Bu bilincin uyanmasını diler ve beklerken, birilerinin de bu imajiner çemberi kırması, insanlarımızı doğru kimliği konusunda bilinçlendirmesi gerekiyor..

23 Ekim 1993

HAREKETE GEÇİREN NEDİR ?

Her "olay" iki ana vazgeçilmez unsura sahiptir: "Ortam" ve "harekete geçirici etki".

Benzin motorunun işlemesi bir "olay" ise, "ortam", uygun bir yakıt-hava karışımı, "harekete geçirici etki" ise bujinin ürettiği kıvılcımdır.

Kamu arazilerinin işgali bir olay ise, devletin arazi sahibi olması, rüşvet alıp vermeye eğilimli tarafların varlığı "ortam"ı, kanun tanımaz uyanık kişilerin ortaya çıkması ise "harekete geçirici etki"yi oluşturur.

Olaylara bu gözlükle bakılırsa daima bu iki unsurun varlığı teşhis edilebilecektir.

Ülkemizde mevcut terör olgusu da bu unsurlara sahiptir. Eğitilmemiş insan dokusu, işsizlik, gerice yörelerin kamu görevlilerini cezalandırmak için kullanılmış oluşu, kalabalık kamu kadroları ve bunun yol açtığı düşük nitelik ve düşük ücret kısır döngüsü, toplumumuzun sorun çözme becerisi yetmezliği gibi bir grup sebep, iki unsurdan birincisini, "ortam"ı oluşturmaktadır.

Ama aynen benzin motorunda olduğu gibi yakıt-hava karışım ortamı nasıl patlama için tek başına yeterli değilse, yukarıda sayılan olumsuzluklar da tek başına terörün sebebi değildir. İkinci bir unsura, "harekete geçirici etki"ye ihtiyaç vardır.

İşte mesele burada başlamaktadır. Acaba bu "harekete geçirici etki(ler)" ne(ler)dir? Yeterince berrak olunamayan nokta budur. Tek tek herbirinde gerçek payı bulunabilecek "harekete geçirici etki"ler ileri sürülmektedir.

Bunlar doğru mudur? Hepsi bu kadar mıdır? Hepsi geçerli midir? Ağırlıkları ne kadardır?

Şöyle bir deney düşününüz. Her yanı tam kapalı bir oda içinden bir takım sesler gelmektedir. Sesler karışıktır. Köpek havlaması, keman sesi ve boğazlanan insan sesi birlikte duyulmaktadır.

Oda içinde neler olmaktadır? Çeşitli senaryolar düşünülebilir. Evinde köpek besleyen bir adamın evine giren bir zorba, evin sahibini boğazlamakta, duyulmaması için de çalan radyodan yararlanmaktadır. Köpek de sahibi için bağırılmaktadır.

Senaryo böyle olabilir. Ama yalnızca TV'de film seyreden bir kişi de aynı ses kompozisyonuna sebep olabilir.

Daha onlarca senaryo mümkündür. Ama her bir durumda yapılması gereken, birbirinden farklıdır. Birincisinin de polis çağırmak gerekirken, ikincisinin de sadece TV sesinin kısılmasını rica etmek yeterlidir. Terör olgusunda durum tam böyle olmasa da oldukça benzerdir. İnsanlar öldürülmekte, kaçırılmakta, bir kısım insanlar kimlik tanınması peşinde koşmakta, bir kısım ülkeler de buna sıcak bakmakta ve de desteklemektedir.

Bu gürültü, yukarıdaki gibi çeşitli senaryolardan

doğabilir. Ama tam olarak neyin niçin olduğu bilinmezse buna doğru tedbir geliştirmek de güçtür. Hatta bir senaryoya göre geliştirilen "uygun" tedbirler, eğer senaryo doğru değilse zararlı da olabilir.

Ortadaki terör olgusu bakımından bilinen çok şey vardır. Ama bilinmeyenler hep bu "harekete geçirici etki"ye ait bilgilerdir. Olayın tam senaryosu bilinmeksizin, alınacak tedbirlerin başarılı olması güçtür. Ayrıca senaryo zaman zaman değişmekte de olabilir.

O halde tam bilinmesi gereken iki grup bilgi vardır: Teröre ortam hazırlayan tüm unsurlar ve bunların ağırlıkları birinci grup bilgidir. İkinci grup ise "harekete geçirici etki" senaryosunun "tam" bilinmesidir. Bu "tam" bilinme konusu son derece önemlidir. Bu karmaşık ve güçlü melanet mekanizmasını, dışilerin arasına elimizi sokarak durduramayacağımız bellidir. Mekanizma ancak iyice anlaşılırsa, uygun noktalarına müdahale edilerek etkisiz kılınabilir.

"Tam" bilmekle kastedilen, "*Sevr yeniden hortlatılıyor*", "*bu, haçlı zihniyetinin canlanmasıdır*", "*Dünya, büyük Türkiye istemiyor*", "*büyük devletler maşa olarak terör örgütünü kullanıyorlar*" gibi doğruluk payı olabilecek ama mekanizmanın nasıl işlediğini, hangi küçük dışlinin büyük dışliyi çevirdiğini, onun da hangi vanayı açıp kapadığını açıklayamayan yargılar değildir.

Melanet mekanizmasını, bir dikiş makinesinin işleyişini bildiğimiz açıklıkta bilmek zorundayız. Önlem(ler) buna göre geliştirilebilir.

Bir yandan da "ortam"ı bütün unsurlarıyla dikkate almak zorundayız. İşsizliğin teröre ortam yarattığını herkes bilmektedir.

Ama aynı açıklık, *kalabalık kamu kadroları* ya da bir başka deyişle kamu kadrolarının istihdam yaratma amacıyla kullanılmasının nelere yol açtığı konusunda yoktur.

Ortam yaratıcı etkenler, ardışık sonuçlarıyla birlikte ortaya konulduğu zaman önlemleri de kendiliğinden görülecektir.

Sonuç olarak terör sorununun çözümü bu iki grup etkenin tam bir analizine, yani olanların görüntülerine değil onların sebeplerine ve o sebeplerin sebeplerinin bilinmesine bağlıdır.

30 Mart 1992

KISA VADE KISKACI VE ŞIRNAK !

Lütfen gözlerinizi kapayıp şu tabloyu gözünüzde canlandırın:
Etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir büyük bahçedesiniz.
Bahçenin dappdaracak bir giriş bir de çıkış kapısı var.

Politikacılar, düşünürler, gazeteciler, sokaktaki insanlar bahçeye dolmuş. Dışarıda kimse kalmamış.
Duvarlar, tırmanmak için imkansız değilse de oldukça güç. Dolayısıyla çok az kimse duvarların üstüne çıkabilmiş. Onlar hem içeriye hem de duvarların dışını seyredebiliyorlar.

Tüm "olay"lar bahçenin dışında oluşuyor ve kapıdan girerek içeride bekleyen insanların üzerlerine saldırıyor.
"Olay"lar, insanların kafasını, kolunu kopara kopara çıkış kapısına doğru uzaklaşırken içeride çeşitli tondan feryat yükseliyor.
Herkes birbirini suçluyor, o "olay"la ilgili çözümler hemencik geliştiriliyor.
"Olay" kapıdan çıkınca gözler yine giriş kapısına çevrilip beklenmeye başlanıyor.
Yeni bir "olay" içeriye giriyor.
Aynı vaveyla tekrar başlıyor. Ta ki o "olay" da çıkışta kaybolana kadar.
Kapıdan içeri o kadar çok ve birbirinden farklı "olay" peşpeşe geliyor ki bahçedekiler ne yapacaklarını şaşırılmış, üzerlerine gelen bu felaketlerden olabildiğince korunmaya çalışıyorlar.

Duvarların dışında ise az sayıda "olay" var. Bunlar, değişik şekilli cisimlerin içine yerleşip içeri öyle giriyorlar. Bahçedekiler bunları hep değişik "olay"lar olarak algılayıp ona göre reaksiyon vermeye çabalıyorlar.

Duvarların üzerindeki ise hem içeriyi hem dışarıyı aynı anda görebiliyorlar. "Olay"ların sayısının azlığının ve bunların çıkıştan sonra şekil değiştirip tekrar tekrar giriş kapısından içeri daldıklarının farkındalar.

Sesleri çıktığında bağırıp, el kol işaretleriyle bahçe içindekilerin dikkatlerini çekmeye çalışıyorlar. Fakat beyhude!

Zonguldak'taki grizu faciası, Şırnak olayları ve bundan sonra olup bitecek çeşitli kaza belalara bu fantezideki gözlükle bakılırsa, durum tam olarak bu "yüksek duvarlı bahçedekiler" e benzemektedir.

Grizu faciası, Şırnak olayları ve bundan sonra olacak çeşitli kaza belaları o halleriyle kimse önleyemezdi, önleyemeyecektir. Çünkü onların hepsi "görüntü" dürler. "Görüntüler" in içindeki "olay"lar ise bahçe dışında sürekli şekil değiştirip toplumun üzerine saldırmaktadırlar. Bir gün grizu faciası elbisesi, bir diğer gün ise Şırnak olayları kisvesi altında insanların üzerlerine gelmektedirler.

Bu karabasanlardan kurtulmak mümkün müdür? Mümkünse nasıl?

Mümkündür. Ama öncelikle gerçekten kurtulmayı istemek lazımdır. "Gerçekten istemek", kolay görünmesine rağmen işin en zor tarafıdır.

"Gerçekten isteyebilmek" için, dindeki *biat* müessesesi katılımında bir inançla;

"bildiklerinin ve yaptıklarının yanlış olabileceğine"

inanabilmek lazımdır. Böylece olaylara yan gözle kaçamak değil, faltaşı gibi açılmış, sorgulayan gözlerle bakmak mümkün olur. Bu *biat* tavrının içinde, "*biz gerekeni zaten yapıyoruz*", "*çok biliyorsan gel sen yap*" vs gibi motiflere katıyen yer yoktur.

Çözümlemek istenen sorunlar hakkında bu ölçüde bir objektifliğe erişmenin son, ama mutlaka yerine getirilmesi gereken bir ritüel'i ise, sorunu çözmek için, kısa bir süre de olsa hiç bir şey yapmamaktır.

Garip görünüşlü bu gereklilik şu gerçeğe dayanır: Her yapılan, bir kararı; her karar ise bazı bilgileri temel alır. İşte o bilgiler "tam" değilse, karar ve dolayısıyla da yapılan, yanlış olabilir. Dolayısıyla, sonuç vermediği ya da vermeyeceği bilinen kararlara dayalı *hiç bir şey yapmamak*, yapmaktan daha iyidir.

Tabii ki bu "*hiç bir şey yapmamak*" süreci uzatılmamalı, sadece objektifliğe erişmenin bir işareti olarak alınmalıdır. Aynen, DUR işareti bulunan bir yol ayrımına gelindiğinde, ana yola çıkmadan önce, gelen geçen olmasa dahi kısa da olsa durmak gereği gibi. Ya da, *biat* edilen kimsenin ayağına yüz sürmenin, "*benliğimden tamamen vazgeçtim*" mesajını taşıyıp, başkaca fiziki bir fayda aranmaması gerektiği gibi..

Bundan sonraki aşama, erişilen bu objektiflik içinde, çözülmek istenilen soruna yol açan sebepleri, o sebeplerin sebeplerini ve onların sebeplerinin de sebeplerini ilh. sıralamaktır.

Böylece oluşan nedenler listesinin en önemlilerinden oluşan kısmı için geliştirilecek araçlardan oluşacak paket, çözümün ta kendisi, paketin iyi yönetilerek uygulanması da başarının ta kendisidir. Böyle bir paket hazırlandığında en önemli unsurlardan birisinin, "*insanlarımızın niteliklerinin yani zeka, bilgi ve*

beceri-ruh sağlığı-ahlak dörtlüsünün geliştirilmesi” olduğu görülecektir.

Çünkü, yetersiz nitelikli insanlardan oluşan bir toplum, ister yöneten ister yönetilen olsun -ki demokrasilerde kişiler her iki kimliği birlikte taşırlar-, her yaptığı işi eksik ya da yanlış yapar. Her eksik ve yanlış ise ya bugün ya da gelecek için bir sorundur. İşte bugünkü yığınla sorunumuz böyle oluşmuştur ve oluşmaya devam etmektedir.

şimdi mesele burada başlamaktadır. Bir yanda, her gün yeni ve daha rahatsız edici semptomlar üretebilecek bir mekanizma vardır ve ancak orta-uzun vadede sonuçları görülebilecek olan önlemlerle düzeltilebilir.

Diğer yanda ise bu mekanizmanın günlük ürettiği sorunlara çözüm bulunmasını bekleyen ve memnuniyetsizliklerini hemen belirtebilen bir toplum yapısı.

Bu elişik tabloyu daha da gcleştiren bir diğer nokta ise, toplumu rahatsız eden “olay”ların, bizzat o toplumu oluşturana bireylerin çeşitli tutum ve davranışlarından kaynaklanıyor olmasıdır.

Demokratik bir mekanizma olan grev aracını kullanarak hakkından fazla ücret almayı zorlayan işçi, vergi kaçıran işveren, kendini yenilemeyen yönetici, toplumu kendine borçlu sayan akademisyen, cezalandırılacak memurunu Doğu'ya süren amir, aynı okuldan mezun arkadaşlarına, aynı partiye kayıtlı kişilere ya da aynı yörede doğmuş kişilere ayrıcalık sağlayan kişiler hep birlikte, trafik anarşisinin veya evre kirliliğinin veya kültürel dejenerasyonun ve de şırnak gibi olayların yapı taşlarını koymamışlar mıdır ya da koymaya devam etmemekte midirler?

Demokrasi, yüksek nitelikli (yukarıdaki anlamıyla) bireyler için, düşünülebilecek en iyi idare biçimidir.

Peki ya düşük nitelikli bireylerin (sayıları az veya çok) daha etkin olabildiği toplumlar ne olacaktır?

İşte *kısa vade kıskacı* budur. Kutu kilitli ve anahtarı da

kutunun içindedir !.

Bunun çaresi tektir: Oy hesabı yapılmaksızın, doğruları, tam doğruları ve yalnız doğruları yapmanın apolitik sayılmayacağı bir **Alternatif Siyaset Anlayışı..**

Buna karşı ileri sürülebilecek bir sav, bu alternatif anlayış gerçekleşene kadarki kayıplar ile, gerçekleşmemesi halindeki riskin büyüklüğüdür.

Bunun cevabı, bilinen fıkradaki şarap eksperinin cevabında saklıdır: “*br şişedeki şarap mutlaka daha iyidir!*”.

14 Eylül 1992

"BUTTERFLY EFFECT" VE TERÖRÜN KELEBEKLERİ

"Çin'de bir kelebek kanadını çırparsa, Amerika'da bir tayfuna sebep olabilir".

Bu dramatize edilmiş örnek, Kaos Teorisinin gerçeklerinden birisini dile getiriyor.

Uzun yıllar hava tahminleri üzerinde çalışan uzmanlar, sonunda, meteoroloji tahminlerinin belirli bir zamandan daha uzağı kapsayamayacağı sonucuna vardılar.

"Kelebek Etkisi" (*Butterfly Effect*) denilen bir olgu, işte bu gerçeği ifade ediyor.

Kelebek Etkisi yalnızca meteorolojik değil, sosyal ve ekonomik olaylarda da geçerlidir.

Teknoloji tarihine bakıldığında, bir keşif veya icadın, bir toplumun kaderini değiştirebildiğini görüyoruz. İsveç'in refahının, tarihindeki 49 önemli icattan kaynaklandığı, 1986 yılında yapılan bir doktora çalışmasında gösterilmiştir.

Benzer şekildeki bir çalışmanın, ülkemizin niçin geri kaldığını açıklığa kavuşturacağına şüphe yoktur.

Kelebek Etkisi' ni en kolay gözleyebileceğimiz alan bireysel yaşamımızdır. Bugüne kadar kimbilir kaç defa "basit" olaylar bizi "büyük" belalardan korumuş ya da tersine başımıza getirmiştir. Bir saniyelik bir gecikmenin hayatını kurtardığı ya da ölümüne neden olduğu insanların sayısını kim bilebilir? İşte *Kelebek Etkisi* budur.

Merak edenler, yeterince büyük bir kağıda, ele alacakları basit bir olayın ardışık olarak nelere yol açabileceğini çizebilirler.

Aynen bir ağacın gövdesinden yukarı çıktıkça oluşan dallanmada olduğu gibi, bir tek sebebin inanılmaz olaylara yol açabileceği kolayca ve şaşkınlıkla görülebilir.

Örneğin, ucuza geldiği için, bir ev yerine işyerinde yatıp kalkmasına göz yumulan kişilerin varlığı (özellikle büyük illerde çok vardır) bilinmektedir. Bu basit bir olaydır. Alan razı satan razıdır. Yani bir "*kelebek*" tir. Ama bakınız, ardışık sonuçları neler olabilir?

- Ev yerinde işyerinde yatıp kalkma (kelebek),
- Mahalle muhtarına kayıtlı olmama,
- Apartman yöneticisi ve/ya muhtar tarafından tanınmama,
- Şehir içinde yaşayan, ama kayden "yok" olan insanların varlığı.

Bu son adımın, terör eylemleri açısından çok aranır bir insan malzemesi potansiyeli oluşturduğuna dikkat ediyor musunuz?

Ya da yabancı otomobillerde görülen ve uzaktan dahi hangi ilden, hangi ay verildiğinin mühürle işaretlendiği ayırdedilebilen plakalar yerine, plaka ile aynı renge boyalı ve önemli bir bilgi taşımayan soğuk damgalı plakaların, iki-üç adımdan sonra, terör eylemlerinde çok ihtiyaç olan "sahte plaka" işine yol açtığını görebiliyor musunuz?

Ya da polis veya subay elbisesi diken ve satanların, bunları satın alanların kimlik bilgilerini isteyip bunları da belirli bilgi toplama ve değerlendirme merkezlerine bildirmeyişlerinin, birçok sahte polis ve subaya, onun da en olmayacak yerlere elini kolunu sallayarak girip çıkabilen teröristlere yol açtığını düşünebiliyor musunuz?

Bunun gibi örnekler çoğaltılabilir. Ama hepsinin tek ortak özelliği vardır: Önemli sonuçlar doğurabilecek *Kelebek Etkileri* olmaları ve bu konularda kurulduğu sanılan sistemlerin işlemez oluşu.

Demokrasi, son derece iyi kurulmuş binlerce küçük sistem demektir. Bir gelişmiş demokrasi ülkesini turist olarak ziyaret edenlerce ve hatta eğer merak etmezse, oralarda uzun yıllar kalıp hangi yemekle ne cins şarap içileceğinin uzmanı olanlarca dahi görülemeyebilecek olan "gerçek gelişmişlik" işte bu binlerce küçük sistemin varlığı ve iyi işleyişidir.

Bunlar olmaksızın demokrasi başıbozukluğa dönüşmektedir.

Terörün ve terörün masum yapıtaşları olan çeşitli başıbozuklukların oluşması için vazgeçilmez bir unsur, bu gibi eksik ya da yanlış kurulmuş yahut da yanlış işletilen sistemlerdir.

7 Eylül 1992

FARKLI BİR BAKIŞ

Yabancılar Türkiye'yi niçin parçalamak, hiç olmazsa destabilize etmek isterler? Cevap açıktır: "*Bu topraklarda gözü olanlar, önce Osmanlı'yı şimdi de Türkiye'yi parçalayarak buralara sahip olmak istemektedirler*".

Cevabı çok açık görünen sorular oldum olası beni kuşkulandırır. Yukarıdaki cevap da, doğruluğundan kuşkuya düşülebilecek kadar "**açık**"tır. Ayrıca da soru'nun özünü, yani "*niçin*"i değil, "*nasıl*"ı yanıtlamaktadır. Denilebilir ki; "*Önemli olan sonuçtur. Nedeni ne olursa olsun, bize karşı böyle bir eğilim varsa ona bakmak lazımdır*". Bu doğru değildir. Bize karşı uzun süredir devam eden düşmanca bir tavır varsa, bu tavra karşı en etkili önlem(ler), ancak tavrın doğru sebep(ler)ini bilerek alınabilir.

"*Hristiyanlar müslümanlara karşıdır*" veya "*biz tarihte onları hep perişan ettik, onlar bunu hazmedemiyorlar*" gibi yaklaşımlar, bu tavrın nedenlerini açıklayabilmekten çok uzaktır. Bu işin altında hep görmezlikten geldiğimiz birşeyler var.

İnsan hakları ya da soykırım konularında Dünya'ya akıl veren Amerikalı, nasıl olup da Kızılderili'leri yok ettiklerini şöyle açıklamaktadır: "*Ama onlar, kurmaya*

çalıştığımız medeniyete engeldiler”.

Yabancıların bizleri, **“kurdukları medeniyete engel”** olarak gördüklerini bir solukta iddia etmek kolay değildir. Ama çok sayıda küçük resim parçasını birleştirirseniz ortaya, bu savı doğrulayabilecek bir resmin gölgeleri çıkmaktadır.

Geniş Anadolu toprakları, henüz insanımızın farkına varmadığı zenginliklerle doludur. Bırakınız fiziki zenginliği, *Anadolu tek başına Dünya kültür tarihidir* denilebilir.

Bunun üzerinde yaşayan, büyük bir hızla çoğalan, ama akılcı düşünceyi henüz kendisine **“mürşit”** edinmemiş bir toplum, acaba *“medeniyete engel”* olarak değerlendirilmekte olmasın!

Bireylerinin bilgi-becerisini, zekasını, ruh sağlığını ve nihayet ahlaki yapısını yani tümü birden **“nitelik dokusu”**nu geliştirmek yerine, onların çeşitli beklentilerini giderek körükleyen, topluma ve Dünyaya birşeyler katmadan boyuna birşeyler almayı mümkün gören bir yaklaşım acaba medeniyet için bir handikap olarak görülmesin!

Eğer durum bu ise, o takdirde sorun başkalarıyla değil kendi kendimizledir. Sevr, PKK, vs. hepsi birer araçtır.

Bunu reddetmek kolaydır. Korkmadan, komplekse kapılmadan bu resme bakmaksa zordur ama faydalıdır.

7 Aralık 1992

YASADIŞI İŞLER ÖRGÜSÜ

Yasadışı bütün işler kendi içinde tutarlı bir "örgü" oluştururlar. Aynen bir "yün işi"nde olduğu gibi.

Bu örgünün özelliklerinin incelenmesi ilk bakışta, "meteliği dik durdurmaya çalışmak" gibi abesle iştiğal sayılabilirse de öyle değildir. Bu örgünün özellikleri, bazı toplum sorunlarının teşhis ve/ya çözümlenmesinde son derece yol göstericidir.

Birincisi, yasadışı işler ancak kendi aralarında ilişkiler oluşturabilirler. Yasadışı hiç bir iş, bir yasal işle kombinezon kuramaz. Örneğin, kaçakçılık bir yasadışı iştir. Kaçakçılığın taraf olabileceği ve içinde yasal bir iş bulunan hiç bir kombinezon bulunamaz.

İkincisi, yasadışı işlerin tam bir örgü oluşturması için her zaman elde mevcut yasadışı iş çeşitleri yetmeyebilir. O takdirde, kalan boşluklar, önce ahlak dışı, o yetmezse cehalet veya akıldışılık, o da yetmezse korkutma, tehdit gibi unsurları içeren işlerle doldurulur. Kısacası örgü içinde yasal, ahlaki, akıllıca, cesurane, faziletli hiç bir element bulunamaz.

Nerede bir yasadışı iş varsa, aynen domino oyununda olduğu gibi, onunla temasta olan irili ufaklı bir seri yasadışı iş var demektir.

Örneğin, bir hazine arazisinin işgal edilip üzerine gecekondu yapım ve satımı, sık rastlanan yasadışı bir olgudur.

Bu örgü daha yakından incelenirse, yukarıda sözü edilen iki özelliği de içinde barındırdığı görülecektir.

Arazinin işgali ve ruhsatsız inşaat yapılırken görevlilere rüşvet verilmesi yasadışı işler grubuna girerken, bunu görenlerin ilgililere şikayet edememesi, şikayet ederse ilgisinin ilgi göstermeyişi korkudan, gerçekte milletin malı olması gerekirken kamu elinde arazi tutmak cehaletten, herşeye rağmen elde tutulan araziye kollamamak ise vurdumduymazlık ve ahmaklıktan doğmaktadır. Görüldüğü gibi örgü içinde bir tane bile yasal, ahlaklı, akıllıca element yoktur.

Denilebilir ki yasadışılık, ahlaksızlık, akılsızlık ve korku ayrılmaz dört kardeştir. Birinin başı sıkıştığında diğerleri derhal yardıma koşmaktadırlar. Ne müthiş dayanışma !

ABD'deki vergi düzeninin, her yasadışılığın ortaya çıkarılmasındaki sihirli gücü şimdi daha iyi anlaşılmaktadır.

Sistem tamamen yukarıdaki iki kurala dayandırılmıştır. Madem ki bir yerde yasadışılıktan şüphelenilmektedir, madem ki bir iş çeşitli baklalardan oluşmakta olan bir zincirdir ve madem ki bu zincirin son halkası daima vergi olmalıdır, o halde vergiden geriye gidilerek başa doğru yürünebilir.

Gözlemlerimiz, bu yol üstünde bir yasadışılık varsa mutlaka ona rastlanacağını göstermektedir.

İşte vergi sisteminde iyi bir belge düzeninin önemi buradadır.

Böyle bir vergi sistemi yalnız ekonominin kaynaklarının güvencesi olmayıp aynı zamanda toplum yaşamının,

insanların cesaretli olabilmesinin, korkmama özgürlüğünün, kısaca toplum düzeninin (*order*) de temelidir.

Yasadışı işler örgüsünün üçüncü özelliği de şudur. Bir iş, çeşitli baklalardan oluşan bir zincire benzetilebileceğine göre, bir tanesi hariç bütün baklaları yasal ve ahlaklı baklalardan oluşan bir zincirde o bir tane baklanın nelere yol açabileceği çok ilginç bir olgudur. Örneğin, bir kişiye sahte ikametgah senedi ya da nüfus örneği verilmesi hergün bin defa tekrarlanan basit görünüşlü bir zincir baklasıdır.

Bütün baklaları yasallık ve namus pırlıtları yayan bir zincire sadece bir tane sahte nüfus örneği baklası eklenirse, bütün düzgün baklalar bir anda elektriklenmiş gibi bozulurlar ve tüm zincir yasa ve/ya ahlak dışı hale gelir.

Sahte nüfus örneği baklasıyla iştirakte bulunan ve aslında düzgün olan işlemler, bilerek (kasten) ya da bilmeyerek (cehalet, vurdumduymazlık vb nedeniyle) bozuk hale dönüşürler ve hala da düzgün görüntü verebilirler.

Eğer toplum, meselelerine analitik bir gözlükle (akılcılık) bakmaya eğitilmemişse, ufak tefek aksaklıklar (!) hariç hiç bir anormalliği olmayan bir sistemin, nasıl olup da ülkenin bölünmesine kadar varabildiğini bir türlü anlayamaz. Anlayamaz ve boyuna "*ben güçlüyüm*" diyebilir.

20 Nisan 1992

HER MELANET, BİR KÜÇÜĞÜ ÜZERİNDE YEŞEREBİLİR !

Bilmem hiç tamircilere dikkat ettiniz mi? Bozulan TV'nizi onarmak üzere verdiğiniz kişiler, daima iki gruptan birisine dahildir: Önceki arızaların tekrarlanma olasılıklarını kestirmeye çalışıp, el ve göz yordamıyla yanmış bir kablo, kırılmış bir parça gibi "görünen" nedenleri kullanarak arızayı teşhis edip gerekli parçaları değiştirenler birinci gruptur. Tamircilerin çok büyük bölümü bu gruba girerler ve olağan durumlarda gayet ucuz ve süratli olarak işlerini yaparlar.

İkinci gruptakiler ise *görünenlerden* yola çıkıp, o görüntülere hangi nedenlerin yol açmış olabileceğini araştırırlar. Bunu yapabilmek için de önce ellerindeki mekanizmanın nasıl çalıştığını öğrenirler. Bu gruptaki tamircilerin çalışması daha uzun sürer, sabırsız müşteriler ise bunlardan hoşlanmaz ve malları iyice elden çıkana kadar diğerlerine para verirler.

İki grup arasındaki farklar ise şunlardır: El ve göz yordamıyla arıza arayıp onaranlar, o arızaya ne(ler)in yol açtığı ile ilgilenmezler. Dolayısıyla onarımdan bir süre sonra o aynı nedenler aynı arızaları -biraz daha kronikleşmiş olarak- yeniden üretirler.

Önce mekanizmanın nasıl işleyip, göze çarpan arızalara nelerin yol açmış olabileceğini belirleyerek ilerleyenlerde ise aynı arıza tekrarlanmaz. Bu bir!

İkinci farklılık daha da önemlidir: Bazı arızaların nedenleri çok karmaşıktır. Çeşitli parçalar üzerinden defalarca yansıyıp şekil değiştirdikten sonra olmadık bir

yerden ve olmadık bir görünüşte ortaya çıkarlar. Ortaya çıktığı yeri ne kadar onarırsanız onarın arıza giderilemez, cihaz bir türlü çalışmaz, giderek daha da kötü olur. Bu tür arızaların, bu birinci gruptaki tamircilerce onarılabilmesine imkan yoktur.

Bu benzetmenin nedeni, "*televizyonların arızası şöyle giderilmelidir*" gibi bir ukalalık etmek değil, toplumumuzdaki her türlü rahatsızlığın mekanizmasını anlamadan giderilemeyeceğini vurgulamak içindir. Toplumun huzursuz eden sorunların herbiri, diğerinden bağımsız görünse de bunların çoğu aynı kaynaklardan türerler.

Dalgın bir adam, işçi olarak çalıştığı fabrikadan çıkan, mesela eksik parçalı *araçlarda*, evden çıkarken açık unuttuğu ocak nedeniyle çıkan *yangında*, kırmızı ışığa dikkat etmediği için arabasıyla çarptığı yayanın *ölümünde* ve alt dairesine yerleşmiş hücre evinden haberdar olmadığı için de yapacakları *katliamda* hep pay sahibidir ve neden hep aynıdır: dalgınlık ! Ama dışarıdan bakan bir göz, eksik parçalı aracı, yangını, ölen yayayı ve teröristlerin yaptığı katliamı birbirinden bağımsız olaylar olarak değerlendirebilir.

Dikkat edilmesi gereken ikinci nokta, adına "*melanet hiyerarşisi*" denilebilecek bir olgudur. Bir kural olarak denilebilir ki, hiçbir yanlış, daha küçük yanlış(lar)ın üzerine oturmadan varolamaz.

Bu basit kural iyi kullanılabilirse, en büyük sorunları dahi çözmede kullanılacak yararlı bir alet olabilir. Dahası, bu alet kullanılmadan hiçbir (ama hiçbir) sorun çözülemez.

Hangi sorun çözülmek isteniliyorsa, o sorunun altında, o soruna taban oluşturan daha küçük sorun(lar)a, sonra da onların altlarındaki daha küçük sorunlara bakılmalıdır.

Böylece, küçük bir yetmezliğin, yanlışın, umursamazlığın üzerine hangi inanılmaz büyüklükteki sorunların inşa olabildiğini hayretle görebilirsiniz.

18 Ekim 1993

SORUNLARIN KİMYASI....

SORUNLARIN ORTAK NEDENİ: TEK NEDENLİ TEŞHİSLER!

Uzun yıllardır birlikte yaşadığımız sorunlar konusunda çeşitli ağızlardan söylenenler zamanla o kadar birikti ki artık üzerinde istatistiksel deneyler yapmak mümkün hale geldi.

Bu "söylenen birikimi"ne göz atıldığında ilk göze çarpan, ".....nın esas sebebi" diye başlayan teşhisler oluyor. Bu "**esas sebep**" arayışının sebepleri nelerdir tam bilmiyorum, ama herhalde bir tanesi, "**çok sayıda sebep arasında kişinin gözüne ancak bir-iki tanesinin çarpması**"dır.

Diğer bir neden ise, "*benim söylediğim sebep, kimse- nin söylemediği biri olmalıdır*" arzusu olsa gerektir. Bir başka neden ise, kişinin, iyi bildiğine inandığı bazı meselelerin, her sorunun sebebi olması arzusu olabilir.

Aslında, bu söylenenlerin hiç biri bütünüyle yanlış değildir. Olsa olsa, her biri gerçeğin ancak bir parçasını yansıtmaktadırlar. Hatta, o tek nedenlerin "esas mesele" diye gösterilmesi de tam yanlış değildir. Sorunların dinamik karakterleri, bazı nedenleri bazı zaman öne çıkarır. O nedeni savunan kişi de kendi "esas meselesi" nin esas mesele olduğuna bu durumu kanıt ola-

rak gösterir.

Sorunlar çok girdilidir. Farklı kimseler tarafından farklı zamanlarda öne sürülen nedenlerin (hiç olmazsa bir kısmının) içinde yer aldığı birer "kompozit" yapıdadırlar.

Peki, bu kompozitlerin içinde "esas mesele" denilebilecek ağırlıklı meseleler yok mudur? **80/20 Kuralı** ya da **Pareto Kuralı** denilen bir kurala göre, bir sonuca yol açan nedenlerin %20'si, sonucun %80'ini oluşturur.

O halde sorunların yapıları içindeki bazı nedenler, sonuç üzerinde diğerlerinden daha büyük etkiye sahiptirler. Bu, diğer sebeplerin ihmal edilebileceği anlamına gelmez. Ayrıca sorunların dinamik bünyeleri, bu sorunların zaman zaman değişmesine de neden olabilir.

Bu "esas" nedenlerin nasıl saptanacaklarına gelince; bu, göz kısıp masaya el vurarak (*bunu kabul etmeyenler adam değildir* anlamındadır) bir nefeste bilinebilecek bir konu değildir.

Benzetim (simülasyon) işiyle –gerçekten– uğraşanlar bilirler ki, başlangıçta önemsenmeyen bazı parametreler, sonuç üzerinde, başlangıçta umulandan çok daha fazla etkilidir.

Terör olsun enflasyon olsun, önemli sorunların hemen tamamı çok nedenlidir. Bu nedenlerin altalta yazıldığı listeler bunların "**nedenler kümesi**"dir. Çözümü de, bu "küme"deki her bir neden için geliştirilmiş bir veya daha fazla çözüm aracından oluşan "**çözümler kümesi**"dir.

Tek nedenli sorun teşhis yöntemi çağlar önce büyücüler tarafından kullanılmış, zamanla işe yaramadığı görülünce yerini bilimsel yaklaşıma bırakmıştır. İlgilenenlere duyurulur.

26 Ekim 1992

ASPİRİN, BENZİN VE VANİLYA

Kokusu, tadı, kullanım amacı, velhasıl tüm özellikleri farklı üç nesne.. Herhangi bir kelime oyununa sapmaksızın acaba bu üç nesnenin çok önemli bir ortak yanını görebiliyor musunuz?

Her üçü de karbon, hidrojen ve oksijen'den oluşmuştur. Aslında, karbon, hidrojen ve oksijen'den oluşan belki binlerce madde daha vardır ve herbirinin özellikleri de farklıdır. Bunda şaşılacak bir yan olmadığını, çocuklar biz büyüklerden daha iyi bilirler (aslında onlar çok şeyi bizden daha iyi bilirler).

2-3 farklı şekildeki plastik parçaları (LEGO) birleştirerek kamyon, değirmen ve ev yapabilen çocuklar, *yapı taşları* ile *yapılar* arasında hiç benzerlik olmayabileceğini oyunları sırasında öğrenmişlerdir. Ancak ne tuhaftır ki, ister LEGO'ları, isterse mahalle marangozundan sağladıkları tahta parçalarıyla yapmış olsunlar, basit elementler kullanarak, o elementlere benzemeyen karmaşık yapılar elde edebilen bu minikler, büyüdüklerinde bu basit ama evrensel gerçeği unuturlar.

Hem de öylesine unuturlar ki, her rastladıkları yapının

özgün olduğunu, bunların ortak yanlarının bulunmadığını savunmaya başlarlar. İşletmecilikte ve kamu yönetiminde, her rastladığı sorunun özgün olduğunu savunan çok kimse vardır.

Gerçekte ise, karşılaşılan sorunların büyük çoğunluğu, çok az sayıda *sorun elementi* 'nin, değişik şekillerde biraraya gelmesinden oluşmaktadır. Örneğin şu 4 hipotetik *sorun elementi* 'ni ele alınız:

1. Park yerlerinin yetersizliği
2. Kamuya ait alanların korunmazlığı
3. Rüşvet
4. Halkın, müşterek çıkarlarının zedelenmesine karşı tepkisizliği

Bakınız, bu dört elementin çeşitli bileşimlerinden hangi sorunlar doğabilir?

- (1)+(4) a. Yolların araçlarca işgali
b. Trafik sıkışıklığı
c. Yolların verimli kullanılamayıp, yeni yol ihtiyaçlarının ortaya çıkışı
d. Görsel kirlilik
e. Araba hırsızlıkları
f. Belediyelerin, park yeri yapma konusundaki yetersiz çalışması

(1)+(2)+(3) Kamuya ait arsaların, bir takım kişilerce işgal edilip haksız kazanç sağlanması

- (2)+(3) a. Gecekondulaşma
b. Diğer kamu mallarının suistimali için örnek oluşması

(3)+(4) Her işin ancak rüşvet karşılığı yapılabilir hale gelişi

Dikkat edilirse bu 4 sorun elementi ile, bunlardan türeyen sorunlar arasında ilk bakışta bir benzerlik yok gibidir. Ama türeyen sorunların kaynakları aynıdır. Sorunlara bu şekilde bakılırsa, az sayıdaki sorunun -ki bunlara **Kaynak Sorun** demeliyiz-, onlara hiç benzemeyen çok sayıda yeni sorunu türettiği görülecektir.

Kaynak Sorun 'ların önemli özellikleri vardır. Bunlardan birisi, *"ancak Kaynak Sorun'lar çözülebilir, diğerleri ile uğraşılır fakat çözülemez"* özelliğidir.

Bir başka özelliği ise, *"bir Kaynak Sorunun çözümlenmesinin, çok sayıda sorunu ortadan kaldırması"* dır.

O halde, görevi sorun çözmek olan herkesin ilk ve vazgeçilmez görevi, çözmek durumunda olduğu sorunların **"Kaynak"** larını bulmak ve onlar üzerine yoğunlaşmaktır.

Kaynak Sorunlar dışındaki sorunlar ise "hayaller" gibidir. Boğuşulabilir ve de çözülemezler.

Yapılan bir inceleme, ülkemizin yüzlerce sorununun, 15 grup altında toplanabilen Kaynak Sorunlar'ca oluşturulduğunu göstermiştir.

Bu çok önemli bir bulgu değil midir?

31 Ağustos 1992

SİSTEM KURMA BECERİSİ, NİTELİK DOKUSU VE ADALET SİSTEMİ !

Adalet Sisteminin yeterliğinin, bir toplumun refah ve mutluluğunun temel koşulu olduğu tartışmasız bir gerçektir.

Bir toplumun adalet sistemi iyi işlemiyorsa, kaynaklar ne kadar zengin ve insanlar ne kadar girişimci olurlarsa olsunlar, bireylerle bireyler ve devletle bireyler arasındaki sorunlar bitme-yecek ve toplum bir türlü dirlik içinde yaşayamayacaktır.

Adalet Sistemi'nin iyi işlemesi muhakkak ki bu sistemin iyi kurulmuş olmasına bağlıdır. İyi kurulmamış, yani kurumları doğru oluşturulamayıp, kuralları doğru konulmamış bir Adalet Sistemi'nin kuzu gibi insanlar arasında dahi dirliği sağlayamaması doğaldır.

Bununla beraber bu, yalnızca "gerek şart" tır. Yani iyi kurulmuş bir Adalet Sistemi, bir toplumda mutlaka dirliği sağlar demek değildir.

Adalet Sistemi netice itibarıyla, diğer sistemlerin ürünleriyle birlikte işleyen bir sistemdir. Örneğin, "Tapu ve Kadastro Sistemi" eğer bazı yetersizlikler içeriyorsa, Adalet Sistemi sürekli olarak bu

yetersizliklerden doğan sorunlarla beslenecektir. Diyelim ki iyi kurulmuş bir Adalet Sistemi bunları çözebilir.

Benzer şekilde "Vergi Düzeni" de bir diğer sistemdir. Vergi Sistemi'nde de bazı yetersizlikler varsa, bundan doğan sorunlar da Adalet Sistemi'nin girdileri olacaklardır. Yine diyelim ki Adalet Sistemi bunları da çözebilecektir.

Bu demektir ki, toplumdaki sistemlerdeki yetersizliklerin yol açtığı sorunlar, Adalet Sistemi'nin başarıyla çözebileceği kapasiteyi aşana kadar genel düzen iyi işleyecek, bir başka deyişle "dirlik" sağlanabilecektir.

Ama eğer sistemlerdeki yetersizlikler fazlaysa bu defa, Adalet Sistemi'nin yeterli yapısına rağmen doğan çok sayıda sorun çözülemeye başlayacaktır.

O halde görülmektedir ki "genel düzen" in iyi işlemesi, toplum yaşamını etkileyen tüm sistemlerin iyi kurulup iyi işletilmesine bağlıdır. Adalet Sistemi yalnızca, "genellikle iyi işleyen" sistemlerin zaman zaman (istisnai durumlarda) yaratacağı sorunları çözmek durumunda kalacak ve bunu da başarıyla yerine getirebilecektir.

Bu durum aynen bir sandalın su boşaltma pompasının çalışmasına benzemektedir. Ara sıra sandalın içinde biriken suyun dışarı atılmasını başarıyla sağlayabilen pompa, sandalın üzerinden aşan bir dalganın doldurduğu suyu boşaltamayacak ve de sandal batacaktır.

Bir toplumdaki Adalet Sistemi'ne sorun girdisi yaratan başlıca iki kaynak vardır: Birincisi o toplumun "Sistem Kurma Becerisi", diğeri de toplumu oluşturan bireylerin "Nitelik Doku-ları" dır.

Toplum, çeşitli sistemlerini iyi kuramıyor ve/ya iyi işletemiyorsa, çok sayıda bozuk sistem, Adalet Sistemi'ne sürekli sorun (anlaşmazlık halleri) üretecektir.

Aynı boğulma, yetersiz nitelik dokusu halinde de olabilir. Tüm sistemler iyi kurulmuş olsa dahi, bu defa da yetersiz nitelikli bireyler bu sistemlere uyum gösteremeyecekler ve sürekli olarak sorun üreteceklerdir.

Bu akıl yürütmeden varılabilecek sonuç şudur: Toplumsal dirliği sağlayabilmiş ülkelerde, mahkemelere düşen görevin az, ülkemizde ise son derece yoğun olması, bir ölçüde Adalet Sistemi'nin eksiklerinden, ama daha büyük ölçüde ise toplumumuzun Sistem Kurma Becerisi konusundaki yetersizliğinden ve Nitelik Dokusu yetersizliğinden doğmaktadır.

Dolayısıyla adalet mekanizmasını hızlandırmak kadar, hatta ondan daha önemli olarak, bu mekanizmaya düşen yükü azaltmak zorundayız.

Yoksa, birbiriyle ve devletiyle sürekli niza halinde olan bir toplumda dirliği, yalnızca mahkemeleri geliştirerek sağlayamayız. Olsa olsa daha çok cezalandırılmış kişi ve kurum üretiriz.

10 Temmuz 1992

18 KİŞİ YETERSİZDİR!

Nevşehir Cezaevi'nden kaçan 18 mahkum ve geri kalanların da cezaevi yöneticilerine sayım için izin (!) vermeyişleri konusunu üzüntüyle karşılayan çok kişi olduğu muhakkaktır.

Ancak, konuya gerçekçi yaklaşırsa bunda üzülecek bir şey olmadığı, aksine 18 kişinin yetersiz olduğu, 18 yerine mesela 180 kişinin kaçmasının, sonuçları itibariyle "*daha hayırlı*" olacağı kabul edilecektir.

Bunun niçin böyle olduğunu anlamak için 18 yerine örneğin bir kişinin kaçtığı varsayıp, bunun doğuracağı sonuçlara bakılmalıdır. Herhangi bir cezaevinden 2-3 günde bir 1 kişinin kaçması halinde, olayın gazetelerde ya yer almayacağı ya da arka sahifelerde küçük bir haber olacağı, TV ve radyoların ise hiç ilgi göstermeyeceğini tahmin etmek güç değildir.

Ama bu "*önemsiz*" görünüşlü durum, yılda 100-150 kişinin cezaevlerinden kaçması demek olacaktı.

Dolayısıyla belirli sorunların çözülebilmesi için, gerekli kurumların harekete geçmesini sağlayabilecek birer "**kritik kütle**" nin oluşumu zorunludur. Bu kütle'ye erişemeyen olaylar kamuoyunun ve idarenin dikkatini çekmemekte ve tolere edilebilmektedir.

O halde, sorunların çözülebilmesi için küçük çapta olaylar yerine büyük çaplı olaylar daha uyarıcı ve dolayısıyla da daha "hayırlı" dır. Düşünür De Bono buna "Po Mantığı" demektedir! (Edward De Bono, Beyond The Yes and No: Po!, Penguin Books)

Bu ilke kullanılarak bir çok sorunumuz çözülebilir. % 7000'lik bir enflasyon, her defasında 100'er kişinin öldüğü trafik kazaları, kerrat cetvelinin 8'ler kısmını da bilmeyen üniversite mezunları, bütçemizin %99' unun kamu personeli maaşlarına gitmesi gibi olaylar -Allah korusun demekle beraber- sonuçları itibariyle hayırlıdır.

Tarih boyunca sorunların çözümü için ancak iki yol bulunabilmiştir: Akılla ve kaza-bela ile!

22 Şubat 1993

DOĞRU SORULARI SORABİLMEK

Gazeteci-araştırmacı Uğur Mumcu'nun öldürülmesi, önemli si-yasi cinayetler zincirine bir bakla daha ekledi. Bundan evvelkilerde olduğu gibi bu suikastten sonra da bir çok yazar kamuoyunun hislerini dile getirdi, olayı lanetledi.

Buna paralel olarak, düşüncelerini kamuoyuna iletebilme imkanına sahip hemen herkes bu konudaki yorumunu ortaya koydu.

Bu ifadelerin birbirine benzer yanı, olaydan duyulan infialin dile getirilmesidir. Ama onun dışındaki kısımların benzerliği pek yoktur. Kimi, daha ciddi koruma önlemlerinin alınması gerekirken alınmadığını, kimi fanatik akımların laik düzeni yıkmaya doğru ilerlediğini, kimisi de demokratik düzene yönelik bu tür saldırıların sonuçsuz kalmaya mahkum olduğunu belirtiyor. Ayrıca bunların dışındaki noktaları işleyen görüşler de var.

Bu görüşlerin hemen hepsinde "doğru", "kısmen doğru", "yanlış" ya da konu ile "ilgisiz" kısımlar bulunabilir. Çok seslilik biraz da bunu gerektirir.

Ancak, bütün bu belirtilere dikkatle bakılırsa bir "ortak nokta" hemen görülecektir. O da, bu zincirleme cinayetlerin faillerinin yakalanıp

cezalandırılması yönündeki şiddetli arzudur.

Bu paralelliğin yanısıra, ağız birliği edilmişçesine üzerinde durulmayan bir nokta daha vardır. O nokta ise, bütün bu olanların hergün gözümüzün önünde olagelen olayların bir doğal sonucu olduğunun pas geçilmesidir. Bir başka deyimle, olayları oluşturan yapı taşları üzerinde durulmayıp, o taşlardan şekillenen yapılar üzerinde konuşulmaktadır.

Şunu açıkça görmek gerekmektedir ki, bu üzücü olayların kilit taşı, insanımıza doğru düşünmeyi değil kendine belletilenleri tekrarlamaya yönlendiren mevcut eğitim sistemimizdir.

O eğitim sistemi, çok sayıda insanımızın beyinlerinde, *doğru, iyi ve güzel*'in yer almadığı 'vakum'lar oluşturmuş, o vakumlar ise fanatizm, dogmalar ya da en hafifinden "**doğru düşünmemek**" illeti ile dolmuştur.

O eğitim sistemi, bir sorunla karşılaşan insanımızı, "**bu sorunun sebepleri nelerdir?**" sorusunu sormak yerine, "**müsebbipleri kimlerdir?**", "**bizi bu sorundan kimler kurtarır?**" yaklaşımlarına itmiştir.

Gazetelere bakınız, hemen hepsinde, cinayetin bilinmeyen sorumlularına yönelik lanetler yağmaktadır. Yarın ya da öbürgün katiller bulununca büyük bir olasılıkla kamu vicdanı rahatlayacak ve yeni bir cinayete kadar, doğru soruları sorma süreci yine ertelenecektir. Bundan evvelki cinayetlerde de aynen böyle olmuştur.

Yalnız cinayetlerde değil, tüm sorunlar karşısındaki tavır aynıdır: Kim Yaptı?

Böyle bir toplumda her gün birisini öldürüp ertesi günü de failini bulsanız, nüfusun tamamını yavaş yavaş yokedebilirsiniz. Failleri bulunacağı için herkes rahattır.

Doğru soruları sorana kadar bu iş böyle gidecektir. Ayrıca sanıldığı gibi bu işin çözümü "*yüksek sesle bir kükremek*", "*kelleyi koltuğa almak*" filan da değildir. Yalnızca ve sadece doğru soru sormak ve bu olaylara yol açan nedenlerin bütününü görebilmektir. Doğru sorular ise "*müsebbip kim*" ya da "*kim kurtarır*" değildir. Onun yerine;

- İnsanlarımıza kazandırmamız gereken bilgi ve beceriler nelerdir, biz neler vermeye çalışıyoruz?
- Eğittiğimizi sandığımız insanlarımızın eksik kalan nitelikleri acaba nelere yol açıyor? Ya da aksine, verdiğimiz formasyonun ardışık sonuçları neler oluyor?
- Basit, sağlam adımlı düşünme yöntemi yerine, niçin süslü, tekrarlı sözler etmeye meraklıyız? Bu tür düşünme yöntemi bilimde, politikada, düşün hayatımızda ne gibi sonuçlar yaratıyor?
- İnsanlarımızın acaba ne kadarı laiklik ilkesi konusunda somut, işe yarar bir fikre sahiptir. Bu akıl karışıklığının nedenleri nelerdir?
- Türkiye'de bir kimlik bunalımı var mıdır? Varsa nedenleri nelerdir? Bu, nelere yol açmaktadır, nasıl çözümlenebilir?
- Toplumumuz ne tür tehditlerle karşılaşıyor? Bunların kaynakları nelerdir?
- Tehditlerin nedenlerinden birisi de güçsüzlüğümüz, sorun çözme performansımızın azlığı mıdır?
- Nasıl güçlü olunur? Gücün kaynakları nelerdir? Biz bu kaynaklara sahip miyiz? Nasıl sahip olabiliriz?
- Siyaset gerçekten de çirkin midir? Öyle değil, ama bizim siyasetimiz çirkinse bunun yansımaları nelerdir? Bu yansımalar teröre uygun ortamlar oluşturabilir mi, nasıl?

- İslamiyet ile mevcut fanatik dinci akımlar bağdaşır mı? İslamiyette fanatizm var mıdır? Değilse fanatizm nerelerden kaynaklanmaktadır?
- İç güvenlik sistemimiz ne denli yeterlidir? Fikrini serbestçe dile getirmek isteyenleri koruyabiliyor mu? Nereye kadar koruyabiliyor?
- Güvenlik sistemimiz niçin yetersizdir? Eğitim sistemimizin yetersizliğinin bundaki payı nedir?
- Çirkin siyaset, güvenlik sistemimizi de olumsuz etkiliyor mu? Nasıl? Nasıl giderilebilir?

Bu ve benzer sorular sorulup nefretten akılcılığa döndükçe, aynada kendimizin eğriliklerini, eksikliklerini, çirkinliklerini göreceğimizden şüphe edilmemelidir.

Denilebilir ki, bütün bu eğriliklerin giderilmesi yıllar sürer, bizim ise acil çözümlere ihtiyacımız var!

Siz bilirsiniz. Seçim size ait. İsterseniz "acil çözümler"le de oyalanabilirsiniz.

14 Şubat 1993

MUMÇU'NUN KATİLLERİ KEŞKİ BULUNMASA!

Evet, keşki bulunmasa! Çünkü katiller bulununca kamuoyu büyük oranda tatmin olacak, devlet de kamuoyunu tatmin ettiğinden dolayı rahatlayacaktır. Böylece saat yeniden kurulacak, yeni bir olaya doğru geri sayım başlayacaktır.

Yeni bir olaydan sonra söylenecekler bile bellidir:

- "Demokrasimiz tuzağa düşmeyecektir"
- "Bitsin bu cinayetler"
- "Kahrolasılar, sizi lanetliyoruz"
- "Olay zannedildiği gibi değildir" vs vs

Kamuoyu nasıl fail ister?

"Bu da ne demek, ismarlama fail olur mu?" demeyin. Evet, kamuoyunun aradığı failerin belli özellikleri vardır.

Bir kere, "dokunulabilir yakınlıkta" olması lazımdır. "X ülkesinin gizli servisi elemanlarından ....." denilse bu doyurucu olamaz.

İkincisi, failin "gerçek kişi" olması gerekmektedir, yani tüzel kişiler olmaz. "ABC örgütünün bu cinayeti işlediği saptanmıştır" dense bu da tatminkar olmaz.

Bu defa da "iyi ama kimler" diye sorulacaktır. Bu, "gerçek kişi" koşulu son derece önemli bir özelliktir. Örneğin, bu tür olaylar için bir "kişi" yerine bir

"nedenler küme'si" ortaya konulsa ve şöyle denilse:

- "Rejiminin devamını, Türkiye'de aynı rejimi oturtmakta gören bir ülkenin varlığı",
- "İslamı yarım yamalak anlamış ama anlamadığını da anlamamış kişilerin güç sahibi olmaları",
- "Laiklik kavramının, sokaktaki insanımızın anlayabileceği basitliğe indirgeyememiş yarı-aydın kesimin kalabalıklığı ve kendini aydın sayması",
- "Kendi günlük çıkarlarından ötesini düşünmeyen bir çoğunluk",
- "Siyaseti, çirkin yapan mekanizma ile bu mekanizmayı sorgulayıp, bir Alternatif Siyaset Anlayışı'nı ortaya koyamayan politikacı",
- "Ne olduğu üzerine kapanıp, neden olduğunu merak etmeyen bir düşünür tipi",
- Eğitimi hala çok sayıda insana çıkış kağıdı vermek, öğretmenlere yüksek ücret ödemek, çok okul binası yapmak, düşünmeyi değil daha çok bellemeyi öğretmeye çalışmak, işe yarayanı değil süslü söz söylemeyi öğretmek, diplomalı cahil üretmek sanan anlayış ve bu anlayışa pirim veren toplum",
- "Demokrasiyi, demokrasiyi yok etmek için kullanılacak bir araç olarak gören lider adayları ve bu adalara gülümseyen kalabalıklar",
- "Kurtuluşu hala tek adamlarda arayanlar",
- "Bilimi, kendi kabukları içinde meraklarını tatmin sanatı sanan sözde bilim adamları",
- "Politikayı, devlet pastasından pay alma savaşı sanan politikacılar",
- İçinde bulunup yaşadıkları medeni ülkelerin kurumlarını merak edip incelemeden gidip dönmüş diplomatlar",
- "Yayın hayatını, ticari faaliyetlerin yardımcı aracı olarak gören medya mensupları".

Böyle bir "nedenler küme'si" çoğu kimseyi tatmin etmez. Ama fail budur!

Şunu anlamak zorundayız: ABC örgütleri her zaman mevcut olacaktır.

Rejimini Türkiye'ye satmak isteyenler her zaman bulunacaktır.

Kafası karışık insanlar her zaman olacak, hatta bunlar zaman zaman güç sahibi de olabileceklerdir.

Bütün bunlara karşı durabilmenin koşulu, yaptığı işleri **doğru** yapan, **doğru** düşünmesini bilen, **doğru** sorular sormasını bilen bir toplum, yani **nitelik dokusu yüksek** bir topluma sahip olmaktır.

Aydınlık ve **karanlık**, birlikte yaşayamayan iki kavramdır. Mevcut sistemimizdeki "**zorla öğretme düzenimiz**" (adına eğitim deniyor), yararlı bilgi-becerilere erişmeyi ve edinmeyi engelle-yen, kafaları karanlıkta bırakan bir sistemdir.

Bu boşluk ve karanlık, her türlü melanetin, her türlü fanatizmin yeşermesine uygun bir ortamdır.

Bu yaklaşım, tatmin olmayı bekleyen kamuoyunun aradığı "fail" değildir. Ne yazık ki değildir.

Kamuoyunun bu soruları sorabilmesi, bundan sonraki cinayetleri önleyebilmenin uzun fakat en güvenli yoludur. Aslında başka yol da yoktur.

İşte bundan dolayı *keşki fail bulunmasa* diyorum.

7 Şubat 1993

ÖYLE BİR ŞEY OLSUN Kİ!

Eskiden, her yetkilinin arkasında bir pano bulunurdu. Eğer yetkili, çok yetkili biriyse bu pano lambri, yok eğer az yetkili ise kırmızı ya da yeşil çuha olurdu. Ama pano şarttı.

Şimdi ise pano yerine bilgisayar kullanılıyor. Aynen panolarda olduğu gibi bunların da bir prestij sıralaması var. Merkezi bir veri-tabanına bağlı olup, düşmesine basınca "ne işlem yapılacağı" veya "öğle yemeğinde ne yeneceği" ya da "zelzele sırasında ne söylenmesi gerektiği"ni bilen terminaller lambriye karşı geliyor. Veri tabanı yerine kalorifer peteğine bağlı olan ucuz PC'ler ise çuha pano karşılığı.

Bu yaratıklarla niçin bu denli yakınlaştığımızı, iyi anlaştığımızı bilmem hiç düşündünüz mü? Ben düşündüm ve buldum: Bunlar henüz bizim kontrolümüzden çıkıp "düşünmeye" başlamadılar da onun için !. Bugün için bilgisayar, bir çeşit "akıl defteri" gibidir. Unutulmaması gerekenler oraya depolanır. Ama gelen dalga başka. "Yapay Zeka" ya da "Uzman Sistemler" denilen dalga, bilgisayarı çok farklı şekilde kullanıyor ve bilgisayar "öğrenmeye" başlıyor. Aynen bir insanın öğrendiği gibi.

Yani nasıl ki, "2 kere 2 kaç eder?" sorusuna, henüz

öğrenme sürecinin başındaki bir çocuk hemen 4 eder der ve yanılır; büyüdükçe öğrenip, "valla duruma göre değişir, siz nasıl arzu edersiniz?" demesini "öğrenirse" uzman sistemler de öyle öğreniyorlar.

İşte patırtı o zaman kopacak. Çünkü, herhangi bir konudaki bir uzman sisteme bir sorunun çözümünü sorduğunuzda, derhal o soruna yol açan nedenleri incelemenizi isteyecek.

Karşısındaki vatandaşımız ise incelemeyi reddedip kendi kafasındaki "tek nedeni" söyleyecek (halen her sorunumuz konusunda yaklaşık 60 milyon ayrı "tek neden"ler bulunduğu bilinmektedir) ve "öyle bir şey bul ki o tek neden yetsin" diye tutturacak.

Uzman sistem ise böyle bir şey olamayacağını, hiç bir sorunun tek nedeni olmadığını, sorunları tek nedene indirgeyenlerin sorunların en temelindeki neden olduğunu söyleyiverecek.

İşte bu yüzden, gelecekte bilgisayarları arkamıza alıp resim çektirmeyeceğiz.

18 Ocak 1993

2000'Lİ YILLARIN SİMYACILARI VE BELA ÜRETİMİ!

Üretim yönetimi tarihi, insanlık tarihiyle aynı yaşıdır. Erkek avcının, eşini ve çocuklarını doyurabilmek için av hayvanlarını belirli aralıklarla vurma gereği bir "standart zaman" a, kadının bunu ateşte pişirmesi ise bir "iş bölüşümü" ne karşı gelmektedir. Sürecin bütünü ise bir "üretim" dir.

Bunun, ilkesel olarak günümüzdeki çeşitli mal ve hizmet üretimi süreçlerinden farkı yoktur. Her iki tür üretimin de çeşitli girdileri olup, arzulanan ürünün çıkabilmesi, bu girdilerin yalnız birisine değil, hiçbiri ihmal edilmeden hepsinin yönetimine bağlıdır.

Mühendisler, yönetim bilimciler ve daha bir sürü insan üretim yönetimi konusunda kafa yorarken tek bir şeyi yapmak istemektedirler: Ürünlerin girdileriyle oynayarak, ürünlerin maliyeti, kalitesi, üretim süresi gibi niteliklerini isteklere uydurabilmek!

Bu konuda kafa yoranlar yalnız uzmanlar değil, aslında tüm insanlardır. Satıldığı bir ürün üzerinde ufak tefek değişiklik yaparak kendi özel amaçlarına uydurmaya çalışmayan pek az kimse vardır.

Ancak, bilgi-beceri düzeyi ne olursa olsun herkes, "ürün" lerin bazı ortak özelliklerinin farkındadır.

Örneğin herkes, bir ürünün çeşitli girdilerden oluştuğunu, o girdilerin rastgele biraraya gelmesiyle bir ürünün doğmayacağını, ürünü değiştirebilmek için girdileri üzerinde bilinçli değişiklikler yapılmak gerektiğini genetik bir bilinçle bilir.

Hiç kimse, ıspanaklı yumurtanın sütlaça dönüşmeyeceğini, hatta ıspanaklı yumurtanın rastgele müdahaleyle yumurtalı ıspanak yemeğine de dönüşmeyeceğini, bunun için özel bir bilgi-beceri ve belki de ek girdiler gerektiğini ya da pişmiş yemeğin tekrar eski bileşenlerine ayrıştırılamayacağını bilir.

Her ne kadar ortaçağda simyacılar taşları altına dönüştürmek için çok uğraşmışlarsa da bunu becerememişlerdir. Kısacası denilebilir ki insanlık, üretim konusunda bir ortak bilgi birikimine sahiptir ve bu ortak bilgi giderek gelişmektedir.

Ancak ne gariptir ki, üretim konusunda bu denli büyük birikime sahip insanlar, bir diğer ürün çeşidi konusunda, bu birikimlerinin aksine inanılmaz bir bilgisizlik içindedirler.

Faydalı ürünler için bu bilgiye sahip insanlar, *faydasız* ya da *zararlı* ürünler için simyacılar benzer bir aymazlık uykusundadırlar.

"Bela", zararlı ürünleri tanımlamak için kullanılan bir deyimdir. Faydalı ürünler için geçerli olan üretim ilkeleri aynen bela için de geçerlidir.

Bela üretimi konusunda uzman durumundaki kişi ve kuruluşlar, bu ilkelerin farkındadırlar ve yüksek kaliteli, ucuz ve ihtiyaca tam zamanında cevap veren (J.I.T.) bela ürünlerini, bu bilgi-becerilerini kullanarak üretirler.

Bir de, bela üretimi konusunda çalışan çok ortaklı şirketler vardır. Toplumumuz, bu şirketlere en iyi örneklerden birisidir. Toplumumuz, kendi başına dert olan çeşitli bela ürünlerini üretmekte, bunları sürekli olarak çeşitlendirmekte ve geliştirmektedir. Trafik terörü, enflasyon ve Güneydoğu sorunu, bu

ürünlerimizin en nadide örneklerindedir.

Ispanaklı yumurtanın dahi yalnızca ıspanak ve yumurtadan yapılamayacağını, su, tuz, ateş, tencere, bilgi gibi girdiler olmaksızın bu basit yemeğin dahi mümkün olmadığını çok iyi bilen insanlarımız, terörün, enflasyonun, işsizliğin ve daha birçok karmaşık yemeğin, tek malzemeye yapıldığını zannetmektedir.

Zannetmektedir çünkü, bütün bu ve diğer belaların, hergün yüzlercesine tanık olduğumuz ve belki çoğunu kendimizin de yaptığımız irili ufaklı malzemelerden oluştuğunu görememektedir.

40 kişinin hayatını kaybettiği ve "Apo'nun yol kadrosu" nun eseri olduğuna benzetilen katliamın, hala "iki otobüsün çarpışmasından ya da iki geri zekalı şoförden kaynaklandığını" sanan insanlarımız, olayı böyle açıklayan birçok gazete ve televizyonumuz vardır.

Eğer bu olayın 1000 tane nedeni varsa, onların içinde ne "otobüslerin çarpışması", ne "geri zekalı şoförler" ve ne de "hatalı sollama" vardır. Bunların hepsi **Görünen Sebep**'lerdir. **Kaynak Sebep**'ler ise çok farklıdır.

Terör olgusu da daha farklı değildir. Trafik terörü ve enflasyona yol açan **Kaynak Sebep**'ler, terörün de **Kaynak Sebep**'lerinden bir bölümüdür.

Ortaçağ simyacıları gibi, hatalı sollamadan trafik terörünü, kamu açıklarından enflasyonu ve yatırım azlığından terörü elde etmeye çalışanların şu gerçeği bilmeleri şarttır: Bela ürünleri de aynen diğer mal ve hizmet ürünlerinin tabii olduğu üretim yönetimi ilkelerine tabidir. Bela ürünleri kendikendine oluşmaz ya da malzemelerinden bir veya birkaçı çıkarılarak yararlı ürünlere dönüşemez.

Hangi bela olursa olsun, önce hangi malzemelerden oluştuğuna dikkat ediniz. Bunlara bakılmadan edilebilecek, "siyasi çözüm", "demokratik çözüm", "askeri çözüm", "kimlik tanıma" gibi büyük sözler ancak

zaman kaybettirir. Hatta zaman kaybettirmez oyunun bütününü de kaybettirebilir.

Toplumumuz yüzyıllardır, çeşitli bela ürünlerinin girdi malzemelerini ve ürünlerini üretmektedir. Ustalığının doruğunda ürettiği en sofistike ürün ise "terör" dür. Daha ileride daha başa çıkılmaz ürünler üretmesi de yüzdeyüz kaçınılmazdır.

Bu bela ile başa çıkmak istiyorsak yapılacak tek şey, kısa-vade çözümlerinin tuzağına düşmemek, hele bilgiçliklere hiç pirim vermemektir.

Terör belası bir üründür ve çeşitli girdilerinin, bir üretim süreci boyunca biraraya gelmesinden oluşmuştur.

Bilimin yolu basit, gösterişsiz ama sağlamdır. Bu yol, bu ürünün tam analiz edilip her parçası için ayrı çözüm(ler) geliştirilmesini emretmektedir.

Bu, uzun sürebilir ama başka yol yoktur. Simyacıların yolları hariç!

26 Temmuz 1993

CİNSELLİK PAZARLAMASI VE ARTAN SAPIKLAR !

Cinsel sapıklığa dayalı suçlarda gözle görülür bir artış var. Bazısının faili bulunuyor, bazısı gizli kalıyor. Bazı durumlarda ise adalet mekanizmasına güvenmeyen bazı kişiler çevrelerini de ayaklandırıp, sapıkların cezasını yargısız vermeye kalkıyor.

Bu konuda psikiyatrist ve toplum bilimcilere bir görev düştüğünü sanıyorum. O da şu sorunun doğru yanıt (lar)ının verilmesidir: Bu tür sapıklık olaylarındaki artışın neden(ler)i nelerdir?

Bu gibi konularda yapılması en son gerekenin, o kişileri (sapık) cezalandırmak olduğuna inanıyorum. Adam küçük çocuğa tecavüz edip boğmuş, kafasını kesmiş ve sonra da bir düğüne gidip kadın kılığında komiklikler yaparken yakalanmış.

Çıkarıldığı mahkemede hakim soruyor: "*oğlum senin ruhsal durumun iyi mi, seni doktora yollayayım mı?*" Sapık ise "*hayır teşekkür ederim beni asın*" diyor ve hakim de idam cezası veriyor.

Bu inanılmaz olayı yapabilen ve sonra da düğüne gidip oyna-yan bir adama binlerce soru sorulabilir ve sorulmalıdır. Çünkü esrarengiz iç dünyası herhalde böyle aydınlatılabilir. Ama herhalde sorulmaması gereken tek soru "*sen iyi misin*"dir.

Bu tür olayların artışının bir nedeni, hiç bir cinsel eğitimi bulunmayan, üstüne üstlük "*namus*" örtüsü altında yüz türlü namussuzlukla karşılaşarak erginleşmiş çocuk ve gençlerin, "*cinsellik pazarlaması*" adını verdiğim bir patlama ortamında zıvanadan çıkması olabilir mi?

"*Cinsellik pazarlaması*", cinsel enerji de dahil olmak üzere hiçbir enerjisini doğru kanallarda kullanmayı öğrenmemiş çocuk ve gençlerimizin bu zaafını farketmiş tacirlerin, TV, dergi, gazete, telefon hattı, defile, telsiz, kapıdan kapıya satış gibi yollarla gerçekleştirdikleri ticaretin kısa adıdır.

Peki bu bunun sorumlusu kimdir ?

Ceza kanununa ya da linç kurallarına göre cezalandırılan "*sapıklar*" mıdır?

Yoksa; gençlik enerjilerini sportif kanallara yönlentmeyi düşünemeyenler mi?

Bu işin, bir buzdağının yalnız üstü olduğunu göremeyenler mi?

Spor yönetimini, eski sporcuları yönetici yapmak sananlar mı?

Okullardaki beden eğitimi derslerini önemsiz sayan, onları iki ders arsına sıkıştıran öğretmenler mi?

Kız ve erkek öğrencileri birbirinden ayrı okutmağa çalışanlar mı?

Tiraj arttırmak için gazeteleri porno dergilerine çevirenler mi?

TV'lerdeki abuk-sabuk yarışma programlarını seyrettirmek için "*konu hostesi*" (ne demekse) namı altında cinsellik pazarlayıcılığı yapanlar, buna göz yumanlar, bunu özgürlük sananlar mı?

Mankenlik gibi son derece somut bir profesyonelliği cinsellik pazarlamasına alet eden, buna astronomik ücretlerle destek olanlar mı?

Şarkı-türkü ya da sanat ile hiçbir ilgisi olmayan baykuş sesli hatunlar mı? Yoksa "değişim" den, cinselliğin özgür pazarlamasını anlayan küçük beyinliler mi? Bu durum iyi analiz edilirse görülecektir ki sanık sandalyeleri çok kalabalıktır ve oralarda hiç umulmayan kişiler oturmaktadır. Lütfen herkes kendi sandalyesine geçsin. "Sapık" denen o zavallılar da hastanelerdeki yataklarına geçsinler.

5 Temmuz 1993

KÖRDÖGÜŞÜ NEDİR?

Herhangi bir toplum sorunu konu edildiğinde, sorun-çözüm bütününün daha çok "çözüm" kısmına ağırlık vermek eğilimi vardır. Burada "sorun - çözüm bütünü" deyimi, çözümün bir bölümünün (çok önemli bir bölümünün), sorunun içinde var olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

Genel bir kanı, sorunların doğru formüle edildiği ve gerçekteki sorunu tam ifade ettiği.

Küçük çocuklara sorulan, "anneni mi yoksa babanı mı çok seviyorsun?" sorusu, yanlış soru formülasyonuna tipik bir örnektir. O ana kadar annesi ile babası arasında bir ayırım yapmayı aklından geçirmemiş dürüst bir mantığa, bir ayırım yapılması gerektiği telkin edilmiş olmaktadır. Çocukların bu tür sorular karşısında ne kadar bocaladığını çoğumuz biliriz.

Sorunların doğru formüle edildiği kanısı ise tamamen yersiz değildir. Bir sorun var olmadan onu ortaya koymaya çalışan çok az kimse vardır. Sorun var olduğuna göre, ortaya konuluşundan çok çözümünün önem taşıdığı çok yaygın bir eğilimdir.

Gerçekte ise mesele, o mevcut sorunun "nasıl ifade edildiği" dir ve bu, zannedildiğinden çok daha güç bir meseledir.

İnsanlar bu güçlüğü farkındadırlar ve bunu aşmanın pratik bir yolunu bulmuşlardır: Sorunu en genel haliyle ifade etmek!
Ülkemizin "eğitim meselesi", "trafik meselesi", "terör meselesi", "konut meselesi" gibi..

Aslında, bu yolla güçlük aşılmamakta, tam tersine bir yeni güçlük doğmaktadır. Bu yeni güçlük, herkesin o geniş alan içinde ayrı bir sorunu algılaması ve böylece, farklı sorunlar üzerinde durduklarını anlayamadan boşyere tartışmalarıdır.
"Sorunları doğru formüle edememek" ya da daha basitçe "soruları doğru sormamak" şeklinde ortaya koyulabilecek olan bu alışkanlık o denli yaygındır ki, bir sorunu doğru anlayabilmek için biraz fazla soru soran kişiler genellikle "anlayış kıt" olarak nitelenirler.

"Güneydoğu meselesi nasıl çözülür?" diye ortaya bir soru atsanız çoğu kimse, "bununla ne kastediyorsun?" şeklinde bir soru sormadan kendi çözümünü ortaya koyacaktır. Aslında, zihinlerinde "güneydoğu meselesi" şeklinde etiketledikleri paketin içindeki sorunlara göre, önerdikleri çözümler doğru da olabilir. Ama belirsiz olan nokta, herkesin, güneydoğu meselesi etiketli paketin içine neleri yerleştirmiş olduğudur.

- Güneydoğu bölgesinin sosyo-ekonomik açıdan geri kalmışlığı..
- Bir kısım insanın, "kendi dilimizi konuşmuyoruz" şikayeti..
- Büyükçe bir bölüm halkın can güvenliğinin tehdit altında oluşu..
- Ülkenin bu bölümünü Türkiye'den koparmayı amaçlayan, petrol dürtülü yabancı mali senaryolar..

ve daha birçok sorundan hangisi ya da hangileri kastedilmektedir Güneydoğu meselesi deyimiyse? Kafasındaki Güneydoğu meselesi sorunu içine bunlardan yalnızca bir veya birkaçını yerleştirmiş

insanların, ortak bir politika geliştirmesi beklenebilir mi?

"Ülkemizin kalkınması nasıl sağlanır?", benzer puslulukta bir sorun formülasyonudur.

- Kalkınma nedir? Fert başına milli gelirin artması mıdır? Öyleyse mesela Kuveyt yada S.Arabistan kalkınmış mıdır?
- Kalkınma, insanların çoğunun eğitilmişliği midir? Bu ölçüye göre nüfusun büyük çoğunluğu yüksek öğrenimli olan Artvin ya da Azerbaycan kalkınmış mıdır?
- Kalkınma, baraj yapımı mıdır? Asuvan barajı niçin Mısır'da kalkınmayı sağlayamıyor?
- Kalkınma işsizliğin ortadan kaldırılması mıdır? Yakın zamanda dağılan SSCB'de hiç işsizlik yoktu.
- Kalkınma fabrika demekse Romanya, Çekoslovakya ve Macaristan nasıl battı?

Şimdi, her birinin kafasında bu kalkınma ölçütlerinden birisi veya birkaçı bulunan kişilerin ortak bir kalkınma stratejisi geliştirebilmeleri mümkün müdür?

"Enflasyon sorunu nasıl çözülür?" sorusuna verilegelen;

- Enflasyon, geçim sıkıntısı, hayat pahalılığı demektir!
- Enflasyon fiyat artışı demektir!
- Enflasyon maliyet artışı demektir!
- Enflasyon, ücretleri aşındırır, o halde ücretlilere yapılacak zamlar en az enflasyon kadar olmalıdır.
- Ücret zamları enflasyonu sıfırlarsa enflasyonla mücadelenin en güçlü aracı olan "ücretlilerin sıkıntı du-yup tasarrufa yönelmeleri" yolu kapanmış olur.
- Enflasyon düşerse ekonomi durur, işsizlik artar. O halde esas sorun, enflasyonun düşürülmeye çalışılmasıdır.
- Enflasyon, işsizliğin nedenlerinden birisidir.
- İşsizlikle enflasyonun birçok nedeni Türkiye'de ortaktır

cevapları yeterince kafa karıştırıcı değil midir? Sorunu böyle tanımlayan insanların "enflasyon sorunu"nu çözmesi mümkün müdür?

Peki, sorunları doğru formüle etmenin ve soruları doğru sorabilmenin kuralları var mıdır? Belki vardır ya da bazı algoritmalar geliştirilebilir. Ancak, soru sorarken ya da sorun formüle ederken önemli olan nokta nelerin yapılması gerektiği değil, nelerin yapılmaması gerektiğidir.

Yapılmaması gerekenler, yalnızca aşağıdakilerden ibaret olmayabilir, ama bu birkaç tanesine özellikle dikkat edilmesini naçizane öneririm:

1. Tanımı tam berrak olmayan kavramları kullanmayınız!

("memleketimizin genel iktisadiyatının globalleşme karşısındaki altyapısallaşma sorunları acaba nasıl aşılabilir?" gibi bir soruna, ancak bu soruyu soran ve de şu biçimde cevap verebilir: "ülkemin parlak geçmişinden ışıltılı geleceğine uzanan ince yolu birlik ve beraberlik içinde ve de çok çalışarak bilgi toplumu ve inşaallah becereceğiz")

2. Sorunu yeterince açık tanımladığınıza tam emin olduktan sonra, anlayışı kıt bir-iki kişiye danışınız. Onlar da anlarsa ve aynı şekilde anlarsa bu iyiye işarettir.

3. Nihayet sonuncu adım olarak bir "*şeytan avukatı*" bulup bir de ona danışınız. O da diğer "*anlayışı kıt*"larla aynı şeyleri anlıyorsa sorun iyi ifade edilmiş demektir. Dikkat edilirse bu forma kavuşturulmuş bir sorunun cevabı kendi içinde gözünüze çarpmaya başlayacaktır.

Bu basit metod, sorun çözmekten başka işlere de yarar. Örneğin birçok düşünür, yazar-çizer, politikacı tarafından ortaya konulan sorunlara yukarıdaki üç adımlı testi uygularsanız, çözüme kavuşabilecek sorunlarla, çözüm ümidi bulunmayanları hemen ayırdedebilirsiniz.

26 Temmuz 1993

SORUN, ÇÖP PATLAMASI DEĞİLDİR !

Ümraniye'de patlayıp insanların ölümüne yolaçan çöpler, her benzer olaydan sonra olduğu gibi iki şeyi gündeme getirdi: sorumlu arayışı ve yanlış teşhisler!

İster karakol baskını, ister grizu patlaması, isterse çöp patlaması olsun, başta basınımız olmak üzere kamuoyu "bir sorumlu" arayışına girerler. Sanki bilinmeyen bir kişi çöplerin altına metan gazı enjekte edip sonra da ateşlemiş gibi..

Öncelikle şunu anlamalıyız ki bu ve benzer olayların "tek" sorumlusu yoktur. Yaygın bir suç ve geniş bir suçlular topluluğu vardır. İkincisi, suçlular listesinin başında toplum olarak kendimiz varız.

Bugüne kadar kimse çıkıp da;

"ey belediyeler! elinizdeki kıt kaynakları hangi öncelik sıralamasına göre harcıyorsunuz? Hep, görünen, şatafatlı işlere ağırlık veriyorsunuz ama insanların ihtiyaçlarının sıralamasında hijyen ve afet işleri başta gelir. Siz ise bunları listenin en sonlarına koymuşsunuz. Başlara da, size şan şöret getirecek işleri almışsınız. Siz bizim için değil kendiniz için varsınız, bizi değil kendinizi seviyorsunuz. Tekrar seçilebilmek için, gerçek ihti-yaçlarımıza değil gariban insanların duygularına öncelik veriyorsunuz. Bu nedenle sizi protesto ediyorum"
diyor mu?

Demiyorsa, bu öncelikleri dikkate almayan insanlar kadar, sessiz kalarak, o insanları tekrar seçerek, onları alkışlayarak yüreklendirenler, onları yanlışa koşullandıranlar da suçludur. Yani hepimiz..

Çöp patladı, şimdilik bir perde kapandı. Belki yarın başka yerlerde de patlar. Bu olayın dikkat çekmesinin nedeni kısa süre içinde çok insanın ölmesidir. Pekiyi, hergün, lokantalardaki hijyen koşullarının bozukluğu (en lükslerini dahi kastediyorum) ya da ambulans gecikmesi nedeniyle ölen insanların sayısı daha mı azdır? Hayır değildir. O halde çöp patlaması, "**özel öneme sahip**" bir olay değildir.

Eğer bu olaylardan gerçekten ders almak istiyorsak, belediyelerimiz yarın sabahtan itibaren, önceliklerini ve bütçelerinden bunlara ayırdıkları payları ilan etsinler. Herkes de belediyelerin önceliklerinin, kendilerinin önceliklerinden ne kadar farklı (ya da yakın) olduğunu görsün.

Seçim zamanları, siyasi partilerin sözcüleri gibi genel politika yapanlara da yerel politikalar üretmeleri ikazını yapalım: "*Sizin göreviniz göz boyamak değil, gerçek önceliklerimize yönelik planlar yapıp karşımıza gelmeniz ve birbirinizin alternatif planlarıyla yarışmanızdır*" diyelim. Bunun dışında kimse, "*ben sizi çok seviyorum*" palavrası sıkmasın..

17 Mayıs 1993

ÖNCE, DEĞER ÖLÇÜLERİMİZİ YENİDEN TARİFLEYELİM !

Terör, enflasyon, işsizlik, gelir dağılımı bozukluğu ve diğer sorunlarımız... Bunların çözümleri için yapılabilecek, yapılması gereken çok şey vardır. Ama her ne yapılacaksa, onların mutlaka insanlarımızdan isteyeceği "*birşeyler*" vardır ve de olmalıdır. Bu "*birşeyler*" daha tasarruflu yaşamak olabilir, daha çok çalışmak olabilir, daha bilgili olmak olabilir, bir süre bir kısım alışkanlıklardan vazgeçmek ya da aksine yeni alışkanlıklar edinmek olabilir.

Bu istenenlerin yerine gelmesinin, öngörülen çözümlerin birer gereği olduğu açıktır. Bir başka deyimle, bu istekler halk tarafından benimsenmez ise öngörülen çözümlerin başarılı olması imkansızdır. Bu benimsenmeyişin çeşitli nedenleri olabilir. Çözümleri yetersiz görenler ya da çözümlerden kişisel zarar görebilecek olanlar çözümleri benimsemeyebilirler.

Fakat olası benimsemeyişlerin en önemli nedeni, insanların çeşitli değer ölçüleri konusundaki anlayış ve tutumlarının birbirinden farklı olmasıdır.

Örneğin, "*ücret adaletinin sağlanması*" gibi bir planın bir kesimde çağrıştırdığı anlam "*eşit ise eşit ücret*" ; diğer bir kesimde ise "*tüm işlere eşit ücret*" biçimindeyse, bu iki kesim ücret adaleti sağlama planı konusunda anlaşamayacaklar ve plan için gerekli toplum desteği sağlanamayacaktır.

Ya da "*politika, yandaşlarına çıkar sağlamaktır*"

şeklinde düşünen insanlarla, "politika hiçkimseye ayrıcalık sağlamamaktır" diye düşünenlerin anlaşmasına ve mesela bir "Alternatif Siyaset Anlayışı" nı Gerçekleştirme Programı" nın hayata geçmesine imkan var mıdır?

Hangi sorun için hangi çözüm uygulanırsa uygulansın, toplumumuz değer ölçülerini yeniden oluşturmak zorundadır.

Çünkü, çeşitli nedenlerle zaman içinde toplumumuzun değer ölçüleri yozlaşmış, doğru-yanlış, iyi-kötü ve güzel-çirkin konusundaki yargılar bozulmuş, hatta bunlar büyük ölçüde yer değiştirmiştir.

Bu değerleri doğru yerlerine tekrar oturtmadan, hiçbir sorunun çözümünün toplum desteğini sağlaması imkansızdır.

Zaten, rastgele bir kalabalıkla ulus arasındaki fark da, ortak değer yargılarına sahip olmaktır.

Ortak değerler nasıl oluşturulur ya da bozulan değerler tekrar yerlerine nasıl oturtulur?

Bunu yapabilmenin ilk koşulu, bu değer yozlaşmasının ne denli ciddi olduğunu idrak edebilmektir.

Bundan sonraki adım ise, değerlerin yozlaşmasına yol açmış ve açan nedenleri ortadan kaldıracak programları tanımlayıp uygulamaktır.

Bu kolay değildir ama başka çare de yoktur.

12 Temmuz 1993

VAHŞET YA DA HASTALIK!

Gün geçmiyor ki gazetelerde tüyler ürperten öldürme olayları haber verilmesin " Bir hırsızlığın ertesinde, soyduğu insanla beraber iki çocuğunu kesen", "çocuğu ağladı diye onu pencereden aşağı atan", "çocuğuna sistemli işkence uygulayan" kişilere gittikçe daha çok rastlar olduk. Bu kişileri halkın ortasına bırakırsanız hemen linç edileceklerine hiç şüphe yoktur.

Ben meseleye biraz farklı bakmayı öneriyorum.

Akıl ve ruh sağlığı yerinde bir insanın, soyduğu insanı, onunla yetinmeyip çocuklarını da öldürebileceğine ihtimal verilebilir mi?

Cinayet saikleri konusundaki spekülasyonlarını kriminologlara bırakıp basitçe ama güvenle söyleyebiliriz ki sağlıklı bir insan böyle bir vahşeti gerçekleştiremez. Bu olaylar olsa olsa hastalıklı bir akıl ve/ya ruhun ürünleri olabilir.

Siz hiç koleralı ya da AIDS'li bir hastaya kızan, onu Dünya yüzünden yoketmek isteyen birisini duyup, gördünüz mü? Bu durumdaki insanlara olsa olsa yardım edilmek istenir.

Pekiyi, iki hastalık türü arasında bir fark var mıdır? Toplum için tehlikesi açısından kolera ve AIDS taşıyanlar sayısal olarak daha da tehlikelidir.

"Canavar" olarak nitelenen - ki aslında zavallı insanlardır- kişilerin öldürdükleri insanların sayısına oranla çok daha fazla ölüm riski kolera ya da AIDS'te yok mudur?

Geliniz meseleye doğru tanı koyalım. Akıl ve ruh hastalıkları toplumumuz için önemli bir sorun alanıdır.

Bu sorunun riski, bu hastalığın zeka, bilgi ve/ya aldatma ile karıştırılarak daha güç anlaşılabilir, hatta

anlaşılmaz, hatta ve hatta marifet olarak takdim edilebilmesinden gelmektedir.

Bilgi, zeka, akıl-ruh sağlığı ve ahlak öğelerinden oluşan "nitelik" sorunu, toplumumuzun birinci önceliği vermesi gereken bir konudur.

Aptal va/ya bilgisiz bir kişi beni çok korkurtmuyor.Yeter ki akıl-ruh sağlığı ve ahlaki yerinde olsun.

Esas tehlikeli olanı, zeki ve/ya bilgili olan -ya da öyle görünen- ama diğer iki unsurunda problem bulunanlardır.

Bu dört ögenin (zeka, bilgi, akıl-ruh sağlığı ve ahlak), çeşitli kombinezonlarını yapınız ve çevrenizde bir gözlem yapınız.

Geliniz, canavar dediklerimize daha başka bakalım, onların niçin öyle olduklarını ve ne yapabileceğimizi anlamaya çalışalım.

16 Mayıs 1993

MÖLN, SOLİNGEN, YÜZ SORU VE SIFIR CEVAP!!

Almanya'daki yabancı işçi düşmanlığının tırmanışı, kabak kafalılar örgütünün bir işi midir, bunu lanetleyenler ve destekle-yenler kimlerdir, bunu niçin yapıyorlar?

Solingen'deki evi kundaklayan, gerçekten 16 yaşında, cezai ehliyeti tartışmalı çocuk mudur?

Almanya daki yabancı işçiler içinde niçin Türkler saldırıya maruz kalıyor?

Almanya'ya harp açılabilir mi? Yoksa özel çeteler mi kurulmalı? Halen çeteler var mı?

Bu kadar çok kavramın ve üstelik herbiri hepimize göre farklı içerik taşıyan kavramın yereldiği sorular cevaplanabilir mi?

Cevaplamayı bir yana bırakınız, sorular"anlaşılabilir" nitelikte midir?

"Yabancı" kimdir? Alman pasaportu taşımayan mı?

Alman ana-babadan doğmayan mı? Anası Alman, babası başka ya da aksi olanlar ve "kadar" yabancıdır?

Almanya'ya yeni gelen Doğu Almanlar mı yoksa 30 yıldır yaşayan Yugoslav ailesinin Almanya da doğmuş çocuğu mu? vs.

"İşçi" kimdir? Sokakları süpüren çöpçüler mi? Küçük market işleten kişi mi? Hem Almanya hem Türkiye de iş yapan, iki ülkenin gerçek ticaret elçileri mi?

"Düşmanlık" nedir, "düşman" kimdir?

Cemalettin Kaplan düşman mıdır? Yaptığı, düşmanlık mıdır? PKK Almanya uzantıları dost örgütler midir?

"Almanyadaki Türk nüfusu artarsa gün gelir oralara da

hakim oluruz" düşüncesi Almanlara mı yoksa Türkiye'ye mi düşmanlıktır.

"Lanetlemek" ne demektir? Ağıt yakmak, 3 numaralı demeci vermek, Türk bayrakları ile yürüyüş yapmak, *"hükümet istifa"* sloganı atmak, Kohl ile resim çektirmekten hangileri bu sınıfa girer?

"Destek" nasıl birşeydir? Nasıl verilir? Destek yalnız göstererek mi verilir. Hem destekleme hem lanetleme bir arada olur mu? *"İnce destek"* bu mu demektir?

"Gerizekalılık" ne demektir? Gerzek kimdir?
"Dünya Türklere ve Müslümanlara düşmandır" düşüncesi gerzeklere mi aittir?
Almanya da niçin Türkler hedefidir?
"Entegrasyon" ne demektir? Gavurlaşma ile entegrasyon aynı şeyler midir?

"Toplum düzeni" nedir? Her çağdaş toplum *"düzeni"* korumak ister mi?
"Koruma" ne demektir? Entegre olmak istemeyenler ve olamayanlardan nasıl korunulur?
Bu iş haberalma örgütlerine ihale edilemez mi?
Haberalma örgütleri, yan örgütleri taşaron olarak kullanırlar mı? Her ülkenin haberalma örgütü var mıdır?
Hepsi becerikli midir?

Almanya'da işsizlik ne durumdadır? Doğu Almanya'dan gelen baş belası kuzenler ne olacaktır? Batı Almanya'da uygulanan ücretlere kaç sene için de ulaşılacaktır? Ulaşıncaya ne olacaktır?
Doğu Alman işçilerinin verimleri yüksek midir?
Düşük verim yüksek ücret ne demektir?
Bu yalnız Türkiye'de mi vardır?
Düşük verim-yüksek ücret enflasyon getirir mi?
Almanlar bunu görüyorlar mı? Görmeyen toplumlar da olabilir mi?
Buna önlem olarak neler yapılabilir?
"Yabancı işçilerden kurtulmak" bir önlem olabilir mi?
Yabancı işçilerin hepsi aynı sepete konulabilir mi?

"Entegrasyona direnen yabancı işçilerin" yıldırılması bir çözüm olabilir mi?

Bu ve benzer sorunların cevapları yoktur. Çünkü bu soruların kendileri cevaptır. Bu cevapların bütünü de, yapılması gerekenler-ve de yapılabilecekler- dir. Birlikte yaşamak istemediklerinden yakarak kurtulma, Almanya'nın ulusal kültürü niteliğindedir. Nazi Almanya'sındaki dehşeti, yalnızca bir deliye indirgemek bizzat Hitler'e karşı büyük bir haksızlıktır. O olsa olsa yol göstermiştir. Milyonlarca kişi de o gösterilen yoldan gitmiş ve seve seve gitmiştir. II Dünya savaşının, Nazi'lerce istenilen biçimde sonuçlanmamış oluşu, o milyonların birderbire hidayete ermelerine değil sadece bir süre susmalarına neden olmuştur. Ama insanlar aynı insanlardır. Bugün, 1939' daki ortam yine doğmuştur.

O yıllarda bozulan ekonominin faturası yahudilere çıkarılmıştı. Bugün, daha değişik bir rolde Türkler bulunmaktadır. Köyünde yaşadığı hayatı Almanya'nın göbeğinde sürdürmeye kararlı ayrıca da çağdışı onlarca akımı ve bunların kavgasını oralarda veren insanlarımızı karşı, sicili böylesine işaretli toplumdaki başka ne beklenebilir ki?

Bu konuda hislerimizi bir yana bırakıp, katı mantık şapkamızı giymek zorundayız. Bu işin sonunda olacak olan ve de olması gereken, o topluma tam entegre olmak istemeyen ya da olamayanların geri dönmesidir. *"Türkiye'de zaten işsizlik var, bir de onlar gelirse ne olacak?"* düşüncesi, tam olarak Alman'ların düşüncesi özellikle de Dazlaklar'ın düşüncesidir. Dönebilecek vatandaşlarımızın, Türkiye'deki işsizlere göre çok farklı birkaç yönü vardır.

Birincisi, Alman toplumu **"beceri"** denen kavramı Dünyada en iyi anlamış uluslardan birisidir. Katı Alman gerçekçiliği, bir beceriye sahip olmayan kişinin Dünya'da yeri olmadığına inanmış ve her bireyine bir beceri kazandırmak için her türlü düzeni kurmuştur.

Türkiye'de ise, onbinlerce insanı meslek ve iş sahibi kılan beceri kurslarını kapatmak için bir kısım politikacı yarışmışlardır.

İkinci fark, iş kurmak isteyen insanlara destek sağlayan organizasyonların varlığıdır. Alman hükümeti böyle bir çözümü kati-yen reddetmeyecek, aksine üstüne atlayacaktır.

Türkiye'de kurulacak "**Girişim Destekleme Şirketleri**" ve sağlanacak böyle bir destek, Almanya'dan dönecek olanlar için tek çıkar yoldur ve iyi bir yoldur.

Ama bunun sonunda Almanya'yı işgal edememiş olacağız.
Ne yapalım biz de Adriyatik'ten Çin seddi'ne kadar topraklarımızla yetiniriz..!

6 Haziran 1993

NASIL BİR TÜRKİYE ÖZLEMİNDEYİZ?

Bu soru ilk anda biraz anlamsız görünüyor değil mi?
Öyle ya:

"Bu cennet vatan toprağında, barış, kardeşlik, hoşgörü içinde yaşayan; refah ve mutluluğu çağdaş ülkeler düzeyine erişmiş ve sürekli gelişen bir Türkiye"

gibi bir tanımlama yeterli değil mi? Haydi bunu pek yuvarlak buldunuzsa daha somut terimlerle şöyle de diyebiliriz:

"Fert başına milli geliri 6000 doları aşmış, enflasyonu ve işsizliği %5'lerin altında, düşmanlarını sindirip dostlarını yüreklendirebilecek bir güce erişmiş bir Türkiye"...

Yoksa bunu da beğenmediniz mi?

İsterseniz, bu deneme-yanılmaları bir kenara bırakıp, "*Nasıl Bir Türkiye?*" sorusunun cevabını verebilmenin bir önemi olup olmadığını, sonra da bu cevabın nasıl bir kalıp içinde verilmesi gerektiğini irdeleyelim.

Bu soruyu cevaplayabilmenin en güvenilir yolu, bu ülkede olabilecek tüm doğru, iyi ve güzel şeyleri altalta sıralamaktır. Böyle bir listeyi, hatta bir kısmını bile buraya yazmaya kalkışmıyorum, çünkü yüzlerce kalem istekten oluşacağı bellidir. Öyle ya tüm doğruluk, iyilik ve güzelliklerin listesi o kadar uzun olacaktır..

Şimdi ikinci soru: Peki böyle eksiksiz bir ülke, ütopyanın dışında olabilir mi? Cevap basit ve kesindir: Hayır olamaz! Nedeni, bu kadar çok doğruluğu, iyilik ve güzelliği gerçekleştirmeye, o ülkeye ayrılabilir kaynaklar yetmez de ondan!

Bakınız iki adımlı bir soruyla, böyle uzun bir istekler listesinin hiçbir işe yaramayacağı ortaya çıkmış oluyor. O halde yapılması gereken şudur: Uzun listedeki, doğruluk, iyilik ve güzellikleri bir öncelik sıralamasına tabi tutmak (bazılarına eş öncelik vermek gerekse de) ve sonra da ayrılabilir kaynakların bittiği yerden listeyi kesmek! (Daha sonra yeni kaynaklar bulunursa geri kalan liste parçasından ve yine öncelik sırasıyla alıntılar yapmak! Bunlar da uzun vadeli amaçlarımız olacaktır.)

Bu yöntem iyidir ama bazı sorunları da vardır. Örneğin, sıralamayı kim(ler) ve de nasıl yapacaktır? Öncelik farklarını kim(ler) karara bağlayıp tartışmayı bitirecektir? Bunun cevabı ise demokrasidir. Çeşitli öncelikleri savunan kişi veya gruplar olacak, onlar da aralarında tartışıp uzlaşacaklardır.

Fakat bu "listeleme" yönteminin önemli bir sakıncası daha vardır: Öncelikler, ister istemez içinde bulunulan koşullara bağlı olarak belirlenecek, koşullar değiştiğinde önceliklerin de eski yerleri değişecektir. Örneğin, terör, enflasyon ve trafik kazalarından bunalan bir toplum, listenin ilk üç sırasına bunları yerleştirecek, fakat kontrolsüz göç olgusu nedeniyle mesela su kaynaklarının kirlenmesi hızlanınca bu ögenin, trafik konusunun veya enflasyonun hatta belki de terörün önüne geçmesi gerekecektir.

Kaynak Sorunlarımızın, sürekli olarak kendi aralarında yeni sorun bileşikleri yarattığı düşünülürse, böyle bir listenin düzenlenmesinin güç olacağı ve ancak bazı ulusal öncelikler dışındaki tercihleri içermeyeceği anlaşılacaktır. O halde, "*Nasıl Bir Türkiye Özlüyoruz?*"

sorusuna "listeleme" yöntemiyle cevap verilemez.

Nasıl ki **Kaynak Sorunlar** bir çeşit "*sorun kimyası*"nın temel elementleridir ve aralarında çeşitli bileşikler yaparak elementlere benzemeyen yeni sorunlar üretirse, benzer şekilde bunun tam aksi de doğrudur. Az sayıdaki doğruluk, iyilik ve güzellik elementi, refah ve mutluluk dediğimiz bileşikleri yaratır.

O halde, özlediğimiz Türkiye'nin çok sayıda özelliğini saymayı bir kenara bırakıp, bu az sayıda doğruluk, iyilik ve güzellik elementini "özlediğimizi" belirtmekle yetinebiliriz.

Refah ve mutluluğun dışavurumları daima maddidir ama onları yaratan daima insanlar, daha da doğrusu onların nitelikleridir.

Nasıl ki bir fayans ustasının niteliği, içine fayans döşediği yüzlerce binanın banyolarına yansır, tüm insanların nitelikleri de yaptıkları tüm işlere iyi ya da kötü olarak yansacaktır.

Yetersiz nitelikli bir öğretmenin bu özelliği yetiştirdiği tüm öğrencilere, yetersiz bir politikacının özellikleri de verdiği tüm kararlara yansacaktır.

O halde bizi mutlu ya da mutsuz, müreffeh ya da fakir kılan, çeşitli insan kesitlerimizin niteliklerinin üstünlüğü ya da yetersizlikleridir.

Bu soyut görünümlü yaklaşım aslında, 70 yıllık kalkınma serüvenimizin pek başarılı olmayan çizgisini açıklamakta, insan yerine nesnelere (barajlar, yollar, okullar vs) yoluyla kalkınmanın niçin bir türlü olmadığını ve bundan sonra da olamayacağını anlatmaktadır.

Yeni bir insan tipine ihtiyacımız artık daha açık bir şekilde belirginleşmektedir. Yeni bir politikacı, yeni bir kamu görevlisi, yeni sanayici, yeni bilim adamı, yeni sanatçı ve yeni vatandaş!

Buna göre, "*Nasıl Bir Türkiye?*" sorusu, "*Nasıl Bir Politikacı?*", "*Nasıl Bir Vatandaş?*" vs gibi bir soruya indirgenmiş olmaktadır. Doğru soru da budur!

İlk sorulan soru daha anlamlı bir forma kavuşmakla birlikte hala "listeleme" tuzağından kurtulabilmiş değiliz. Toplum yaşamımızı şekillendiren çeşitli insan kesitlerinin herbirinin niteliklerini sıralamak hem güçtür ve hem doğru bir yaklaşım da değildir. Çünkü, "*Daha iyi politikacı*", ile "*daha iyi sanatçı*" veya "*daha iyi sanayici*" nin çeşitli "**iyi**" nitelikleri birbirinden bağımsız değildir.

O halde, yeni Dünya düzeni içindeki yeni Türkiye düzeninin ihtiyaç gösterdiği bazı *ortak nitelikleri* ortaya koymak, politikamızın, bilim adamımızın, sanatçımızın ve vatandaşlarımızın bu ortak niteliklerden uzak oluşlarının nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik programlar geliştirmeliyiz.

Bu yaklaşım ilk bakışta, somut (ve sihirli) çareler bekleyen, insan dokumuzu değiştirmeden milli gelirimizi, sanayimizin rekabet gücünü, sorun çözme yeteneğimizi ve benzer göstergeleri i-yileştirmeyi üman ve de bunu mümkün görenleri hayal kırıklığına uğratabilir. Ama, insan dokumuzun zeka, bilgi-beceri, ruh sağlığı ve ahlaki niteliklerini geliştirmeden bunları beklemek boştur ve vakit kaybettirmesi nedeniyle ulusal varlığımızı sürdürürebilmemiz açısından da tehlikelidir!

Buna göre, ilk soruyu bu noktaya, yani "*nasıl bir insan tipi isti-yoruz?*" veya "*yeni insan tipimiz nasıl olmalıdır?*" sorusuna getirmiş oluyoruz.

Yeni insan tipimizin bir numaralı özelliği "*doğru soruları sormasını bilmek*" olmalıdır. "*Terörle nasıl mücadele edilmelidir?*" sorusu yerine "*terörün sebepleri nelerdir?*"; "*enflasyon nasıl indirilir?*" yerine "*kronik enflasyona yol açan sebepler nelerdir?*" sorularını sorabilen insanlara ihtiyacımız vardır.

Bu "*yeni tip*" insanlar, çocukluğunda merak etmesini öğrenmiş, oyun oynaması engellenmemiş, asgari

koruyuculuğun dışında korunup güçsüzleştirilmemiş ve dolayısıyla da güçlüklerle mücadele etmeyi zevk edinmiş olanlar arasından çıkabilir.

Bu "*yeni tip*" insanlar, (dir..) yerine (mi?) demesini bilen, bundan utanmayan kişiliklere sahip olmalıdır. Bu ise, kendisine zorla birşeyler öğretilmeye (ezberlemeye) çalışılan çocuklardan yetiştirilemez. Onlar, "**öğretmeye değil öğrenme**"ye dayalı bir eğitim anlayışının ürünleri olabilirler.

Bu "*yeni tip*" insanlar, birşeyler üretmeyen, yaratıcılığı, buluşçuluğu olmayan, yalnızca mevcudu paylaşma kavgası veren tumturaklı söz söyleme ustaları olamazlar.

Onlar, birlikte yaşamaktan zevk alan, bunun kurallarını çocukluğunda oynayarak, spor yaparak öğrenmiş olmalıdırlar.

Bu "*yeni tip*" insanlar, "*çıkarcı çatışması*" nın ne olduğunu, politikacı, bankacı, sanayici ve gazeteci olduktan sonra duymuş değil, çocukluğundan itibaren içine sindirmiş bireyler olmalıdırlar.

Bütün bu niteliklerin çocuklarımıza kazandırılması için ilk adım, yukarıda değinilen "**soru sorma becerisi**" nin kazanılmasına bağlıdır. Mümkünse çocukken, değilse şimdi!.. Bu ise eğitim sorunlarımıza yeni bir yaklaşımla bakmak, onlara çağdışı yutturmacaları belletip güya "*iyi vatandaş*" yetiştirmeye kalkışmamak demektir.

Özlediğimiz Türkiye'yi, doğru soru sorabilen insanlar kurabilecektir. Başkaları değil!

7 Ekim 1993

KENDİNE DÜŞMAN ÜRETEEN TOPLUM !

'Halk Düşmanı' kavramı, eski komünist ülkelerde sıkça kullanılan bir yönetim aracıydı. Yönetimin işine gelmeyen davranışlarda bulunan kişileri tanımlamak için, onların yönetime değil, topluma 'düşman' oldukları ilan edilir ve böylece bir kollektif yargı ve cezalandırma sistemi işletilirdi.

'Düşman'lık deyimi bu yapay anlamıyla değil de, toplum kurumlarına, düzene, gelişmeye, velhasıl bireyler ve toplumlar için iyi, güzel ve doğru olan herşeye 'karşı' olmak şeklinde anlaşılırsa, bu kavramın özel olarak incelenmeye değer bir kavram olduğu da anlaşılacaktır. Çünkü bireylerin ve toplumların gelişmesi, bu gelişimin 'karşısında' bulunan tutum ve davranışların en aza indirilmesine ve mümkünse gelişimin 'yanına' çekilmesine bağlıdır. Yani bir toplumun gelişim reçetesinin başlıca ilacının, o toplumun gelişimine karşı öğelerin bertaraf edilmesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

İşe giriş sınavında hakkı yendiği, şikayete gittiği karakolda polis tarafından hakarete uğradığı, kendine ya da yakınlarına herhangi bir yolla haksızlık yapıldığına inanan (gerçekten ya da yanlışlıkla) bir kişi artık toplum için bir 'düşman' haline gelir. Bu 'düşmanlık',

uğranıldığına inanılan 'haksızlığın' görelî düzeyine göre basit ya da ciddi olmaktadır.

Bu kavramsal spekülasyon, toplumları yönetmeyi hedeflemiş idareler için önemli bir yönetim aracını içermektedir.

Toplumunu mutlu ve müreffeh kılmak isteyen bir idarenin ilk ve vazgeçilmez programı, toplumdaki bu tür, haksızlık duygusu üreten kaynakları kurutmak olmalıdır.

Genellikle yanlış anlaşılıp yalnız dar anlamda "mülk" ün varlığını güvenceye almayı hedeflediği zannedilen '*adalet mülkün temelidir*' özdeyişinin gerçek anlamı işte budur.

İçinde yaşadığı çevreye ya da toplumun bütününe değişik düzeylerde reaksiyoner (düz deyişle düşman) hale gelmiş kişilerin hesaplaşma yöntemleri mantiki değil duygusal tabanlıdır. Onlar için, "*iki yanlış bir doğru eder*" kuralı anayasanın ilk hükmüdür. Toplum ona haksızlık yapmış ve birinci yanlış yapılmıştır. O da topluma haksızlık yaparak bu yanlış "düzeltmekte" dir.

Ayrıca, haksızlığa uğranılan alan ile karşılık verilen alan aynı olmadığı gibi, haksızlık ile karşılığı arasında bir dengenin oluşması da sonsuza kadar mümkün değildir.

Nüfus idaresindeki bir işlem sırasında haksızlığa uğrayan kişi, örneğin süt satıyorsa ömrü boyunca süte su karıştırmak için vicdanında bir gerekçe bulmakta, "ceza" bir yerde son bulmamaktadır. Ya da terörist bir akrabası öldürülen bir kişi, toplumun tüm değer ve kurumlarına reaksiyon duyabilmekte, belki de terör örgütüne katılmaktadır.

Sık sık, yanlış bir iş yaptığında eleştirilen bir kişinin çok ilgisiz bir alanda, uğradığı inancında olduğu haksızlığı dile getirdiğine şahit olmuşuzdur.

Kamu görevlilerinin çoğu, verimsiz olmalarını ücretlerinin düşüklüğü ile açıklamaktadırlar. Yani, devletin kendilerine yaptığı "haksızlığı", az çalışarak "telafi" etmektedirler.

Aynı kamu görevlisi, aynı gerekçeyle rüşvet alabilmekte ve aynı gerekçeyle hizmet kalitesini düşük tutmaktadır.

Görüldüğü gibi toplum düzeni ile kişilerin haksızlığa uğrama algıları arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

Şu da bir gerçektir ki, başlangıçta belki de gerçekten haksızlığın acısını çıkarmak amacıyla bir şekilde reaksiyon gösteren kişi, kısa sürede bu yeni yaşam biçimine alışmakta, daha sonra da hep ilk gerekçeyi bahane etmektedir. Ama, reaksiyon sürecini tetikleyen "*ilk olayların*" varlığı da şüphesizdir.

Bu 'düşman olma' süreci bu kadarla bitmemektedir. Reaksiyonerlik saridir. Arkadaşının haksızlığa uğradığına inanan bir kişi de -kendisi doğrudan bir haksızlığa uğramamış dahi olsa-, arkadaşı adına ceza kesmeye başlamaktadır.

Ceza kesenler kendi aralarında duygusal örgütlenmelere girmekteler, hatta bu örgütlenmeler bazen fiziki örgütlenmelere kadar gitmektedir.

Ülkemizin sorunları açısından, bu girişten çıkarılabilecek önemli sonuçlar olup, özellikle de terör konusundaki durum ilginçtir.

Bir idarenin, toplumun ana kurallarına (anayasası, yasaları gibi) uymayı sağlaması öncelikli işlevidir. Gelişmiş ülkelerde, yasa yaptırımı (*law enforcement*), hemen her türlü devlet işlevinden önce gelir. Devletin öncelikli görevi, yasaları ve özellikle de anayasayı, hiçbir ayrıcalık tanımadan "tam" olarak uygulamaktır.

Ülkemizdeki pratik ise daha değişik olup, yasalar (ve anayasa) yalnız onlara uyanlar için geçerlidir. Ama bu yine de "*yasa yaptırımı*"nın hepimiz için geçerli olduğu gerçeğini değiştirmez, hatta o gerekliliği daha da güçlendirir.

Diğer yandan, gerekçeleri ne olursa olsun hiç kimse ya da örgüt, silahlı bir eylemle amaçlarını

gerçekleştiremez. İç ve/ya dış kaynaklı desteklerle gerçekleştirmeye kalkıştığında ise, devletin bunu caydırma hakkı, hak bir yana görevi doğar.

Ama bu haklılık, "*silahlı kalkışma*" ve "*devletin bastırması*" sürecinden üreyen bazı yan ürünleri görmemize de engel olmamalıdır.

Bu "*yan ürünler*" in en önemlisi, kendisini haksızlığa uğramış sayan -ki nedeni gerçek ya da yanlış olabilir, bu önemli değildir- insanların giderek çoğalması ve terör örgütünün amaçlarına karşı baştan ilgisizken, zamanla, uğradığı çeşitli haksızlıkların telafisi için hazır ve çok tatminkar bir imkan olarak teröre *pasif* ya da *aktif* olarak katılmasıdır.

Bu '*varsayılan haksızlık*', bir akrabasının terör mücadelesinde öldürülmesi olabileceği gibi çok daha ilgisiz de olabilir. Örneğin, amiri tarafından beğenilmediği ya da cezalandırılmak istendiği için *sürülen* bir kamu görevlisiyle, terör örgütünün hiçbir fiziki veya hissi ilişkisi başlangıçta yokken, yalnızca ikisinin de kendisini haksızlığa uğramış sayması zamanla, "*devlete karşı reaksiyon içinde olmak*" gibi ortak bir noktaya yönelir. Bu yönelme bazen fiziki ortaklığa kadar uzanabilmektedir.

Terörle mücadele sırasında, güvenlik güçlerinin her zaman için sadece suçluları tutukladığı, bunun dışında hiç kimseye dokunmadığı iddia edilemez. Zaten böyle bir şey mümkün de değildir.

Terörist denilen kişiler ise siyah-beyaz gibi değildir. Bir kısmı, gözünü kırpmadan binlerce kişiyi boğazlayabilecek profesyonel katiller iken, bir bölümü ancak yardım, yataklık ya da sempati düzeyinde terörle ilişkilidirler. Bu önemsiz değildir ama birinci gruptakilerle aynı kategoride olmadığı da şüphesizdir. Tutuklananların bir bölümünün ise muhtemelen olaylarla ilişkisi de yoktur. Nihayet bir diğer bölümü ise yaptığının suç olduğunun bilincinde değildir.

Yani mücadele edilen bir kitle bir siyah-beyazlar kitlesi

olmayıp, içinde *tam siyah* ve *tam beyazların* da bulunduğu bir *griler* kitesidir. Ayrıca da *grilik* açısından toplumun çok büyük bölümü de birbirinden pek farklı değildir.

Gümrüklerde bir malı farklı tarife pozisyonunda işleme sokarak ülkeye silah girmesine de yol yapan gümrükçü, militan yakını kamu kuruluşuna şokuşturan milletvekili, imkanlarını seçim bölgesine yoğunlaştıran bakan ya da başbakan, rüşvet alan müdür, ona göz yuman(lar), mağdur saydığı partilisine çıkar sağlayan yetkili, yetkilerini kullanmaya kalkan çocuğunu ya da karısını dizginleyemeyen fişmanca muteber, işini bırakıp fanatizm propagandası yapan öğretmen, hepsi ve hepsi beyaz değil *gridirler* ve terörün yapı taşlarını bu insanlar dizmektedirler.

O halde, çoğunluğu grilerden oluşan bir toplumda herkesin biraz haksızlığa uğraması olası ve de kaçınılmazdır. İşte felaket de burada başlamaktadır. Haksızlığa uğramış herkes, kendi si-yah yanını unutup bütünüyle beyazmışçasına toplumdan intikam almaya kalkmakta ve fazlasıyla da almaktadır.

Terörle mücadelede işin bu yönünü ihmal edip yalnızca fiziki operasyonlara ağırlık vermek, niyet böyle olmasa da sonuç açısından "t e r ö r ü b e s l e m e k" anlamına gelmektedir.

Burada sorulabilecek bir soru akla gelmektedir: *Peki, yani terörle mücadele edebilmek, bu belayı başımızdan savabilmek için, toplumdaki birçok eğriliği temizlemek zorunda mıyız? Bu çok zahmetli bir yol değil mi? Bu kadar beklemeye tahammülümüz var mı?*

Bu sorunun cevabı şudur: Evet, maalesef terörle köklü mücadele ancak, onunla doğrudan ilişkisi ilk anda kolay anlaşılabilen birçok eğriliğin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Ayrıca bu iş zahmetlidir ve uzun sürer. Beklemeye tahammülümüzün olup olmadığı, hatta bu denli güç bir işi becerip beceremeyeceğimiz ise gerçeğin soğuk ve acımasız yüzüne çarpıp cevapsız kalabilir.

Terör konusuna derin bakmadığımız, yani ikinci, üçüncü, beşinci derecedeki kaynaklarını göremediğimiz sürece, kendini haksız hissedip karşılığını vermek isteyeceklerin sayısı giderek artacak ve mücadele edilmesi imkansız hale gelecektir.

Bu gerçeği önce idarenin, aynı zamanda da güvenlik güçlerinin görmesi lazımdır. Her atılan mermi ya da bomba, kendi tahrip gücünden fazla reaksiyoner insan yaratabilir. Mermileri, bombaları ve aklımızı dikkatli kullanalım!

30 Ağustos 1993

NE İSTİYORUZ, NİÇİN OLMUYOR?

Ne istediğini bilmek tahmin edilebileceğinden daha güçtür. Hatta o "istenilen"ı yapmaktan da zordur. Bu ilginç gerçeğe karşın insanlar -ister günlük yaşamlarında isterse politikada-, "ne istendiği" üzerinde inanılmayacak kadar az dururlar da onu gerçekleştirmeye bütün varlarını yoklarını harcaabilirler.

Aile yaşamında erkek de kadın da çocuk da kendilerine karşı 'anlayışlı' davranılmasını "istediklerini" söyler ve bunun, istenileni yeterince tanımladığını varsayarlar. Gerçek ise daha farklıdır. Herbirinin ayrı ayrı dünyaları vardır ve diğerlerinin o dünyada uygun bir rol içinde bulunmasını, davranmasını, konuşmasını isterler. Bu ise çoğu zaman mümkün olmaz ve taraflar birbirlerini 'anlayışızlık' ile suçlarlar.

Aslında herbiri gerek bireysel gerekse ortak yaşamları için gerçekten "ne istediklerini" tam bilmemekte, daha da kötüsü bilmediklerini bilmemektedirler. Bu gerçek hatırlatılıp da 'tam olarak ne istiyorsun?' denilse, alınabilecek cevaplar aşağı yukarı bellidir: "Sağlıklı mutlu bir yaşam", "düşündüklerimi özgürce yapabileceğim, insanca yaşayabileceğim bir ortam" gibi gerçekte "hiçbirşey" demek olan yanıtlardır.

Aile yaşamında bu olan durum kamu yönetiminde hiç farklı değildir, hatta daha da karmaşıktır. Örneğin, herkesin bir numaralı önceliği olduğunu söylediği 'eğitim' konusunda "ne istediğimize" bir bakınız. Milli Eğitim Temel Yasası'nın birinci maddesi, "ne istendiğini" şöyle anlatıyor:

"Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir Dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse önem veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;
vs vs vs....."

Aynen, bireyleri "mutlu, sağlıklı, müreffeh, özgür ve insanca yaşam" isteyen aile gibi, eğitimde de "hiçbirşey" ifade edilememektedir. Çünkü, 'ne istiyorsun?' sorusunun cevabı 'herşeyi' olamaz. Aslında soru, 'herşeyi isteyemezsin, bazılarını seçmelisin' demektir. Buna karşı, 'herşeyi' demek olanları peşpeşe saydığınızda soruya cevap vermiyor, 'imkansız olanı istiyorum, onun da olamayacağını biliyorum, dolayısıyla hepsi içinden ne olursa razıyım' diyorsunuz. Yani belirli hiçbirşey istemiyorsunuz!

Peki bu niçin böyledir? İnsanlar gerçekten de hiçbirşey istemiyorlar mı?

Tabii ki istiyorlar. En azından, bazı şeylerin istenmesi 'gerektiğini' düşünüyorlar ama onu tanımlayamadıkları

için süslü cümlelerle herşeyi (yani hiçbirşeyi) istiyorlar.

Bu girişten sonra aynı soruyu, çağımızın en önemli alanlarından birisi olan *bilişim* alanı için sorabiliriz: Bilişimde ne istiyoruz (veya istedik)?

Önce, yukarıdakilere benzer, dua gibi bir "*istek*" tahmin edeyim.

"Bilişim sektörümüzün, sahip olduğumuz nitelikli insangücü potansiyelinden azami yararı sağlayacak ve donanım konusunda da ülke içindeki mevcut kapasiteleri harekete geçirecek bir dinamizme kavuşması"

Eğer bunu çok tutmadınızsa;

"Bilişim sektörünün, ekonomimize en fazla katkıyı yaparken, sektörün sorunlarının da demokratik bir biçimde çözülmesi"

gibi önerilerde bulunabilirim. Bu ve benzeri hedef tanımları 'hiçbirşey' söylememekle eşdeğerdir. Hatta hiçbirşey söylememek daha iyidir, çünkü doğru olmasa bile en azından yanlış değildir. Önerilerim ise bütünüyle yanlıştır.

Her sektörde olduğu gibi bilişim sektöründe de sorunlar vardır. Onların birer 'mikro-hedef' olarak belirtimi de yanlış mıdır? Örneğin, kamu bilişim kesiminde çalışanların ücretlerinin görece azlığı ya da bilişim disiplininin teknik hizmet sayılıp sayılmaması gibi... Bunlara doğru ya da yanlış hedef demek doğru değildir, çünkü bunlar hedef değildir.

Bir konuda doğru hedef koymak bir yana, o konuda hedef konulup konulamayacağı daha önde gelen bir soru olmalıdır. Örneğin, "*turistlere hizmet veren taksi şoförlerinin saçlı sakallı olmaması*" doğru bir hedef gibi görünebilir ama "*saçlı sakallı şoförler*" sorunu aslında '*görünen*' (imajiner) bir sorundur. '*Gerçek Sorun*' (Kaynaktaki Sorun) ise çok daha farklıdır. Saç, sakal ve hijyen konusunu önemsemeyenler yalnız turistlere hizmet veren taksi şoförleri değil toplumun önemli bir kısmıdır.

Dolayısıyla, bilişim sektöründeki ücretler, standartlar,

bilişim eğitimi veren kurumlarımızın nitelik/nicelik sorunları vs., bunların hepsi "**görünen sorun**"dur, "**kaynaktaki sorun**" değildir.

Bunu kanıtlamak çok kolaydır. Yarın bir kanun çıksa ve bilişim sektöründe çalışanların asgari ücretlerini yirmişer milyon lira yapıp bu ücretin altında personel çalıştırılmaz dese peşpeşe iki şey olur: Birincisi, bilişim personelinin önemli bir bölümü işsiz kalır; ikincisi ise bu defa başka meslek sahipleri (bilişimcilerle yakın çalışanlar başta olmak üzere) ayaklanır ve bilişimciler iş yapamaz duruma gelirler. Yani, sonuçta sorun çözülmez daha da karmaşıklaşır.

Zaten bir sorunun '*görünen*' ya da '*kaynaktaki*' olduğunu test etmenin en kestirme yollarından birisi de budur. Eğer sorun '*görünen*' tiptense, onu çözmek için harcanan çabalardan sonra durum daha da karmaşıklaşır. '*Kaynaktaki sorun*' ların çözümü için harcanan çabalardan sonra ise ya sorun ortadan kalkar ya da en azından sorun ortamı eskisinden daha az karmaşık hale gelir.

Dolayısıyla, bazı konular '*bağımlı değişken*' durumunda olup o konulara ait sorunlar için doğrudan birşey yapılamaz. Örneğin, bir bebeğin gece ağlaması ana-babası için bir sorundur ama bu soruna doğrudan çare bulunamaz. Ancak o soruna yol açan neden(ler)e çözüm bulunabilir. Eğer çocuğu ağlatan, onu sürekli ısırarak bir sivrisinekse onu kovalamaktan başka çare yoktur. Yani çocuk ile ilgili birşey yapamazsınız. Sorun, çocukla ilgisi sadece '*ısırmak*' olan sivrisinektedir.

Bilişim sektörünün de önemli özel bir sorunu yoktur. Önemli sorunlar sektörün dışındadır. O sorunların, hukuk, bayındırlık, iç güvenlik, işsizlik, toplumun ruhsal sağlığı ve sanayi konularına olduğu gibi bilişim konularına da yansımaları vardır.

Daha açık bir deyimle az sayıdaki '*Kaynaktaki Sorun*', bütün bu sorunları "**kesmekte**" yani hepsini etkilemektedir.

O halde, bilişim sektörüyle ilgili birinci öncelikteki "**istenilen**" (yani hedef), onu etkileyen *Kaynaktaki*

Sorunlar 'ın bilinmesi ve sonra da çözülmesi olmalıdır. Görüldüğü gibi bu 'istenilen', bilişim sektörüyle doğrudan bağlantılı değildir. Bu, 'Bilişimde ne istiyoruz, niçin olmuyor?' sorusunun araştırılmasında yol gösterecek bir ipucudur.

Bilişim sektörünün gelişmesine katkıda bulunan insanlarımızın bir bölümünün, yukarıda değindiğim *Kaynaktaki Sorunlar*'a yöneldiğini yakından biliyorum. Ama o sorunları önemsemeyip 'Görüntü Sorunlar'ı bilişimin sorunları şeklinde tanımlamış iyi niyetli insanlarımızın da olduğu kuşkusuzdur.

Sektörün bazı *Görünen Sorunları*'nı çözmek için uğraş verenlerin "**istekleri**" olmamıştır, olmasına imkan da yoktur. Onların yanısıra *Kaynaktaki Sorunlar*'a yönelenler de olmuş ama onlar da tam anlamıyla "**isteklerini**" gerçekleştirememişlerdir. O halde sonuç olarak her iki kesim de çaba harcamış ama "**istekleri**"ne ulaşamamışlardır.

Buradan, bundan sonra ilk yapılması gereken ortaya çıkmaktadır: *Görünen Sorunlar*'ı derhal bir kenara bırakıp, tüm gücümüzle *Kaynaktaki Sorunlar*'ın üzerine yoğunlaşmak..

Bu yöntem biraz W. Churchill'in 'havuza düşen yüzüğünü bulma' yöntemine benzemektedir ama sonuç kesindir. Hikaye şöyledir: Churchill, yüzüğünü havuza düşürünce derhal piposunu havuza daldırıp suyunu boşaltmaya başlar. Yakınındaki birisi gülererek, "bu yolla arayacağınıza elinizi sokup arasanız daha çabuk bulabilirsiniz" deyince, Churchill boşaltmaya hiç ara vermeden şu cevabı verir: "Ama bu yol garantidir!"

Bu yazının amacı, toplumumuzun *Kaynaktaki Sorunlar* hakkında analiz yapmak değildir. Bu konuya ilgi duyanlara önereceğim bir kaynakta (EKO-LIBERAL POLİTİKA) bunlar incelenmiştir. Bununla beraber, bilişim alanında yapılabileceklerin önemli bir bölümünün yapılamayışına neden olan bir 'kaynak'

üzerinde de durmak gerekir. Bu sorun, toplumumuzun diğer *Kaynaktaki Sorunlar* ile çeşitli bileşikler yaparak bilişim sektörünün -çağın dikte ettiği- normlara ulaşmasını engellemektedir. Bu, "**toplumumuzun, sorunlarını bilgi edinme dışındaki yollarla çözmesi**"dir.

Bilişimin ham maddesi 'bilgi'dir. Yardımcı maddeler ise bilgisayar, yazılım, personel, standart ve bu gibi mal ve hizmetlerdir. Bu girdilerin başlıcasını oluşturan 'bilgi' ye yol açan ihti-yaçların kaynağı, toplumu oluşturan birey ve kurumların çeşitli konulardaki sorunlarıdır. Bu sorunlar 'bilgi' ile değil de başka yollarla (rüşvet, aracılık, zorlama ya da aksine boyun eğme, rıza gösterme gibi) çözülmeye başlanınca, bilişimin ana malzemesi ortadan kalkmaktadır.

Köylümüz, hayvanının hastalığına veya yeni rastladığı bir tarım zararlısına çare ararken; kentlimiz, işsizliğine karşı bir yeni beceri kazanmaya çalışırken; ev kadını, az bütçeyle yeterli ve dengeli nasıl beslenme yapacağını ararken bilgi tüketmeye başlarsa, bilişim sektörünün işlemesi söz konusu olacaktır.

Bugün henüz tam işlemeyen bir sektörün sorunlarını tartışıyoruz. Sorunlar 'bilgi' ile çözülmeye başlanınca, ortaya çıkacak bilişim sorunları bugünkünden çok farklı olacaktır.

Bilgisayar kullanan kuruluşlarımızın varlığı, son yıllarda büyük artış göstermiştir.

Ancak daha dikkatli bir bakış, bilgi işlem'den hala en büyük yararlanma alanının 'sekreterlerin bayramlarda birbirlerine tebrik yollaması', 'yazıların daktilo yerine bilgisayarla yazılması', 'faturaların basımı', 'alacak listelerinin bilgisayarda tutulması' gibi hiçbiri bilgisayarı mutlaka gerektirmeyen işler olduğunu gösterecektir.

'Stok kontrolü', 'üretim planlaması' gibi etkileyici (adlı) uygulama paketlerinin ise sadece düşük seviyeli modüllerinin kullanıldığı, yüksek seviyeli modüllerinin

ise henüz Türkiye'de pazarlanmadığı unutulmamalıdır.

Yüksek seviyeli yazılımları profesyonel olarak -ama gerçek anlamıyla- kullanan kuruluşlarımızın sayısı inanılmayacak kadar azdır. Yani, bilgisayarlarla bu denli içli-dışlı yaşayan kuruluşlarımız sorunlarını bilişim yardımıyla çözememektedirler.

Bunun nedenlerine bakıldığında, bilişim örgütlerinin başa çıkabileceği ölçüde bir seri neden görülecektir. Mikro ölçekte yapılması gereken de bunların çözümü için çaba harcamaktır.

Bütün bunlar biraraya getirilince, sağlam bir hareket tarzı olarak 4-5 kişilik bir "*özel görev ekibi*" kurulmasının yararlı olacağını düşünüyorum. Bu ekip, yukarıda belirttiğim şekilde sektörün *Görünen Sorunları'nı*, *Kaynaktaki Sorunlar* açısından analiz etmeye, daha sonra da o Kaynaktaki Sorunlar için çözümler üretmeye çalışmalıdır.

Yapılması gerekenlerin yanısıra *yapılmaması* gereken şeyler de vardır. Bunlardan başlıcası, *Bilişim Kurumu* gibi bir ad altında bir kurum oluşturulmasıdır. Tecrübeler, kalabalık kamu kurumlarının, işlevlerini yapmak bir yana yanlış kavramlar ve tutumlar oluşmasına yol açtığını göstermektedir.

Bu, hiç olmazsa şimdilik böyledir. Kalabalık kamu kadroları seyredikçe bu sorun da tedricen ortadan kalkacak biz de kurumlaşmanın külfeti yerine nimetlerini görebileceğiz. Ama bugün durum tam aksinedir.

Kurulacak özel görev ekibinin yapması gereken, *Görünen Sorun ve Kaynaktaki Sorun* yaklaşımını hiç unutmadan resme bakması ve toplumumuzun niçin az bilgi tükettiğini ve buna karşı neler yapılması gerektiğini belirlemesidir. 7 Haziran 1993

EKONOMİ..

ÖZELLEŞTİRME NİÇİN ZORLANIYOR?

"Özelleştirme" deyiminin gündeme ağırlıkla geldiği 24 Ocak 1980'den bu yana hükümetler özelleştirme konusunda çaba harcıyorlar.

"Hükümet özelleştirme istemiyor, istense çoktan yapılırdı", "ben bunları hemen özelleştiririm" gibi ifadeler zaman zaman kullanılsa da bunlar doğru ya da ciddi değildir.

Karlı 1-2 kuruluşun borsada kolayca satılmasının dışında kalan büyük bölüm, samimi niyetlere rağmen özelleştirilememiş ve halen de özelleştirilememektedir. Bu sorunu isteksizlik, ard niyetlilik gibi nedenlerle açıklamaya çalışmak ya ucuzculuktur ya da spekülatif amaçlıdır.

Konu üzerinde konuşma ehliyetine sahip her kişi ve kuruluşun, özelleştirme konusunun başlıca darboğazı olarak ortaya koydukları noktalar şunlardır:

- (1) Verimsiz ve/ya karsız çalışan KİT'lerin hisselerini bu halleriyle kimse almaz. (ne blok satış ne de başka usullerle)
- (2) Satın almayı düşünebileceklerin ise karşısındaki en önemli engel, buralardaki kalabalık kadrolardır. Bu kadroların ne yapılacağını kimse bilememektedir.
"Resen emekli etme", "kapının önüne bırakma", "cesur davranma (ne demekse)" gibi ABD pratiğinin eksik ve yanlış anlaşılmiş tercümelerini hatırlatan formüller ise "uygulanabilir" değildir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti ve siyaseti, uzun yıllardır haberdar olmadığı ve halen de olmamakta direndiği "**istihdam yaratma teknolojileri**"ni bir yana bırakıp, sihir ve keramet peşinde koşmanın faturasını ödemektedir ve böyle devam ederse daha büyük

faturalarla da karşılaşacaktır.

Yeni işler yaratacak teknolojilere kulak kapamanın, bakınız ardışık sonuçları nelerdir:

- İşsizlik
  - Yaşa ve/ya ahlak dışı yaşam biçimlerinin geçim sağlama yolu haline gelmesi
    - Terörün, bunu malzeme olarak kullanması
  - Bu tür yaşam biçiminin özendirici hale gelmesi
    - Birşey üretmeden geçinme yollarının yaygınlaşması
      - Üretim azalması
        - Enflasyon
          - Küçük girişimcilerin batması
          - İşsizlik
          - Maliyetlerin artması
            - Geçimin zorlaşması
  - Kamu kuruluşları üzerinde yoğunlaşan iş isteme baskıları
  - Kadro seyreltmenin güçleşmesi
    - Siyasetin alet edilmesi
      - Siyaset anlayışının yozlaşması
        - Akılcı çözümler yerine gerçek dışı vaatlerin ağırlık kazanması
          - Beklentilerin yükselmesi
      - Kalabalıklaşan kamu kadroları
        - Ücret artışı istemlerinin, baskı gücü yüksek siyasi taleplere dönüşmesi
          - Gerçekçi olmayan ücretler
            - Artan KİT açıkları
              - Yatırım kaynaklarının azalması
                - İşsizlik
                - Enflasyon
                - Artan KİT zararları
                - Güçleşen özelleştirme

Bu ardışık sonuçlar adım adım yürütülerek, terörün, şehirlere aşırı göçün, ahlaki dejenerasyonun sebeplerine kolayca varılabilir.

Bu kısa akıl yürütmeden görüleceği gibi, özelleştirmenin, enflasyonun, işsizliğin, verimsiz kuruluşların küçültülüp rehabilite edilemeyeşinin birinci

derecedeki; terörün, göçün ve ahlaki dejenerasyonun ise ikinci derecedeki sebebi, **"yeni iş yaratma teknolojilerinin gözardı edilmesi"**dir.

Bu teknolojiler ise, bir kısım insanımızın sandığı gibi *"para bastırıp satın alınabilecek"* teknolojiler değildir (aslında, hiçbir teknoloji para bastırılarak alınmaz, alınanlar ise rekabet gücü sağlayabilen teknolojiler olamaz. Ancak gümrük duvarlarının arkasında oyun oynamaya yarar).

Bu gerçeğin samimi olarak kabul edilmesinden önce, bu teknolojiler üzerinde söz etmenin yararı olmadığı bugüne kadar görülmüştür. Bu sebeple, sihir-keramet yolları (mali enstrümanlarla sorunları çözmek) kapanana, yani deniz bitene kadar bıkmadan bunun üzerinde duracağım.

9 Kasım1992

ÖZELLEŞTİRME'DEN HEP AYNI ŞEYLERİ Mİ BEKLİYORUZ?

"Özelleştirme hazineye gelir sağlayacaktır".

"Bütçe açığı, özelleştirmeye kapanacaktır".

"Devletin küçülürken güçlenmesi, özelleştirme yoluyla olur".

"Sermaye tabana özelleştirmeye yayılır".

"Yastık altı birikimler özelleştirme yoluyla ekonomiye girer".

"Sermaye piyasası özelleştirmeye gelişir".

"Özelleştirme yeni işler yaratır".

"Kalabalık kamu kadroları özelleştirmeye seyreltilir".

"Kamu personelinin ücretleri özelleştirmeye artar".

"Özelleştirme AT'ye girişin vizesidir".

"Devletin milletle rekabeti özelleştirmeye önlenir".

"Enflasyon, özelleştirmeye azaltılır".

Bunlar, özelleştirmeden beklenen yararların bir bölümüdür. Belki başkaları da vardır. Bunların hemen hepsi doğrudur. Ama **"tam doğru"** değildir. Tam doğru olabilmesi için, bu dile getirilen beklentilerin **"yalnızca"** özelleştirmeye bağlı olması gerekirdi. Halbuki durum

hiç öyle değildir.

Bunu anlamak için şu soruyu cevaplamak yeterlidir: *"KİT'leri birer karadelik haline getiren nedenler, onların özelleştirilmesiyle ortadan kalkacak mıdır, yoksa bu defa şekil değiştirerek başka yerlere mi kayacaktır?"*

Saksafon çalmadığı ve dalgın bakışlarla bilgi görünemediği için ABD Başkanlık yarışından çekilen Ross Perot *"Hiç bir fiyata Satılık Değil!"* adlı kitabında bakınız ne diyor: *"Japonların bizden (ABD) ileri olmasının nedeni çok basittir. Onlar bizden daha iyi ve ucuza üretiyorlar!"...*

Türk politikacısı iyi sistemler kuramıyor, yöneticisi iyi yönetemiyor, çalışanları verimsiz çalışıyor. Mesele bu kadar sadedir.

Bunları KİT'lere taşırsanız *karadelik* KİT'ler, özel sektöre taşırsanız korumayla ayakta durabilen rekabet gücü düşük şirketler ortaya çıkar.

Bütçesinin %60'ını personel gideri olarak ödemek (ve artık ödeyememek) durumuna gelmiş bir KİT'in iflasının tek nedeni devlete ait olması değil, iş yaratma teknolojilerini ciddiye almayan, seçmenlerinin iş taleplerini ancak KİT'lere adam sokuşturarak çözmeye çalışan bir kısım politikacının varlığı ve böylece oluşan ve prodüktif herhangi bir getirisi olmayan giderlerin finansmanı için yüksek faizli kredi kullanımınıdır.

Bu sorun özelleştirilerek çözülemez olsa olsa başka yerlere, mesela belediyelere, hatta özel sektöre kayar. Devletle işini görebilmek için, ihtiyacı olmayan personeli almak zorunda kalacak bir özel sektör çok uzakta değil hemen yakınımızda beklemektedir.

Özelleştirme yapılmalıdır. Zaten başka çare kalmamış, deniz de bitmiştir.

Ama yalnızca özelleştirmeye umut bağlanmamalıdır. Yeni işlerin yaratılması ve yeni işleri yaratabilmenin diğer girdileri (teknoloji üretimi, Girişim Ajansları'nın kurulması, özel kesimin *Sosyal Çölleşme* kavramını

özümlemesi, nitelik dokusu yüksek insanlar yetiştirme, beceri kazandırma programları gibi) sağlanamadığı takdirde toplumu yeni bir umutsuzluk beklemektedir. Umutları kırılan toplumların sarılamayacağı hiçbir fanatizm yoktur.

25 Temmuz 1993

ÖNCE İŞLETMECİLİĞİN, SONRA MÜLKİYETİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ!

İşletmecilikte uzun yıllar tartışılıp son 30 yılda bir çözüme kavuşturulan bir sorun vardı. O da, "işletmelerdeki reorganizasyonu kimler yapsın?" sorusu idi.

Bir kısım uzman, bunun, teorisyenlerin işi olduğunu, diğerleri ise reorganizasyonu yalnızca işletme içinde çalışan, onu iyi bilen uzmanların yapabileceğini savunurdu.

Sonunda bu ikisinin de doğru ve ikisinin de yanlış olduğu anlaşıldı. Yani doğru çözümün, teorisyenlerle işletme mensubu uzmanlardan oluşan bir "takım"ın yapması olduğu anlaşıldı. Bu yaklaşıma da "**eylem araştırmaları**" (*action research*) denildi.

Özelleştirme konusunda bugün iki ayrı akım, iki ayrı koldan yürüyor. Bir kol, işletmelerin kendi yönetimlerinde özelleştirilmesine dayalı (Sünerbank örneği). Bir diğeri ise KOİ tarafından yürütülen dış odaklı yaklaşım.

Bunların ikisinin de olamayacağı bir süre sonra görülecektir.

Ancak, başarısızlıkla sonuçlanacak her deney sonunda başlangıç durumundan daha güç koşullarda bulunulacağını da unutmamak lazımdır, bu bir. İkincisi ise, bir kaç önemli ilke benimsemesizin bu işin olamayacağıdır. Şöyle ki;

(1) KİT'lerin sahip oldukları, taşınmazların mülkiyetleri, özelleştirmenin ilk evresine katılmamalıdır. İlk adım bunların işletmeciliğinin özelleştirilmesidir.

(2) Türkiye sanayiinin rekabet gücü genel olarak düşüktür. Verimsiz işletmelerini kapatarak rekabet

gücü geliştirilemez. Çünkü işletmelerin hemen hepsi (özel sektör de dahil) verimsizdir. Bu verimsizliğin yalnız kamuya özgü nedenleri olmakla birlikte, özel kesimde de bulunan ortak nedenleri vardır.

Bu yüzden ana strateji, ancak rehabilite edilemeyecek olanların kapatılıp diğerlerinin iyileştirilmesidir. İyileştir-

menin bir bölümü özelleştirmeden önce, bir bölümü ise sonra yapılmalıdır.

(3) "Çalışanları evine yollayıp maaşlarını da eve postalamak" yöntemi diye bir yöntem olamaz. Kadroların seyreltilmesi için, onlara yeni beceriler kazandırılması, yeni iş fikirlerinin verilmesi, iş kurlmaları için desteklenmesi amacıyla Dünya'da kullanılan enstrüman **Girişim Ajansları**'dır. Bir yasa ile Girişim Destekleme Ajansları kurulmalıdır (TBMM'de böyle bir teklif mevcuttur).

(4) Hem bu operasyonları yapmak, hem de herkesi enflasyondan korumak fiziken mümkün değildir. Enflasyon ile mücadelenin en önemli araçlarından birisi, çalışan- ların, güçleri oranında enflasyonu taşımalarıdır. Dolayı- sıyla; "enflasyon ile mücadele", "özelleştirme", "girişimciliğin desteklenmesi", "kamu alımlarının yeniden düzenlenmesi", "tüketim ahlakımızın geliştirilmesi", "kamu kuruluşlarının amaç dışı işlevlerinin özelleştirilmesi" işlemleri birlikte ve tek elden yönetilmelidir.

(5) "Birşey yapmama"nın alternatifi "gözünü karartıp birşey yapmak" değildir. Zor olan, ama yapılması gereken bu komplike paketi hayata geçirmektir.

İlanen duyurulur.

26 Haziran 1993

KİT'LER BİRER AYNADIR

KİT'lerin, enflasyonun zahiri nedeni olduğunu, KİT'ler özelleştirilerek enflasyonun düşürülemediğini, KİT'lerde kristalize olan sorunların bu defa başka yerlerde ortaya çıkacağını ve dolayısıyla da yapılması gerekenin, o sorunların teşhis edilip giderilmesi ve buna paralel olarak da KİT'lerin özelleştirilmesi gerektiğini iddia ediyorum.

Hatta daha ileriye gidiyor ve grizu kazalarının, trafik katliamının, terörün, arazi yağmasının ve daha bir çok sorunumuzun, KİT'lerde kristalize olan sorunlarla aynı kaynaklı olduğunu da savunuyorum.

Her ticari şirket gibi KİT'lerin de yazılı birer amaçları vardır; filan malı üretmek, ticaretini yapmak vs. KİT'lerin bir de yazılı olmayan, ama yazılı olandan daha yerleşmiş başka amaçları da vardır. Hatta öylesine vardır ki çoğu zaman yazılı amaçlar bir yana bırakılır, fakat bu "yazılı olmayan" amaçlar bir saniye bile göz ardı edilemez. Bunlar nelerdir?

*

Bir başka yerde işe yaramadığı sabit olduğu için politikayla uğraşan kişilere ve bunların çevrelerine menfaat sağlamak,

*

Serbest piyasa sisteminin esası olan "serbest rekabet ortamı"ni içine sindirememiş, rakiplerini daha üstün olmak yoluyla değil de çeşitli araçlar kullanmak suretiyle aşmayı meslek haline getirmiş bir kısım sözümona iş adamlarına ihale kazandırmak,

*

İş yaratma teknolojilerini öğrenip benimsemek ve işsizlere bu yolla yeni iş ortamları yaratmak yerine, kendisine delegelik yapacak tayfalarına iş bulmayı iş edinmiş sokak politikacılarının adamlarını istihdam etmek,

*

Kendi işini yeterli güvenlikte görmeyen serbest meslek sahiplerine ek güvence sağlamak,

*

Kendilerini devletin okuttuğunu ve dolayısıyla da yine devletin iş vermesi gerektiğini savunan bir kısım insana iş vermek,

*

Serbest rekabetten öcü gibi kaçan bir kısım iş sahibi sanayiciye, kurdukları tekeller konusunda yardımcı olmak,

*

Politikacıların ve eşlerinin doğum günlerini akılda tutmaktan başka marifeti olmayan, yeteneksiz kişilere genel müdürlük sağlamak,

*

Kendini herhangi bir sebeple (iflas etmek, seçim kaybetmek vs) mağdur hissedenlerin mağduriyetlerini gidermek,

*

Sendikacılık kisvesi altında işçi haklarını çiğnemek isteyenlerin ağalık yapacağı uygun bir alan yaratmak.

KİT'ler bu ahlak dışı amaçların yerine getirildiği kuruluşlardır.

Şimdi sorulması gereken soru şudur: KİT'lerin özelleştirilmesi deyimi ile, bu ahlaksızlıklara son verileceği ve ek olarak da milletin yapması gerekirken

devletin yaptığı işlerin asli sahibine devredileceği mi kastediliyor; yoksa bunların bu defa KİT'ler yerine başka yerlere mi kaydırılacağı düşünülüyor?

Eğer birincisi kastediliyorsa bu, önünde şapka çıkarılacak bir düşüncedir. Ama öyle değilse, o zaman şu bilinmelidir ki KİT'ler birer aynadır. Bütün bu sayılan eğriliklerin üzerine düşüp yansıdığı bir aynadır.

Bu aynalar herhangi bir şekilde (kapatmak, özelleştirmek vs) ortadan kaldırılırsa bu defa, çirkin görüntüler başka yüzeylerde görüntü verecektir.

Hangi özel sektör kuruluşu, yukarıdaki yazılı olmayan amaçları batmadan karşılayabilir ?

O halde sorun KİT'ler değil, bu ahlaksızlıklardır. KİT'lerin özelleştirilmesinin esas gerekçesi, devletin, milletin rakibi değil ona ortam hazırlayıcılık olması gerektiğidir.

Görüntülerle, o görüntülere sebep olan gerçek nedenleri birbirinden ayırabilmeliyiz.

Bu ahlaksızlıklar çoğu sorunumuzun yapı taşlarıdır. Aynen (LEGO) oyuncak taşları gibi. Bu taşlarla her türlü sorunu yaratabilirsiniz. Grizu facialarını, trafik katliamını ve de Güneydoğu meselesini !

6 Nisan 1992

OLMAZSA OLMAZ !

Enflasyonun düşürülmesi KİT'lerin özelleştirilmesine bağlıdır.

Diğer yandan bütçe açıklarının kapatılması da yine KİT'lerin özelleştirilmesine bağlıdır.

Ayrıca, kamuda çalışanların daha iyi ücretler alabilmesi, KİT yükünün hafifletilmesine, o ise yine KİT'lerin özelleştirilmesine bağlı bulunmaktadır.

Aslında daha çok sayıda, "*KİT'lerin özelleştirilmesine bağlı*" sorun bulunabilirse de bu kadarı bile yeterlidir.

Pekiyi bu kadar çok sorunun çözümüne kapı açabilecek olan "KİT'lerin özelleştirilmesi" ne(ler)e bağlıdır? Şanırım üzerinde hiç konuşulmayan konu şudur: Özelleştirme sonunda kısmen ya da bütünüyle işsiz kalabilecek çalışanların durumları ne olacaktır?

Soruna en çok yaklaşan, "*konu siyasidir, işini kaybeden personel için nasıl bir çözüm bulunacağı tamamen siyasi bir konudur*" deyip işin içinden çıkmaktadır.

Kalabalık kamu kadroları yalnız özelleştirmenin değil başka sorunların da kaynağıdır. Örneğin nüfus idaresinin ya da tapu teşkilatının özelleştirilmesi söz konusu olmamakla beraber (hiç olmazsa şimdilik), buraların şişkin kadrolarının yol açtığı onlarca "yansımış" (dolaylı) sorun vardır. En belirginini de hizmet kalitesi yetersizliğidir.

Bu yetersizlik, daha kritik sorunlar içinde (örneğin Güney Doğu meselesi) yer aldığına, bu defa hayati önem kazanmaktadır.

O halde hep kenarından geçilen bu sorunu açık şekilde ifade etmeliyiz: KİT'lerin ekonomiye yük olan durumları başlıca iki sebepten kaynaklanmaktadır:

Birincisi, şişmiş personel kadrolarının yarattığı doğrudan ve dolaylı sorunlardır.

Bir kişinin yapabileceği bir işe örneğin iki kişilik işgücünün tahsisi sonunda doğabilecek sorunlar, baştan kolayca görülemeyecek kadar çoktur.

İkinci sebep ise teknoloji yetmezliği, sorun çözme becerisi yetmezliği vb. nedenlerle doğan verim düşüklüğüdür.

Bunlardan birincisi yani kalabalık personel kadroları, işsizlikle mücadelede kamu kadrolarına ilave personel almanın rahatlığından doğmuştur.

Bir başka deyimle gelmiş geçmiş idareler, iş yaratma konusunda yeni aletler geliştirememişler, örneğin Batı'da yıllardır kullanılagelen yöntemlerin kullanılabilmesi ortamları hazırlamamışlardır.

Bunun vebalı yalnız politikacılara ait olmayıp, politikacı ile düşünürü ile bilim adamı ile, toplumun bütününe aittir.

Bu garip yöntem bir çeşit işsizlik sigortasıdır. Ama öyle bir sigorta ki, tüm işsizlere değil küçük bir kısmına uygulanan ve de ömür boyu uygulanan bir sigorta.

Böyle gayri adil bir işsizlik sigortası(!) dünyada herhalde yalnız Türkiye'de mevcuttur.

Şimdi mesele gelmiş, özelleştirilmesi gereken KİT'lerde bu kalabalık kadroların ne yapacağına dayanmış kalmıştır.

Burada bir yanlış anlayışa da işaret edilmelidir.

Bir genel kanı KİT'lerde (ve tüm kamuda), birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış iki tür personelin varlığıdır: İşleri yürütenler ve kadro fazlaları.

Hayır, mesele böyle değildir.

Zamanla öyle bir personel yapısı oluşmuştur ki kimin işleri yürüttüğü ve kimin fazla olduğu artık belli değildir.

Herkes bir miktar işe yaramakta, yine herkes bir miktar işe yaramamaktadır. (Çok küçük bir azınlık bundan istisnadır. Onlar gerçekten kilit taşıdır.)

Tüm çalışanlar arasında gizli bir uzlaşma var gibidir. Herkes işini devam ettirebilmek için bir miktar iş yapabilmeye ve biraz da işe yaramamaya razı olmuştur.

Hatta bu uzlaşma kamunun dışına taşmış (çalışanların uzantıları nedeniyle) neredeyse bir toplumsal uzlaşma niteliği kazanmıştır.

Onun için de bu yapının değiştirilmesi gerektiğine, kalabalık kamu kadrolarının seyreltilmesi gereğine hemen hiç kimse evet dememektedir. Bu yoldaki bazı girişimlerin sonuçsuz kalmasının nedeni de budur.

Evet mesele açık olarak budur: Şişkin kadrolar nasıl seyreltilcektir?

Ayrıca da (fazla personel) diye belirli bir kesim bulunmadığına göre, seyreltme yapılabilirse dahi geri kalanların yetersiz niteliği ile işler nasıl yürütülecektir? Cevaplandırılmayan soru budur.

Bir şaka, bu açmaz "gibi" görünen durumun cevabını içermektedir.

"Bir Volkswagen'e beş fil nasıl sığar?"

Gerçekten de karşı karşıya bulunulan sorun, bir küçük arabaya beş fili yerleştirmeye benzemektedir.

Hem araba küçük, hem hayvanlar büyüktür.

Bir yandan bir kısım personel, bir sosyal soruna neden olmaksızın işten çıkarılacak, bir yandan da geri kalanların yetersiz niteliği ile işler yürütülebilecektir?

Bilmecenin cevabı şudur: "İki öne, üç arkaya !"

Yani bu şu demektir: Sorun güçtür ama imkansız değildir. Sorun, **yapımı gereken işler ne kadar güç olursa olsun yapılmakla** çözümlenecektir.

Daha da somut olarak; bir yandan kadrolar seyreltilecek (kısmen veya bütünüyle), bir yandan kalanların beceri düzeyi yükseltilecek, bir yandan ayrılanlara yeni beceriler kazandırılıp ya yeni işler bulmaları ya da kendi işlerini kurmaları sağlanacak ve bir yandan da girişimciliği engelleyen nedenler ortadan kaldırılacaktır.

Bu, her gereklilik, ayrı birer programın kesintiye uğratılmadan (yani bir bakan değişince yeni gelenin sil baştan yapmadan) uygulanmasına bağlıdır.

Her program kendi içinde önemlidir. Ama aralarında mutlaka bir önem sıralaması yapılacaksa "**İş Yaratma**" programı, bir kilit taşı niteliği taşımaktadır.

Yeni işler, genel kanının aksine sadece yeni yatırımların yapılması yoluyla yaratılmaz. Hatta aksine, eğer uygun "iş iklimi" yaratılmamışsa yeni yatırımlar iş kaybına yani işsizliğe dahi yol açabilir. Modernizasyon yatırımları böyledir. Yeni teknolojiler genellikle insan gücü yerine otomasyonu ikame etmeye yöneliktir.

Uygun iş iklimi işe; işsiz kalanlara daha üst becerilerin kazandırılabilceği bir "beceri kazandırma" sisteminin varlığı, iş kurmak isteyenleri çok yönlü destekleyebilecek bir "Girişimciliği Özendirme Programı"nın varlığı vb. demektir.

Yeni işlerin yaratılması öylesine güçlü bir araçtır ki, 1970-86 arasındaki 17 yıllık dönemde toplam nüfusu ABD'ye yakın Almanya, İngiltere Fransa ve İtalya'da mevcut işlerin sayısı aynı kalırken, ABD'de 31 milyon yeni iş yaratılmıştır. Bu yüzden ABD'ne "**istihdam makinesi**" denilmektedir.

"*İş yaratma*" kavramı ülkemiz için yenidir. Yöntemleri konusunda kamuoyu, idareler ve hatta bilim çevreleri hiç tartışmamışlardır.

Dahası, "*yaratma*" sözcüğü dahi yer yer garipsenmiş, insanların herhangi bir şey yaratmasının söz konusu olamayacağı gibi cidd(!) eleştiriler dahi yapılmıştır.

Ama artık deniz bitmiş, gemi karaya oturmuştur.

Ya bu işin gerekleri tam olarak yapılacak, "*bu benim fikrim değil*" sendromundan kurtulunacak ya da insanları evlerine yollayıp maaşlarını da evlerine postalama gibi yeni keşifler (!) yapılacaktır.

"**Olmazsa olmaz**" budur. Yeni işlerin yaratılması programını yürürlüğe koymaktır. Bunun ön şartı ise, başka yolların olmadığını ya da daha doğru deyimiyle sosyal devlet kavramı içinde olmadığını anlamak ve bunu ikrar etmektir. Sonrası nisbeten daha kolaydır.

17 Şubat 1992

SOSYAL SORUMLULUK

Sosyal Sorumluluk, bir isim tamlaması olarak birşeyler ifade etmiyor değil. Ama onu iyi anlamak için önce bir başka kavramın anlaşılması gerekiyor. O da "Sosyal Çöl" ya da "Sosyal Çölleşme" dir.

Bir kuruluş, kârlılığı, çalışanlarına sağlamış olduğu imkânlar, kısacası çalışma ortamı açısından iyi şartlarda olmasına rağmen onu çevreleyen dış sosyal ortamda işsizlik varsa, aynen bir çölün yeşil alanları yutup çölleştirmesi gibi bu kuruluş da bir süre sonra iç sorunlarla karşılaşabilecek, yani çölleşecektir. Buna "Sosyal Çölleşme" denilmektedir.

Çölleşmenin felsefesi nedir?

Fiziki ve sosyal çölleşme arasında bir analogi kurulursa, birindeki olaylar diğeriyle açıklanabilir, en azından açıklanmasına yardımcı olabilir.

Bir yeşil alanı çölleştiren etki, bu iki farklı (çöl ve yeşil) alan arasındaki potansiyel farkıdır. Hangi potansiyel daha büyükse diğeri yutacak ve potansiyel farkını en aza indirmeye çalışacaktır. Çöl daha büyükse onun iklimi yeşilin iklimini değiştirecek ve yeşili koruyan ortam şartları ortadan kalkmış olacaktır. Bunun tersi de doğrudur. Yeşil alan daha büyükse onun iklimi çölü yeşertmeye başlayacaktır.

Kârlılığı, çalışanlarına sağladığı imkânlar vs. açısından iyi durumda olan bir *mutlu kuruluş ve işsizlik ortamı* da iki farklı sosyal iklimdir. Hangisi güçlüyse diğeri kendine benzetmek ve potansiyel farkını minimize etmek eğilimindedir.

Bu olgu bir fizik kuralı kadar kesindir. Kesin olarak belirli olmayan, bu sürecin alacağı süredir. Bazı yavaşlatıcı ve hızlandırıcı etkiler bu süreyi uzatıp kısaltabilir.

Kuruluş dışı sosyal ortam ile kuruluş içi ortamı muhtelif noktalarda birbirine bağlayan "bağlaç"ların (taşarınlar, kuruluşa hizmet veren kamu görevlileri, kuruluştaki çalışanların aile fertleri, vbg.) durumları, bu süreci hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir.

Türkiye'de durum nedir?

İşsizlik oranı açısından "kritik" noktalarda bulunan ülkemizde, işsizlikle mücadelede gerekli araçların devreye sokulanlarının korunup geliştirilememesi ve de yenilerinin devreye sokulamayışı, Sosyal Çölleşme tehlikesini besleyen bir etkendir.

Gerek özel, gerekse kamu sektöründe yöneticiler bu olgunun farkına kolayca varabilirler. Kendi içinde çalışanlarına oldukça tatminkâr bir ortam sağlamış bulunan kuruluşlarımızda dahi çalışanlar "başka etkenler" in etkisiyle mutsuzdurlar. İşyerine aidiyet hissi taşımak bir yana, bazı hallerde işyerinin kapanmasına yol açacağı belli olan anlaşmazlıklara dahi gidilebilmesi bunu göstermektedir.

Bu durumun tek olası açıklaması, bu kuruluşlarda çalışanların, dışarıdaki Sosyal Çöl'ün etkisinde kalarak

kendi yeşilliklerini dahi tahribi düşünebilmeleridir.

İşte bu "başka" etken, kuruluş dışındaki "Sosyal Çöl" dür. Bununla başa çıkabilmenin çareleri nedir? Sosyal Çölleşme'nin temelinde yatan, iş ve işsizlik arasındaki doğal "haset" duygusudur.

Herhangi bir niteliğe sahip olmamakla birlikte, sadece kendi gibi birisinin de istihdam edildiğini bilmekten ötürü kamu kuruluşları üzerinde direkt ve dolaylı olarak kurulmuş bulunan işsiz baskısı son derece tedirgin edicidir.

Direkt baskı bizzat işsizlerin işe girme baskılarıdır. Endirekt baskı ise politikacılar aracılığı ile yarattıkları baskıdır.

Sırf politikacı baskısından korunmak için, ihtiyaç olan hayati kadrolarına kimseyi almaya yanaşmayan -çünkü 1 yer için 100 baskı gelecektir- kamu kuruluşları görülmüştür.

İşte Sosyal Çöl'ün somut etkilerinden birisi budur.

Çareler nelerdir?

Sosyal Çölleşme ortamının ortadan kaldırılması için gereken, içinde çok yönlü araçların tariflendiği İstihdam Politikası'nı ha-yata geçirmektir.

Ancak buna paralel olarak tüm kuruluşların da yapması gereken bir şey vardır: Sosyal Sorumluluğunun bilincine varmak!

Sosyal Sorumluluk Nasıl Yerine Getirilebilir?

Türkiye dahil *Sosyal Çölleşme* gerçeğinin farkında olmayan ülke yok gibidir. Ancak aralarındaki fark, bu olgunun önüne geçebilecek tedbirlerin yanısıra, Sosyal Sorumluluğun nasıl yerine getirilebileceği noktasındadır.

Ülkemizde sınai/ticari faaliyetlerinin yanısıra kültürel faaliyetlerde bulunan kuruluşlar, adı bu şekilde konulmasa da bunu *Sosyal Sorumluluk* adına yapmaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde, bu amaçla daha değişik enstrümanlar kullanılmaktadır. Aslında yalnız bu alanda değil, tüm sorunlar karşısında az sayıda ve değişmez birkaç araç kullandığımız yani sorunlara göre araç geliştiremediğimiz bir gerçektir.

Bu alanda kabul görmüş sosyal Sorumluluk payı, kuruluş cirolarının %1 ila 2.5'u arasındadır. Ayrılan bu payların, *Sosyal Sorumluluk* alanına etkin biçimde aktarılması önemli bir noktadır. Bu pay, uygun araç(lar) ile kullanılmaz ise, *Sosyal Sorumluluk* adına fazla yararlı olmayan işler yapılabilir.

Sosyal Sorumluluk payını iyi kullanabilmek için tavsiye edilebilecek en etkin araç Girişim Ajansı'dır. Bir Girişim Ajansı, bir ya da daha çok kuruluşun *Sosyal Sorumluluk* paylarının, toplumun öncelikli ihtiyaçlarına yönlendirilip kullanılabilmesi için oluşturulan organizasyonlardır.

Girişim Ajansı, bir ya da daha çok kuruluşun katkılarını bir araya getirerek bir ticari şirket şeklinde örgütlenmesinden oluşur. Girişim Ajansı'nı alışılmış bir ticari şirketten ayıran başlıca tek özellik vardır: Girişim Ajansları, operasyonları sırasında elde ettikleri kârları ortaklarına dağıtmayıp, amaçları doğrultusunda kullanmak üzere sermayelerine katarlar.

Girişim Ajansları genellikle dar bir yöre için kurulurlar ve o yörenin öncelikli sorunlarını çalışma konusu olarak alırlar. Bu genel yaklaşımı Türkiye üzerine indirgeyince, Girişim Ajansları'nın öncelikli konusunun "**iş yaratma**" olacağı görülmektedir.

Günümüzde **iş yaratma** rastgele "olan" bir olay değil, belli teknikler kullanılarak, bir nevi "*mühendisçe*"

tasarlanarak meydana getirilen" ürünlerdir. İşe bir ürün gözüyle bakıldığında, bir üründen beklenen tüm özelliklerin (fiyat, kalite vb.) onda da bulunduğu görülmektedir. Bu benzetme dolayısıyla bu uğraşı dalına "**istihdam mühendisliği**" denilebilir.

Sonuç

Yurdumuzda işsizlik bir *Sosyal Çölleşme* sebebidir. Buna karşı seferber edilebilecek başlıca iki grup araç olup birisi bir İstihdam Politikası, diğeri de özel ve kamu kuruluşlarının Sosyal Sorumluluk'larının harekete geçirilmesidir.

13 Ağustos 1990

SEKİZ EMİR

Evde, babasının güven verici konuşmalarından etkilenen çocuk, babasının, tüm arkadaşlarının babalarını döveceğine inanabilir.

Bir Anadolu kasabasının küçük çaplı imalatçıları biraraya gelip birbirlerini öve öve sonunda, Dünya çapında bir güç olduklarına kendilerini inandırabilirler. Karga sesli bir şarkıcı, kasetleri satıldıkça bir süre sonra kendini gerçekten sanatçı sanmaya başlayabilir.

Ama bütün bunlar ne çocuğun babasının daha ilk defasında sopa yemesine, ne şişinen tacirlerin batmalarına ve ne de çığırkan şarkıcının beşinci sınıf gazinolardan dışarı çıkamamasına engel olmaz. Gerçek hayat makinesi şişinmeye, övünmeye, övülmeye değil, hayatın katı kurallarına göre işler.

Kendini ya da birilerini kandırma eğilimi içinde olanlara karşı en ahlaki tutum, onları rüyalarıyla başbaşa bırakmak değil, bir silkelemeyle kendilerine getirmektir. Gerçekler ne kadar ürkütücü olursa olsun!

Memur zamları, özelleştirme tartışmaları, sonuçlanamayan ücret pazarlıkları ve daha birçok gösterge, insanımızın çok büyük bir bölümünün, hayatın katı gerçeklerinden uzak bir yaşam rüyası, inadı ve mücadelesi içinde olduğunu gösteriyor. Onların bu davranışları pek yadırganamaz. İnsanlar genellikle küçük Dünya'larda yaşarlar. Bu yalnız ülkemizde böyle değil örneğin ABD'de de böyledir.

'80'li yıllarda ABD'de yapılan bir araştırma, Amerikan

halkının çok büyük bir bölümünün, hayatları boyunca evlerinden en çok 100 mil uzağa gittiklerini göstermiştir. Bu durum Türk insanı için de çok farklı değildir. Yadırğanması gereken, insanlarımıza katı gerçekleri anlatması gereken kişilerin -başta politikacılar-, bu gerçekleri bilerek ya da bilmeyerek saklamalarıdır.

Hangi yöntemlerle yapılabileceği toplumbilimcilerin işi olmak üzere, 7 den 70'e anlatmamız gereken bir kavram "*Rekabet Gücü*" kavramıdır. Bireysel yaşam düzeyimizi bireysel rekabet gücümüzün, toplum yaşamımızın düzeyini ise ulusal rekabet gücümüzün belirlediği, en yalın, en çarpıcı örneklerle anlatılmalı, rekabet gücünün çağımızın değişmez ölçüsü olduğu anlatılmalıdır.

Her evin kapısına, her işyerine, her sendikacının masasına, TBMM'ne ve Bakanlar Kurulu Salonu'na büyük harflerle şunları yazmalıyız:

1. Yaratılmamış bir değerden pay istenemez.
2. Bir değer yaratmayan, bir karşılık alamaz. Bir değer yaratamayan ise, yaratanların yardımına muhtaçtır.
3. Değer, ancak "nitelikle" üretilir. Daha yüksek nitelik, daha yüksek değer demektir.
4. Niteliğe dayanmayan değer ancak hırsızlıkla yaratılır.
5. İki toplumdan rekabet gücü yüksek olan diğerini sömürür. Sömürülmek istemeyen rekabet gücünü yükseltmelidir.
6. Bir toplumun rekabet gücü, bireylerinin rekabet güçlerine bağlıdır.
7. Postacıları daha hızlı yürüyen toplumlar yavaş yürüyenlerden, daha zeki toplumlar daha az zeki olanlardan, daha az uyuyan toplumlar ise çok uyuyanlardan daha yüksek rekabet gücüne sahip olurlar.
8. Rekabet gücü yarışında torpil, rüşvet ve ukalalık sökmez. Hakemi Tanrı'dır.

2 Ağustos 1993

ATAKÖY'DE ÇOK DÜŞÜK TAKSİTLE EV İSTER MİSİNİZ?

Gelişmiş bir ülkede, yoldan geçen birisi çevrilip de "*sizi çok düşük taksitlerle bir ev sahibi yapmak istiyorum*" dense, büyük bir olasılıkla bu teklif yapılan kişi en azından karakola başvurur, karşısındakinin kendisi hakkında uygunsuz niyetler beslediğinden şüphelendiğinden yakınır.

Ama ülkemizde böyle bir durum söz konusu olmayıp, insanların gözünün içine bakabaka onları "*ayda 750 bin TL taksitle*" ev sahibi yapma çağrıları vardır ve kimse de karakola filan başvurmamaktadır.

Ülkemizde konut edindirme işi ile yükümlü resmi ve yarı-resmi çok sayıda kurum vardır. Ayrıca da, kamu kaynaklarını kullanarak vatandaşın hergün yuvasını yapan çok sayıda kamu görevlimiz de bulunmaktadır.

İnsanımızın çoğunun beyinde yıllardır oluşturulan devlet imajı, "*almadan veren*", "*yoktan var eden*" ve dolayısıyla da "*ayda 750 bin taksitle ev sahibi yapmaya da kaadır*" bir yaratıktır. Bu yüzden sokaktaki insanı ayıplamaya yer yoktur. Ayıplanması gerekenler, bunun gerçekten olabileceğini düşünenlerdir.

Devlet isterse ayda 750 bin değil, 1 lira taksitle de ev verebilir. Hatta hiç para da almayabilir. Burada sorulması gereken doğru soru şudur: Konut edinmesi ve mevcut konutunu fenni koşullara uydurması gereken insan sayısı ve buna karşılık devletin bu işe ayırabileceği kaynak nedir?

Kilit soru ise; *devlet, konut edinmek ya da iyileştirmek durumunda olanlardan yalnızca çok küçük bölümüne lüks sayılabilecek konutlar ihsan edip, gerisine boş vermek hakkını nereden bulmaktadır?* sorusudur.

Politikacı, bürokrat, akademisyen, yazar ve nihayet konut bekleyen vatandaş şunları iyice bellemelidir:

1) Türkiye'de 6 milyon gayri fenni konut ve 3 milyon da kiracı bulunmaktadır.

Bu sorunun, geleneksel yollarla çözümü 1992 fiyatlarıyla 1000 trilyonluk bir kaynağı gerektirir. Bu kaynak yoktur ve var olsa da bu işe ayrılmamalıdır.

2) Konut ihtiyacı olanların küçük (çok küçük) bir bölümüne,

herşeyi tamam ev ihsan etmek (komik taksitler ihsan demektir) ve geri kalan büyük bölümünü görmezlikten gelmek iş değildir.

3) Vatandaş, gerektiğinde parasal, manevi ve fiziki gücünü

konsantre edip konut sahibi olmaya hazırdır. Gecekondu yapımında bu görülmektedir. Gecekondu modeli, bürokrat, politikacı ve akademisyenlerin hiç bir katkısı bulunmayan vatandaşın kendikendine icat ettiği bir çözümdür ve en doğru yaklaşımdır. Ancak anılan üçlünün yetersizlikleri nedeniyle "fen" ve "yasa" dışıdır. Üçlüye düşen, teknoloji ve kuralları bu modelin içine sokmaktır.

4) Hiç kimse, bir süre tasarruf yapıp, bunu bir bankanın

işletmesine tevdi etmeden bir konutu finanse edemez.

O halde devletin konut yapımına katkısı, tasarrufları teşvik etmek biçiminde olmalıdır.

Bu da, normal tasarruf faizi üzerine bir pirim vermekle olur. Devletin, konut edinimine ayıracağı kaynaklar da ancak bu işe yeter.

Bunun dışındaki yaklaşımlara heveslenenlerin toplanıp, dost olmayan bir ülkeye danışman olarak yollanması çok iyi olur. Hem yardım ettiğimiz zannedilir, hem de o ülkeler kısa sürede batırılmış olur.

5 Eylül 1993

ÜRETİMSİZLİĞİ AŞMALIYIZ !

Her bilim dalının ana kanunları olduğu gibi toplum yaşamının da ana denklemleri vardır.

1976 yılında Kanada'da enflasyon yükselince -%15'lere fırlamış(!)-, çıkarılan Anti-enflasyon Yasası'nın felsefesini halka anlatmak için bir slogan aranmış ve "**bedava yemek olmaz!**" (*no free lunch*) deyişi benimsenmiştir. (O tarihte Kanada halkı da aynen bizim bugün içine düştüğümüz "*üretmeden de refah mümkündür*" yanılıgısı içindeydi.)

Yöneticiler yoğun bir kampanyayla bunun olamayacağını anlatabilmişler ve enflasyonu 2 yıl içinde tekrar %4 civarına düşürebilmişlerdi.

Bugün toplumumuz gerçek anlamda pek birşey üretmeden birşeyleri paylaşmak istemektedir. Buna kanıt olarak da Dünya'da hizmet sektörünün genişleyip tarım ve sanayi sektörlerinin daraldığı gibi, yalan değil ama yanlış yorumlanan bir inanca sarılmış görülmektedir. Gerçekten de gelişmiş ülkelerde servis sektöründe çalışan insan sayısı artmakta, buna karşı da tarım ve sanayide çalışan kişi sayısı azalmaktadır. Ama dikkat edilirse azalan ve artan yalnızca o

sektörlerde çalışanların sayısıdır. Yoksa tarım ve sanayi gelirleri azalmamakta, aksine katlanarak artmaktadır.

Bir adet AWACS erken uyarı uçağının fiyatı yarım milyar dolardır. Bundan bir adet üretebilen bir toplum tabii ki sanayide çalışan insanların bir bölümünü bu uçağın pazarlamasına, satış kolaylaştırıcı finansal paketlerin hazırlanmasına, diğer hizmet gereksinimlerine ve hatta bu uçakların gerekeceği koşulların yaratılmasına kaydırabilir.

Tanesi beş dolarlık tişörtler üreten bir ülke ise bir adet AWACS alabilmek için yüz milyon adet tişört üretmek zorundadır ve eğer bu yaptığı sanayi ise sanayiden hizmet sektörüne adam kaydırmayı hayal bile edemez.

Ama eğer AWACS üretemiyorsa ya tişört ya iskemle ya hediyelik eşya ya da teknolojisini üretemediği ürünlerin işçiliğini yapacaktır. Ama bunu da yapmak istemez, beklentilerini de gerçeklere oturtamazsa yapabileceği tek şey birbirinin boğazına sarılmak, küçük pastadan daha büyük dilim yemek için boğuşmaktır.

Türkiye, sorunlarının altında üretimsizliğinin yattığını, onun da altında *beceri düzeyi düşük insan dokusu*'nun bulunduğunu görmek zorundadır.

Becerili, yaratıcı, buluşçu insanlardan oluşan bir toplum, *olmazsa olmaz* koşuldur. Bu yapılmadan ne kadar baraj, yol, bina vs yaparsa yapsın üretimsizliğin yol açtığı sorunlar ve o sorunların yol açtığı çatışmalar önlenemeyecektir.

1 Kasım 1993

KAYNAK KITLIĞI : GERÇEK KURTULUŞ !

Yazı başlığını okuyan bir çok kimsenin, yazarının ciddiyeti ya da daha kötüsü akıl sağlığından şüpheye düşmesi büyük bir olasılıktır. Bu tehlikeye rağmen, bu aykırı düşünceyi açmakta yarar vardır. İyi kurulmuş bir sisteme, ihtiyacı olan kaynakların sağlanmamasının yol açacağı kesin sonuç sistemini işleyişinin bozulmasıdır. Bunda şüphe yoktur.

Yetersiz bir sistemde ise durum farklıdır. Tanım olarak "yetersiz sistem", kendisinden beklenenleri yapamayan yani sisteme giren çeşitli imkanları (insan, malzeme, makine, bilgi, para), istenilen sonuca (mal ve/ya hizmet) çeviremeyen bir sistemdir.

"Yetersiz sistem", çıktıları üretememektedir ama girdileri almakta da tereddüt etmemektedir. Örneğin, müsrif bir ev kadını evi yönetmek için gereken girdiyi (para) eşinden almakta ama buna karşı kendinden beklenen çeşitli hizmetleri (çocukların bakımı, yemek yapımı vs.) yapmamaktadır. Nasıl ki bu kişiye, yapmadığı hizmetleri yapması için verilebilecek daha çok para hizmete değil de israfa gidecekse, "yetersiz sistem"e de verilen girdilerin artırılması da sistem çıktılarını artıramıyacaktır.

Bunun izahı basittir: Hiç bir şey yoktan var olup, var olan da yok olmayacağına göre, yetersiz sisteme verilen girdiler de yok olmamakta ama beklenen çıktıya da dönüşmemektedir. Yetersiz sisteme verilen girdiler, istenilen çıktıyı değil, arzu edilmeyen bir takım fonksiyonları beslemektedir.

Bu yolla beslenen o "arzu edilmeyen şeyler" (her ne ise) bir süre sonra sistem yöneticilerini esir alacak kadar güçlenmektedir.

Müsrif ev hanımı örneği tekrar alınırsa, verilen para mesela hanımın konken partilerindeki kayıplarını telafiye gitmekte, verilen ek paralar, partiler ve kayıpların daha büyümesine yol açmaktadır. İş bu kadarla bitmemektedir. Bu "arzu edilmeyen fonksiyonlar" öylesine açtırlar ki, bulabilecekleri hertürlü kaynağı yerler. Bu kaynaklardan biri de sistemin üretmesi beklenen çıktılardır. İstenmeyen fonksiyonlar ilave girdiler yoluyla beslendikçe, bir yandan da sistemin beklenen çıktısı azalır. Hatta sonunda hiç çıktı üretilmez hale de gelinebilir. Kumarbaz ev hanımına ek para verilmeye devam edilirse olası sonuç, hanımın bir gün gelip ev işlerine hem vakit hem para ayıramıyacak kadar kumara tutkun hale gelmesidir. Bu genelleştirilip bir kural haline dahi getirilebilir: "Yetersiz bir sistem beslendikçe, daha az faydalı sonuç ve aynı zamanda daha fazla zarar üretir".

Böyle bir "yetersiz sistem" nasıl islah edilebilir? Daha doğrusu, yetersiz sistemler, daha çok kaynak tahsis etmekle düzeltilebilir mi? Görülmektedir ki hayır.

Ne yapılması gerektiği bir yana ne yapılmaması gerektiği daha önemlidir. Yapılmaması gerekenlerin başında ise yetersiz sisteme daha çok kaynak vermek gelmektedir.

Ülkemizde hangi kurumun yöneticisi ile konuşsanız, yetersiz hizmetlerinin gerekçesi olarak "kaynak

yetersizliği"ni önünüze koyacaklardır.

Bilim kurumlarımız kaynak yetersizliği dolayısıyla bilim ve teknoloji ürünü üretememekte, ülkemizin kadastro kaynak yetersizliğinden bitirilememekte, sağlık hizmetleri yetersiz kaynak dolayısıyla verilememekte, çocuk ve gençlerimiz kaynak yetersizliğinden kötü yetiştirilmekte ve işsizlik, yetersiz kaynak (yatırım eksikliği) nedeniyle oluşmaktadır. Böyle midir? Hayır!

Bu işlerle yükümlü kurumlarımıza verilen ve giderek artırılan kaynaklar, giderek daha az faydalı sonuç ve giderek daha çok yanlış üretilmesine yol açmaktadır.

Gereğinden kalabalık kamu kadroları, israf ve sorunları doğru teşhis edememek gibi hastalıkların besleyicisi, hep tahsis edilen kaynaklardan gelmektedir.

Kaynak sıkıntısı bir dezavantaj gibi görünmesine rağmen ülkemizin en büyük şansısıdır. Bu sıkıntı iyi tahlil edilebilirse bir gün kaynaktaki sorunları göreceğimizden ve ancak o zaman onları düzeltebileceğimizden şüphe edilmemelidir.

Yeter ki sistemlerimizin yetersizliğini kabul edip, daha iyi sistemler kurmanın ve kaynakları o sistemlere tahsisin gerekliliğini ve de kaçınılmazlığını görebilelim.

27 Nisan 1992

ÜCRETLİYİ ENFLASYONA EZDİRMEK!

Türkiye'de uzun süredir kullanılan ve artık hemen herkesin doğruluğuna inandığı bir sav, "*ücretlilerin enflasyona ezdirilmemesi için, enflasyon oranından daha yüksek ücret zammı*" verilmesidir. Yalnız kamu kesiminin değil özel sektörün de benimsediği bu yaklaşımın, *kronik enflasyonunun* önemli bir nedeni olduğu henüz görülememekte, görenler ise ücretlilerin tepkisini çekmemek için seslerini çıkarmamaktadırlar.

Kamu ve özel sektör, yaptığı ücret zamlarını biraz da fazlasıyla ürünlerinin fiyatlarına yansıtarak kendilerini enflasyondan korumaktadırlar. Çalışanlar ise enflasyondan daha yüksek zamlarla enflasyondan korunmaktadırlar. Tarım kesimi ise taban fiyat uygulamasıyla enflasyonun dışında tutulmaktadır. Devlet memurları ise katsayı yoluyla enflasyonun etkisini telafi etmektedirler.

Bütün bu kesimler için hayat pahalılığı var, fakat pratik

olarak enflasyon "yok"tur.

Böylece enflasyonla mücadele etmesi gereken insanlarımızın çok büyük bölümü enflasyondan *korunmakta*'dır.

Bu kesimlerin dışında kalan ve enflasyonun ağırlığını -fazlasıyla- taşıyan sendikasız işçi, işsiz, maliyetini fiyatlarına yansıtamayacak güçteki küçük esnaf -ki bir bölümü fiyatlarını ayarlayarak kendisini korumaktadır- gibi kesimler ise enflasyonun gerçek kurbanlarıdır.

Ücret artışlarının kronik enflasyonu besleyen ve tekrar tekrar fiyat artışlarına ve ücret artışı baskısına yol açan bir "spiral" olduğu matematik olarak gösterilmiştir (Bkz. "Ekonomi, Enflasyon, Kronik Enflasyon ve Çığ Etkisi").

Nitekim 1976 da Kanada'da uygulanan anti-enflasyon yasası, bu gerçeğe dayandırılmış ve ücret ve fiyat artışlarını (ücret ve fiyatları değil, artışlarını) 2 yıl süreyle %20'de sınırlamıştır.

Fiyat artışlarındaki bu "çığ etkisi" ve neden olan az sayıda mal ve hizmete *kritik ürünler* adı verilmektedir. Enflasyondan tamamen farklı bir olgu olan "kronik enflasyon"a bu gözlükle bakmakta ısrar edip, "*işçimizi köylümüzü enflasyona ezdirmeyiz*" diyenlerin bu gerçeği işçimize, köylümüze ve de enflasyon uzmanlarına çekinmeden anlatmaları için acaba ne kadarlık bir enflasyon gerekiyor ?

30 Ağustos 1993

HER ÇATIŞMANIN TEMELİNDE ÜRETİMSİZLİK VAR!

Öküze özenip şişerek ona benzemeye çalışırken çatlayan kurbağanın hikayesini ilkokulda okumayanımız yoktur. Ben, ilk defa kurbağa ve öküz görünceye kadar bunu sahi sanmış, kurbağanın böyle birşeye kalkışmış olabileceğini düşünmüştüm. Sonradan böyle birşeyi yalnız kurbağanın değil hiçbir hayvanın yapmayacak kadar akıllı olduklarını, bu gibi şeylere yalnız insanların kalkıştıklarını anladım.

Hiçbir dişi hayvan doğal çekiciliğini artırmak için kozmetik kullanmaz, hiçbir erkek hayvan da saçlarını boyayıp genç görünmeye kalkışmaz. Bunu ancak insanlar yapar.

Doğal olarak böyle davranan hayvanların bu saygı duyulacak özelliklerini bozmak ise pekala mümkündür. Onları doğal çevre dışına çıkarıp şartlarsanız, aynen insanlar gibi acayip işlere kalkışabilirler. Apartmandan dışarı hiç çıkmadan büyümüş bir kaniş köpeğinin ilk defa şokakta gördüğü iri bir bokser köpeğe saldırmağa kalktığını herkes gözlemiştir. Demek ki akılsızlık yalnız insanlara mahsus değilmiş!

Medyanın Dünya'yı küçültüp evimizin içine soktuğu, üretken toplumlardaki tüketim kamçılayıcı reklamların aynısını- üstelik kendi dilimizden- izleyebildiğimiz günümüz Türkiye'sinde insanların beklenti düzeyleri alabildiğine yükselmiştir.

Aslında bu yüksek beklenti, yüksek bir üreticilikle birleşseydi müthiş gelişmiş bir toplum ortaya çıkabilirdi. Ama böyle bir üretkenliğe sahip olmayan, olmadığı gibi toplum yaşamının ana denklemlerinden habersiz olan insanımız, bütün bu beklentilerinin devlet tarafından tatmin edilmesini talebeder duruma gelmiştir.

Çeşitli mitinglere, yürüyüşlere dikkat edilirse insanlar haksız ve ayrıcalıklı uygulamalar yapılmasının önlenmesini değil, kendilerine de benzer (mümkünse daha da çok) ayrıcalıklar tanınmasını talebetmektedirler. TBMM'ni hergün ziyaret eden yaklaşık 20,000 kişi benzer şekilde ayrıcalık (torpil vs) peşindedir.

Birşey üretmeden onun paylaşamayacağını farkında olma-yan bir kısım politikacı, bürokrat, yazar, insanların bu imkansız beklentilerini daha da pompalamakta, onları daha derin hayal kırıklığı denizlerine doğru itmektedir.

Beklentileri böylece pompalanan insanların o veya bu şekilde birbirleriyle ve/ya devletle çatışmaları kaçınılmazdır. Bugün karşıkışıya geldiğimiz, bir yanda meydanlarda *hakkımızı isteriz* diye gösteri yapan, diğer yanda dağlara çıkıp devlete isyan eden kalabalıkların kökünde işte bu üretimsizlik ve yüksek beklenti düzeyi gerçeği yatmaktadır.

Olaylara bir de böyle bakalım!

24 Ekim 1993

BİR TUZAK: GÜMRÜK BİRLİĞİNE EVET Mİ HAYIR MI?

Bir süredir tartışılan ve bundan sonra giderek kızışacağı benzeyen "AT ile gümrük birliği" konusu, hemen her konuda olduğu gibi, iki uç iddiaya indirgeniverdi: Gümrük Birliği'ne evet mi hayır mı?

Gümrük Birliği'ni kabul etme ya da etmeme hallerinin lehinde ve aleyhinde en az elliser tane argüman bulunabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta hangi kararın doğru olduğu değildir. Kritik nokta, hangi yönde olursa olsun, o yöne ait gerçeklerin ve olası sonuçların bilinerek hareket edilmesi, sonra da o yönün gerekleri ne ise o yönde eylemde bulunulmasıdır.

Mevcut toz duman içinde görünen, Gümrük Birliği'nden yana ve karşı görüşlerin büyük çoğunluğunun, bu görüşlerin dayanması gereken temellerden yoksun olduğudur.

Birlikten yana görüşlerin temel iki varsayımı şunlardır:

- (1)Türk sanayinin rekabet gücü yüksektir ve birlik bize yeni pazarlar açacaktır.
- (2)Rekabet gücü yetersiz olanlar da, bu birliğin zorlayıcılığı altında gerekli güce kavuşacaklardır.

Bu iki varsayımdan birincisi doğru değildir. Sanayimizin büyük bölümü -ama çok büyük bölümü-, ancak koruma duvarları arkasında ve çeşitli teşvik ve desteklerle ayakta durabilmektedir.

İkinci varsayım ise bir dizi koşul gerçekleşirse 'doğru' olabilecektir. Aksi halde, ürünlerimizden daha kaliteli ve/ya daha ucuz ürünlere göre oluşmuş Avrupa pazarının iyileştirici etkisinden daha çabuk etki yapabilecek yanı tedavi değil yoketme olabilir. Benzer şekilde, Gümrük Birliği'ne karşı görüşlerin de bazı varsayımları vardır ve çoğu da zayıftır.

Mesele Gümrük Birliği'nden yana ya da ona karşı olmak gibi iki uca indirgenmemelidir. Problem, hangi yönde olursa olsun durumumuzu tam ve doğru bilmek ve de o durumun gereklerini yerine getirmektir.

Türk sanayinin, bir "**Rekabet Gücü Geliştirme Programı**"na gereksinimi vardır ve bu Program, sanıldığından çok daha kapsamlı olmak zorundadır.

Buluşçuluğa, teknoloji üretimine 'tamamen' kapalı olan teknoloji felsefemizden, ücret-fiyat sarmalının kırılmasına, işçi ile işverenin çıkarlarının çeliştiği anlayışından onların çıkarlarının bir olduğu anlayışına, *sıfır toplamlı oyun* biçiminde iç rekabet yerine *işbirliği içinde rekabet anlayışı* 'na kadar gibi bir dizi parçadan oluşan bir program tanımlayıp yürürlüğe sokmadan, Gümrük Birliği'ne karşı da olunamaz ondan yana da..

Gerçekleri ve sonuçlarını bilerek verilip bir yandan da gereklerinin yerine getirilmesi için harekete geçilecek her karar doğrudur. Hatta verilecek karar, iki alternatifin belirli parçalarının kompozisyonu dahi olabilir ve aslında doğrusu da odur.

İkili mantık sisteminin tuzağından kurtulmanın zamanı gelmiş ve de geçmektedir.

25 Ekim 1993

ÜCRET VE FİYAT ARTIŞ ORANLARI'NI SINIRLAMAK !

Sorunların da kendine göre bir kimyası bulunduğunu varsayarsak, bu "özel kimya"nın kanunlarını kullanarak birçok yararlı sonuç elde edebiliriz. Sorunları yokederiz, yeni sorunlar yaratırız vs..

Maddelerle uğraşan kimyanın kanunları nasıl bir gecede bulunmamış zaman içinde gelişmişse, sorunlar kimyasının kanunları da öyle gelişecektir.

Bu kanunlardan biri herhalde şu olmalıdır; *"Her sorun, başka sorun(lar)la birleşerek kendilerine benzemeyen yeni sorunlar üretmek eğilimindedir."*

Ülkemiz gündeminde terör 1993 yılında birinci sıradadır ve bir süre daha yerinde kalacağına benzer. Ama bu, diğer sorunların yok olduğu anlamına gelmediği gibi, yukarıdaki hipotez u-yarınca boş durmayıp yeni bileşikler yapmak için çeşitli kimyasal reaksiyonlar içinde olduğu anlamına bile gelir.

İşte bu kimya içindeki en aktif yani diğer sorun elementleriyle en çok birleşme eğiliminde olanı "kronik enflasyon"dur.

Aslında terör de enflasyon da birer element değil, daha temel elementlerin birer bileşimidirler ama günlük hayata bu denli girdiklerinden ötürü biz onları atomlar gibi *bölünemez* olarak algılıyoruz.

Terörün ve kronik enflasyonun birçok elementinin ortak olduğuna dikkat edilirse, kronik enflasyonla mücadelenin terör ortamının soğutulmasına da olumlu katkılarda bulunacağı anlaşılacaktır.

Kronik enflasyonun çok sayıdaki nedeninden önemli birisi, ücret ve fiyatlar arasındaki etkileşim, bir başka deyişle bir *"spiral (çığ) etkisi"* dir.

1976 yılında Kanada'da uygulanan ve iki yıl içinde olumlu sonuç veren *"ücret ve fiyat artış oranlarının sınırlandırılması"* önlemi, bu çığ etkisini kontrol altına almanın etkin bir yoludur. Bunun yapılmadığı hergün, ücret ve fiyat artış oranının değil bizzat ücret ve fiyatların dondurulmasına yaklaşıyor demektir. Liberal ekonomik sistemin rafa kaldırılması demek olan bu "dondurma" işlemine zorunlu olarak başvurmak istemiyorsak artış oranlarını sınırlamak zorundayız.

Artış oranlarının sınırlandırılması, çalışan ve çalıştıranlar arasındaki bir uzlaşmaya dayanmalıdır. Çalışan kesimlere bu *Çığ Etkisi* olgusunu anlatmalı ve sınırlandırılmamış ücret artışlarının, çalışanların kendi elleriyle kendi paralarını çalmak demek olduğu bilinci verilmelidir.

Piyasa ekonomisini benimsiyorsak, onu bozan en büyük etkenlerden biri olan Kronik Enflasyon'a karşı bu önlemi almamızdır. Aksi halde sistem daha acı ilaçları kendisi üretecektir.

1 Kasım 1993

ÜRETİM NE DEMEKTİR?

Bir insanlar topluluğunu "ulus" yapabilmek ya da aksine, bir ulusu yalın bir insan topluluğuna dönüştürmek gibi işlerle kimler uğraşır? Herhalde birincisiyle toplum önderleri, ikincisiyle de gizli servisler filan..

Peki bu dönüştürme işinin yöntemleri nelerdir? Hiç kafa yormayın en etkilisini söyleyeyim: Dili zenginleştirmek ya da yozlaştırmak; kavramları iyi tanımlamak ya da bulanık hale getirmek !

Çeşitli toplum sorunlarımızın bir analizi, bunların az sayıda **Kaynak Sorun**'dan oluştuğunu ve bunların birisinin de "*çeşitli kavramların herkeste ayrı anlamlar çağrıştırmaları*" olduğunu gösteriyor. Bunun böyle olduğunu, üç-beş temel kavramdan (demokrasi, özgürlük, hak, adalet gibi) ne anlaşıldığını çevremize sorarak ve her birinden alacağınız çok farklı cevaplara şaşarak görebilirsiniz.

İşte bu tür "buğulu" kavramlardan birisi de "üretim" dir. Hemen hiç kimse 'üretim'in ne olduğu konusunda bir bulanıklık olduğunu düşünmediği için anlaşmazlık daha da derindir. Üretim'i günlük kullanımda anlaşıldığı

anlamıyla alırsak toplumumuzda hemen herkes birşeyler üretmektedir.

Bu geniş anlamı biraz sınırlar ve "*faydalı üretim*" olarak anlarsak, o geniş kitle daralacak, faydalı olmayan ama yine de üretim sayılan türler alan dışında kalacaktır. Örneğin, kötü kurulmuş bir sistem nedeniyle evraklara durmadan paraf atan bir memur bir hizmet *üretmekte* ama faydasız bir *üretim* yapmaktadır.

Bir KİT'te pijama üreten bir işçi, onu yöneten formen ve fabrika müdürü de benzer biçimde faydasız üretim yapmaktadır.

Konuşmuş olmak için konuşan politikacı, günlük görevi zoruyla yazan yazar, ünvanı arkasına sığınarak ahkam kesen üniversite mensubu hep bir şeyler ama faydasız şeyler üretmektedirler.

Bu daralan alanı biraz daha sınırlamak için "*faydalı ve rekabet gücü olan*" koşulunu getirirsek bu defa üretim alanımızın çok küçüldüğünü görebiliriz.

Nihayet, teşvik, destek, sübvansiyon, gümrük koruması gibi yollarla sağlanan yapay rekabet gücünü gerçeğinden ayırarak "*faydalı ve gerçek rekabet gücü olan*" biçiminde bir üretim tanımlarsak, Türkiye'nin gerçek üretim gücünü görebiliriz.

Hergün üzerinde konuştuğumuz üretime bu anlamıyla bakmak belki biraz moral bozucudur ama çok sağlıklıdır.

8 Ekim 1993

DAHA ÇOK VERGİDEN ÖNCE, ETKİN KULLANIM!

Bütçe açıklarını kapatmak için hemen her devirde önerilen hazır reçetelerin başında *vergi tabanını genişletmek, daha çok vergi almak* gibi öneriler gelir. "*Bir defaya mahsus vergi almak*" ise, (varlık vergisi olmadığına özellikle belirtimine dikkat edili-yor) bu hazır reçetelere eklenen yeni birisidir.

Bu önerilerin yerliliğini yersizliğini tartışmak yerine, ondan önce "*halen alınan vergilerin nasıl kullanıldığı*" üzerinde durmanın daha doğru olacağını düşünüyorum.

Halen toplanan vergilerin yaklaşık %60'ı kamu personelinin ücretlerine harcanıyor. Bütçenin bir bölümünün de, bu personelin neden olduğu "*diğer cari giderler*"e, yani bina kirası, ısıtma, aydınlatma, kırtasiye, taşıma, araç bakım onarımı, tatil tesisi, kreş, okul, eğitim tesisi işletimi gibi, "*personel olmasaydı olmayacak olan*" giderlere ayrıldığı dikkate alınır, bu %60'lık oranın %70'lere çıkacağı kolayca görülür.

Bütçenin bu inanılmaz payını harcadığımız kamu personelinin, ihtiyaç olan nitelik ve nicelikte hizmet de üretmediği gözönüne alınır, bütçenin %70'inin

verimsiz biçimde kullanıldığı anlaşılacaktır.

Bütçenin geri kalan kısmı ise "*Kamu Alımları*" na harcanmaktadır. Yapılan yatırımlar, çeşitli mal ve hizmet alımları, hep bu kategoridedir.

Kamu Alımları'nın %25'inin rüşvet, %25'inin gereksiz alım, %25'inin ise, pahalı ve/ya kalitesiz alım olduğu iyimser bir tahmindir. O halde "*daha çok vergi*", daha çok rüşvet, daha çok gereksiz alım ve daha çok pahalı alım demektir.

Her yolsuzluk verimsiz kullanılan bir bütçe payı demek olduğuna göre, bütçenin geri kalan bu %30'unun da verimli kullanılmadığı sonucunu çıkarabiliriz.

Bütçenin her iki parçasının da (ücretler ve kamu alımları) daha verimli kullanılabilmesi için yapılması gerekenler bellidir. Bunlar bir gün içinde alınabilecek önlemler değilse de en azından o yola girilmiş olur, her gelen de devam ettirir. Böyle bir tutum, daha çok vergi isteyebilmek için de çok doğru bir gerekçe olur.

Kalabalık Kamu Kadroları'nın seyreltilmesi ve Kamu Alımları'ndaki eğriliği düzelterek önlemlerin alınması, yapılması gereken başlıca iki iş grubudur.

Kamu kadrolarının seyreltilmesi, orta-uzun vadeli bir program olarak görülebilir. Ama kamu alımlarında yapılacak her düzeltme, misliyle olumlu sonuçlar yaratabilecektir. Bunun için de Kamu Alımları işine yakından ve dikkatli bakmamız gerekiyor.

Kamu Alımları'ndaki bu kaçağın ana kaynağını, "*Siyaset, kamu pastasının tırtıklanması için bir araçtır!*" anlayışımız ve geleneğimiz oluşturmaktadır.

Temiz toplum, öncelikle bu anlayışı kökünden yıkmak ve ona paralel olarak da Kamu Alımları'nı düzgün hale getirme amacına yönelmediği sürece hoş ve de boş bir arzu olarak kalacaktır.

16 Ağustos 1993

BİRİLERİ KORUNMUYOR !

Milletçe zenginleşmemiz, her kesimin dilediği her imkana kavuşabileceği bir gelir düzeyine sahip olması en büyük arzumdur. Aşağıdaki bütün ifadelerimin bu anlayış içinde değerlendirilmesini isterim.

Enflasyon, uzun süredir milletçe taşıdığımız bir yükür. Bu yükün taşınmasında bazı kesimlerin diğerlerinden daha dezavantajlı durumda olduğu muhakkaktır.

Enflasyonun etkilerinden görülen zarar, o etkiye karşı koyabilme gücüyle ters orantılıdır.

Bir kesimin enflasyona karşı koyabilme gücü, o kesimin ürettiği mal ve hizmetleri fiyatlandırmasındaki serbestliğidir. Bu bakımdan, ücreti bir başkasınca belirlenen ve pazarlık gücü ya olmayan ya da çok sınırlı olan kesimler en güç durumda olanlardır.

Fırıncı ekmeğinin fiyatına, otomobil üreticisi araba fiyatına ya da evsahibi kiraya istediği ölçüde zam yapabilmekte ve böylece kendisini enflasyona karşı korumaktadır. Bir başka deyimle onlar için enflasyon (yok)tur.

Bu şanslı kesimden bir sonrakine gelem: Pazarlık gücü sınırsız denilebilecek kesimin (ki aslında sınır, rekabet tarafından oluşturulur ve allaha şükür (!) öyle bir durum yoktur) hemen ardından, pazarlık gücü daha sınırlı bir kesim gelir: Memurlar, sendikali işçiler ve tarım kesimi.

Bu kesimlerin pazarlık güçleri ise iki noktadan

kaynaklanır: Oyları ve/ya sendikaları !. Memurlar en az enflasyon oranında zam alacaklarına ikna olmazlarsa bir partiye oy vermeyebilirler. Sendikali işçiler ise hem bu aracı kısmen (kamudakiler) kullanabilirler, hem de sendikaları aracılığı ile toplu pazarlık sistemine göre pazarlık yapabilirler.

Tarım kesimi de bir bakıma memurlar gibidir. Onların maaşları da "*taban fiyatları*"dır. Enflasyondan korunabilecekleri oranda taban fiyatı zammı sözü almazlarsa bir partiyi desteklemezler. Bu da, sınırsız olmamakla beraber oldukça güvenli bir koruma mekanizmasıdır.

Başlangıç ücretleri düşük olan memur ve işçiler enflasyondan korunsalar da geçim sıkıntısı çekerler ama meseleye salt enflasyon açısından bakarsak onlar için de enflasyon (yok)tur.

Nihayet pazarlık gücü hiç olmayan en dezavantajlı kesimler gelir.

Sendikasız işçiler (özellikle çocuk işçiler), dul ve yetimler, özürülüler, marjinal işler yapanlar, küçük esnaf ve zanaatkar, serbest çalışan ve ürettiği mal ve hizmetten her an vazgeçilebilecek olanlar, yani sanatçılar (devletin sanatçıları değil), ve sonunda da işsizler vbg kesimler.

İlk iki kesim enflasyondan korunduğuna göre, bu yükü kaldıracaklar sadece bu son sayılanlardır.

Öyleki, diğer kesimler enflasyondan ne kadar çok korunurlarsa bu kesimler enflasyon yükünü o kadar şiddetle hissedeceklerdir. Aynen 10 kişinin müştereken bir ağırlığı taşınması gibi, içlerinden ne kadar çok kişi ağırlığı taşımaktan vazgeçerse, diğerleri o ölçüde onların da paylarını üstlenmektedirler.

Peki böyle bir enflasyondan koruma sistemi adil midir? Enflasyonun zaten kendisi adil değildir.

Bir de üzerine bu yükün üstlenilmesindeki adaletsizlik eklenince, üçüncü kesim için ortaya katlanılamaz bir yük çıkmaktadır. O halde bu sorun, toplumun bir kesimini enflasyondan koruyarak çözülemez. Daha doğrusu, o kesimler için çözülsürse daha büyük

kesimler için sorun ağırlaşır. Ülkemizdeki durum budur. İstihdamın %50'sini oluşturan küçük esnaf, sanatkar, özürlü, işsiz gibi kesimler, devletin enflasyondan özel olarak koruduğu kesimlerin yükünü de taşımaktadırlar.

Bu noktada politikacılara düşen bir görev vardır: Oy alabilmek için enflasyon oranı üzerinde zam vaat etmek yerine, enflasyonun Kaynak Sebepleri'ni ve bunlara karşı geliştirdikleri önlemleri ortaya koyup, bu önlemler çevresinde bir uzlaşma ortamı yaratabilmek.

Enflasyonun sebeplerinden bir tanesi de, belirli kesimlerin özel olarak korunup enflasyon mücadelesinin dışına itilmesidir.

Unutulmamalıdır ki ağrı ve sızılar, tedavilere olan ihtiyacı haber verip zorlayan unsurlardır ve bu açıdan son derece faydalıdır.

Yapay olarak ve de sürekli biçimde ağrı kesici kullanılması hem alışkanlığa, hem de birdenbire ölümlere yol açabilir.

İkinci sebep, batılıların "*bedava yemek yok*" deyiminin gerçek anlamının henüz kavranmamış oluşudur.

Herkesin, çağdaş standartlarda yaşamak hakkı şartlı olarak mevcuttur. Bu hak şartsız değildir. Şart da, çağdaş standartlarda yaşamak isteyenlerin çağdaş standartlarda mal ve hizmet üretmesidir.

Sabahtan akşama kadar odasındaki sakı çiçekleriyle meşgul olup, terfi edebilmek için partilerin il ve ilçelerinden çıkmayanların, elinden çok dili işleyip birşey üretmeyenlerin ve de bunların ticareti ile uğraşan siyaset bezirganlarının ne enflasyondan korunmaya, ne de çağdaş standartlarda yaşamaya hakları vardır.

Aslında bu insanların, üretimsizliklerinin karşılığını (ama tam karşılığını) almaları o insanlar için de geri kalan üretken insanlar için de daha hayırlıdır.

Sorunlarımıza, onu bunu memnun etmek için değil onları çözmek için yaklaşmalıyız.

1 Ocak - 1992

ENFLASYON, KRONİK ENFLASYON VE ÇİĞ ETKİSİ!

"*Hayat pahalılığı*" ve "*enflasyon*" deyimlerinin birbiri yerine kullanılması, yaklaşık 15 yıldır beraber yaşadığımız enflasyonun neden olduğu birçok olumsuzluktan yalnızca birisi olan kavram kargaşasının bir ürünüdür. Sıfır enflasyon oranında dahi hayat pahalılığı olabilir. Toplumun üretkenliği düşükse geliri de ona paralel olarak düşük olacak ve bu, kişilerin satınalma gücünün düşüklüğüne yol açacaktır. Bu, *hayat pahalılığı* olup tamamen görel bir olgudur. Bir kişi ya da bir kesime göre "pahalı" olan hayat, yüksek gelirli kişi ya da kesimlere göre öyle olmayabilir.

"*Geçim sıkıntısı*" - "*enflasyon*" ile "*geçim sıkıntısı*" - "*hayat pahalılığı*" arasındaki karıştırmalar da kavram kargaşasının birer göstergesidir.

Üretkenliği ve dolayısıyla da geliri yüksek bir kişinin yaşam biçimi ve/ya beklentileri, onun pekala geçim sıkıntısı çekmesine neden olabilir. Diğer yandan tüketim ahlakında sorunları bulunan bir kişinin, yüksek gelire rağmen "sıkıntı" çekmesi de gayet sık rastlanan bir olgudur. Ancak kaynağı ne olursa olsun, enflasyonun, tüm kesimlerin (yüksek veya düşük gelirli, tasarruflu yaşayan ya da savurgan, kanaatkar ya da yüksek beklentili) satın alma güçlerini düşürdüğü bir gerçektir.

Konjonktürel nedenlerle doğan yüksek enflasyon halinde kesimler ya lükslerinden biraz keserek ya biraz daha çok çalışarak ya da (ve genellikle birlikte) tasarruflu yaşamaya çalışarak bu geçici durumu atlatabilirler. Ayrıca da, konjonktürün değişmesi halinde insanların, düzelen durumları nedeniyle bir miktar tasarrufunu kenara koyacaklarını ve "zor günler" için hazırlıklı olacaklarını tahmin etmek güç değildir.

Çünkü tanım olarak bu tür yüksek enflasyonlar, "**iş çevrimi**" (*business cycle*)nin dalgalanmalarını izlediği için, her "çukur"u mutlaka bir "tepe" izleyecektir.

Uzun süreli yüksek enflasyon ise -ki buna *kronik enflasyon* diyebiliriz-, bu birinciden - ki ona çevrimsel (*cyclic*) enflasyon denebilir- tamamen farklıdır.

Türkiye'de 15 yıldır her iki enflasyon türü birlikte vardır. *Çevrimsel Enflasyon* kendi parametrelerine göre dalgalanmakta, *Kronik Enflasyon* ise sabit sayılabilecek bir düzeyde devam etmektedir. Bileşke enflasyon ise bu ikisinin her anki toplamından oluşmaktadır.

Çevrimsel enflasyon'un başlıca nedeni, *iş çevrimi* kavramıyla kolayca açıklanabilir.

Arz, talep, ücretler ve fiyatlar arasında belirli bir denge varken yeni yatırımlar yapıldıkça bu, satın alma gücünün artmasına neden olmaktadır, artan satın alma gücü mal ve hizmetlere talebi artırmakta, arz sabit olduğu için fiyatlar yükselmekte, bu ise talebin düşüp durgunluk doğmasına neden olmaktadır. Fiyatların yükseldiği dönemlerdeki enflasyon işte, yukarıda *çevrimsel enflasyon* denilen enflasyondur.

Kronik enflasyon ise bunun dışındaki bir dizi nedenden doğmakta, doğan bu enflasyon, onu yaratan nedenleri etkileyerek enflasyonun daha da artmasına neden olmaktadır. Yani bir sarmal olgu doğmaktadır. Bu spiralin sonsuza uzamasını engelleyen bazı frenleyici etkenler mevcut olup, bu etkenlerin zayıflaması ve/ya enflasyonu yaratan etkilerin güçlenmesi halinde "*hiper enflasyon*" denilen olgu doğmaktadır.

Kronik enflasyonu yaratan sebepleri gruplamak gerekirse bunlar;

- (1)Toplumun ürettiğinden fazla tüketmesi
- (2)Fiyat artışlarının, dönerek tekrar yeni fiyat artışlarına neden olmasıdır.

Bunlardan birinci "grup" altında çeşitli nedenler yer alır. Başlıcaları, hızlı nüfus artışı, teknolojik gelişmeyi izleyememek, tüketim ahlakı yetersizliği, yaşam standardını yükseltme arzusunu izleyemeyen üretkenlik, enflasyon ithalatı (petrol vb ürünler

yoluyla), işsizliğe karşı kamu kadrolarının kullanımı, KİT'lerin açıkları, alt yapı yatırımları gibi kalemlerden oluşan kamu harcamaları ve benzer nedenlerdir.

Her bir neden daha alt-nedenlere ayrılırsa sonuçta "**Kaynak Sorunlar**" denebilecek, diğer nedenlere "kök" görevi gören nedenlere varılacaktır. Bu birinci grup nedenler kamuoyunda teker teker de olsa dile getirilen nedenlerdir.

Burada eleştirilecek konu, bu nedenlere karşı toplu olarak üretilmiş çözümlerden oluşan bir "paket program"ın tanımlanmayışı ve de kararlı biçimde uygulanamayışıdır.

İkinci grup neden ise bugüne kadar üzerinde hemen hiç durulmamış, durulmak bir yana varlığı inkar edilmiş olan "*çiğ etkisi*" dir. Yani bir fiyat artışının, bizzat kendini tekrar tekrar artırması etkisi !..

Bu etkinin yok sayılmasının nedeni, boyutları hakkında bir fikir verebilecek bir etüdün ülkemizde yapılmamış, yapılmış ise yayılmamış oluşudur.

Bu etkinin olası boyutları hakkında fikir edinmek üzere bir etüd 1990 yılında yapılmış ve "SORUN NASIL ÇÖZÜLMEZ" adlı kitap içinde bir makale olarak yayımlanmıştır.

Hipotetik bir **Girdi/Çıktı** (I/0) tablosu üzerinde yapılan çözümlenmeler, bugüne kadar "ihmal edilebilir" sayılan bu etkinin, *Çevrimsel Enflasyon*'u *Kronik Enflasyon*'a dönüştüren en önemli etken olduğunu göstermiştir.

Piyasadaki temel mal ve hizmetleri temsil ettiği düşünülen 10 üründen bir 'sepet' tanımlanmış ve ortalama bir ailenin yaşam şeklini temsil edebilecek bir biçimde bu sepet içindeki ürünlere bazı ağırlıklar atanmıştır.

Çiğ etkisi dikkate alınmadan yapılan ilk deneyde, petrole %10 zam yapılmış ve anılan sepet kullanılarak bir fiyat artış oranı (enflasyon) hesaplanmıştır. Bu %5 olmuştur. Yani petrole yapılan %10 zam, fiyatlar genel düzeyini % 5 artırmıştır. Tabii ki bu oranın, sepetteki ürünlerin karşılıklı bağımlılıklarına bağlı olduğu ve

onun da varsayımsal olduğu unutulmamalıdır.

İkinci deneyde Çiğ Etkisi dikkate alınmış -ki gerçek durum böyledir - ve petrole yapılan %10 zamin, fiyatlar genel düzeyini %15 artırdığı görülmüştür. Böylece Çiğ Etkisi, fiyat artışlarını yaklaşık 3 kat artırmış olmaktadır. İşte, ihmal edilebilir sanılmış olan *Çiğ Etkisi*'nin yol açtığı gerçek budur.

Modelden nasıl yararlanılabilir?

Ekonomik hayatın yönetimine ilişkin kararları verenlerin, bu hayatın ana objesi durumunda olan I/O tablosunun çeşitli değişimlere duyarlılığı konusunda bilgi verebilecek bir "simülatör"e ihtiyaçları vardır.

"Hangi mal ve hizmet ürünü, fiyat artışlarına karşı ne kadar duyarlıdır?" sorusunun doğru cevapları bilinemediği sürece, hiç umulmayan nedenlerden dolayı bir "çiğ" olgusu harekete geçebilir. Bu nedenle model, böyle bir genel işlev için kullanılabilir.

Diğer yandan, ekonomik sistemi oluşturan gerçek I/O sisteminde bazı ürünlerin diğerlerinden "daha etkileyici" ve/ya "daha duyarlı" olmaları doğaldır. Çok sayıda **ürüne** girdi olan bir ürün "daha etkileyici" iken; çok sayıda **ürünü** girdi olarak kullanan bir ürün de "daha duyarlı" olacaktır. Bu iki gruba birlikte "**Kritik Ürünler**" denilebilir.

"**Kritik Ürünler**"ın bir bölümü bilinmektedir. Örneğin petrol, elektrik, işçi ücretleri gibi ürünler böyledir. Ancak, I/O tablosu üzerinde ayrıntılı analizler yapılmadan bütün kritik ürünleri tam olarak bilmek mümkün değildir.

Kritik Ürünler'in maliyetine giren ve dikkat çekmeyen bazı girdilerin (vergi, resim, harç gibi) küçük miktarlarda dahi artırılmasının olası sonuçlarını, I/O tablosu üzerinde gerekli deneyleri yapmadan bilmek mümkün değildir.

Modelin verdiği sonuçlardan en ilginç ise *negatif zam*

(fiyat indirimi) olgusudur. Zamların yol açtığı "Çiğ Etkisi", benzer biçimde fiyat indirimi (negatif zam) halinde de doğmaktadır.

Aşağıda, varsayımsal (ancak oldukça gerçekçi) bir Girdi/Çıktı tablosuna dayalı olarak, çeşitli ürünlere yapılan +%10 ve -%10 zamların yol açtığı *Çiğ Etkisi Çarpanları* verilmiştir:

HER ÜRÜNE AYRI AYRI ±%10 ZAM YAPILMASI HALİNDE FİYATLAR GENEL DÜZEYİNDEKİ % DEĞİŞMELER

ürün #	ürün adı	+%10 zam	-%10 zam
1	petrol	15.0	-18.0
2	elektrik	9.7	-11.0
3	işçi ücreti	16.5	-21.8
4	taşıma	8.1	-9.3
5	dem.-çelik	1.1	-1.15
6	kira	13.3	-17.1
7	gazete	1.2	-1.25
8	su	6.1	-6.3
9	arazi	0	0
10	ekmek	6.8	-7.5

Bazı kritik ürünlerde fiyat indirimi yapılabildiği takdirde fiyatlar genel düzeyinde kendisinden daha büyük bir azalmaya neden olması olgusu, enflasyonla mücadele politikasında son derece etkin bir araç olarak kullanılabilir.

Modelin varsayımları ile gerçek koşullar arasındaki farklılıklar

Bu makaleye temel oluşturan model ile pratik arasında bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıklar, pratikteki durumu -genellikle- daha da kötüleştirici (yani Çiğ Etkisi Çarpanı'nı daha da artırıcı) yöndedir. Bu farklılıklar şunlardır:

(a) Sistemin, "**tam rekabet**" altında işlediği

varsayılmaktadır. Pratikte ise **"eksik rekabet"** koşulları geçerlidir. Fiyatların, herhangi bir yavaşlatıcı etki ile karşılaşmadan yeni bir denge durumuna doğru **"çığ"** biçiminde artmasını önleyebilecek bir faktör **"rekabet"** iken, eksik rekabet koşulları bu avantajı azaltmaktadır.

- (b) Her ürünün fiyatı ile maliyeti arasındaki oranın (kar oranı), ardışık zamlar sırasında sabit tutulacağı varsayılmıştır. Yani bir ürünün bir girdisine bir miktar zam geldiğinde, o ürünün yeni fiyatının ancak eski kar oranını sabit tutacak kadar olabileceği kabul edilmektedir. Pratikteki durum ise iki açıdan farklıdır:
1. *"Nasıl olsa her zaman zam yapılamaz, yapmışken biraz daha fazla zam yapayım"* düşüncesi genel geçer bir eğilimdir. Böylece zamlar, bu modeldeki kabulden daha büyük olabilir.
  2. Ama diğer yandan, yüksek fiyatlarda kar oranını düşürme yönünde bir düşünce de doğabilir. Ancak buradaki 'yüksek fiyat', fiyatlar yelpazesinde yer alan ucuz ürünlerin aksi olan pahalı ürünler olmayıp, ucuz ya da pahalı, ama fiyatı yükselmekte olan ürünlerdir. Bu düşüncelerden hangisinin geçerli olacağını kestirebilmek güçtür.
- (c) Yuvarlatma (*round-off*) etkisi: Bir ürüne yapılması gereken zamin daima bir üst değere yuvarlatılması eğilimi vardır. Bu, Çığ Etkisi Çarpanı'nı bir ölçüde artırır.
- (d) Modelde, ardışık zamlar eşzamanlı olarak meydana gelmektedir. Pratikte ise çığ olgusu belirli bir zamana yayılarak gerçekleşmektedir. Ancak bu süre çok uzun

olamaz. Çünkü her mal ve hizmet üreticisi, ürününün karlılık oranını korumak için vakit kaybetmek istemez. Hatta bir bölümü, ürününün girdilerinde henüz bir artış olmadan da zam yapabilir.

Sonuç

Tam Rekabet'e nisbeten daha yakın ekonomilerdeki **"iş çevrimi"** nedeniyle oluşan periyodik enflasyonla yalnız isim benzerliği bulunan ülkemiz enflasyonunun (eksik rekabetli ekonomilerin hepsindeki enflasyon) nedenlerinden yalnızca birisi -ama önemli birisi-, burada incelenen **"fiyat artışı sarmalı"** (*spiral*) dır.

Enflasyonla mücadelede kullanılması gereken araçlar paketi içinde ilk sıralarda yer alması lüzumlu bu analiz yöntemi yoluyla saptanacak az sayıda **Kritik Ürün**'ün fiyat değişimleri yakından izlenmeli, gerekirse serbest piyasa ekonomisinin ilkelerini bozmaksızın, Çığ Etkisi'ni durdurucu müdahalelerde bulunulmalıdır.

Bu müdahale yöntemleri içinde kullanılabilecek ikisi, Kritik Ürünler için uygulanmak üzere İstikrar Fonları oluşturulması ile ücret ve fiyat artış oranlarının (dikkat, ücret ve fiyatların değil !) belirli süre için sınırlanmasıdır.

Ama bunlardan daha da önemlisi, Çığ Etkisi'ni dikkate alma-yan enflasyon teşhislerine verilmiş olan pirimlerin durdurulmasıdır!

Hükümet gündeminin ilk sıralarında yer alacağı şüphesiz bulunan **Kronik Enflasyon ile Mücadele** konusuna yeni bakışların gerektiği şüphesizdir.

20 Ekim 1993

BELAGAT...
(rhetoric)

BİR EK KAYNAK: LAF VERGİSİ !

Ülkemizin önemli sorunlarından sayılan (belki de öyledir) kaynak kıtlığına karşı önlemlerin başında vergi gelirlerini artırmak geliyor.

Ancak, kaçırarlardan vergi almak mümkün olamayacağına göre yeni vergilerin konulması kaçınılmaz hale geliyor. Bütün vatandaşlarımıza da yeni vergiler düşünüp önermek görevi düştüğüne göre, bunu ilk yapanlardan biri ben olmak istiyorum.

Önerim, her ağızdan çıkan ya da yazılan sözcük başına çok küçük bir vergi alınmasıdır (örneğin 10 kuruş gibi). Böylece, mesela akşama kadar 2000 kelime sarfeden bir vatandaş 200TL vergi vermiş olacak, buna karşılık konuşma özürü bir yurttaşımız ise hiç vergi vermeyecektir. Böylece bu kişiye, ayda 6000, yılda 72,000 liralık bir vergi gelmiş olur ki bu, asgari ücretliler için dahi yüksek sayılmaz. Ama, nüfusumuzun yarısının konuşabildiğini düşünürsek bu, yılda 2 trilyonluk bir kaynak demektir. Ayrıca, ortalamayı yükseltebilecek birçok kesimin bulunduğu dikkate alınırsa bunun, küçümsenemeyecek bir rakam olduğu anlaşılacaktır.

Laf Vergisi'nin bu yararının yanısıra başka faydaları da olacaktır. Artık herkes olur olmaz "*laf*" edemeyecek,

onun yerine ölçüp biçip "*söz*" söylemeye gayret edecektir.

Örneğin artık şöyle "*laf*"lar duymayacağız; "*Ülkemizdeki sosyo-stratejik ve eko-kültürel boyutlarındaki memnuniyet verici gelişmeler içte ve dışta gıptayla izlenmekte ve takip edilmekte olup, global dünyaya entegrasyon ve bütünleşme sürecine girilmektedir*"...

Böylelikle insanlarımızın boş laf dinlemesi bir ölçüde önlenmiş olacaktır.

Bir diğer fayda, televizyon yayınlarındaki olası ferahlamadır. Birçok program, maliyet artışları yüzünden yayından kaldırılacak, haber bültenleri beşer dakikaya inecektir.

Diğer yandan gazeteler tek sayfaya inecek, bir kısım köşeler (benimki gibi) boş kalacak, bürokratik yazışmalar azalıp vatandaşın işi hızlanacak, hatta mahkemelerin bile yükü azalacaktır.

Bütün bunların dışında, sürpriz gibi görünmesine rağmen, söz söyleme özgürlüğü artacaktır.

Bunca "*laf*" arasında "*söz*"ünü dinletemeyenlerin karşısına bulunduğu bir çeşit özgürlük kısıtlaması azalacak, lafların sözleri boğması önlenmiş olacaktır.

Okullarda çocuklarımıza özlü konuşma, yazma telkin edilecek, anlamsız, uzun konuşma ve yazma artık "*ayıp*" sayılmaya başlanacaktır.

Her yazılan ya da söylenenin, insanların ömürlerinden küçük parçalar kopardığı, ama bu küçük parçalar biraraya gelince ömürlerin önemli bir bölümünün laf etmek ve/ya dinlemek için harcandığı düşünülürse böyle bir vergi daha az saçma görünmüyor mu?

4 Mayıs1992

DEĞERSİZ DÜŞÜNCE

"*Düşünce*", öylesine saygınlık uyandıran bir kavramdır ki, olumsuzluk anlatan bir nitelikte birlikte anılması bile insana aykırı geliyor. Hele, "*zararlı fikir*", "*tehlikeli düşünce*" ve bu gibi yanlış kavramlar, 'düşünce'yi daha mağdur hale getirmiş ve her mağduriyet gibi bunun sonunda da düşünce, bir ön-saygınlık kazanmıştır.

Bu ön-saygınlığı yalnızca, 'mağduriyet'le açıklamak doğru değildir. İnsanlığın yücelişinde en büyük, hatta tek pay sahibi olan kavramın 'düşünce' olduğu dikkate alınırsa, bu ön-saygınlığın pek de yersiz olmadığı görülecektir.

Ancak acaba bu, her düşünce'nin "değerli" olduğu anlamına gelir mi? Sanırım ki "*düşünme*" kavramına yüklenen bu ön-saygınlık biraz da, "*düşünme*" ve "*düşünceyi ifade etme*" özgürlükleri arasındaki büyük farktan gelmektedir. Her insanın -ve canlının- tarih boyunca pek tartışılmamış bir özgürlüğü, 'düşünme' özgürlüğü'dür. Zaman zaman çeşitli fikirlere uygulanan baskıların hemen hepsi onlar düşünülüyor için değil ifade edildiği için varolagelmiştir.

Artık günümüzde 'ifade özgürlüğü' konusundaki sınırlamalar da giderek azalmakta, hatta insanların düşündüklerini ifade etmesi, yayması özendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerin idareleri bunu, toplumları daha iyi yönetebilmek için zorunlu bir katkı olarak görmektedirler.

Herhangi bir düşüncenin ifade edilebilmesini düzenleyen, onu sınırlayan bir yasa yoksa da bu konuda "*ortak anlayışlar*" oluşmuştur.

Bu anlayışın pek somut 'tek ölçüsü' olmamakla beraber;

- (1) O konudaki pratiğin bir tarafı (uygulayıcısı, düzenleyicisi, denetleyicisi gibi) olmak ve/ya
- (2) O konunun düşünsel yanının bir tarafı (kuramcısı, öğreticisi gibi) olmak ve/ya
- (3) O konunun pratik ya da kuram yanında olmamakla beraber, her konuya uygulanabilecek bir *sistem yaklaşımı*'na sahip olmak

gibi kriterler, bir kişinin bir konuda düşüncesini ifade edebilmesi için "ehliyet" olarak kabul edilmektedir.

Şimdi yukarıdaki soruyu tekrar sormalıyız: Bir fikri ifade edebilme ehliyetine sahip olmak acaba, ifade edilecek düşünce'nin "değerli" olmasını da zorunlu kılar mı?

Dikkat edilirse buradaki anahtar, 'değerli' ya da 'değersiz'in ne olduğudur. Bir kişinin fikrine uyan bir düşünceye değerli, uymayanlara değersiz denilebilir mi?

Pratik böyledir. Herkes, kendi fikrine benzeyen düşünceleri değerli olarak niteler. Ama bu, o fikrin değerli olacağı anlamına gelmez. Aksine, hiç kimsenin beğenmediği bir fikir de değersiz demek değildir.

İfade edilecek bir düşüncenin belirli bir "**süreç**" sonunda üretilmiş olması, genel kabul görmüş, bir norm haline gelmiştir.

Bu sürecin, bir fikri değerli ya da değersiz kılacak özelliklerinden biri, fikrin üretiminde kullanılan bilgilerin kaynağının "**güvenilir**" oluşu; diğeri de bu süreç sonunda üretilen düşünce ürününün bir "**yeni düşünce**" (en azından hedef kitlesi için yeni) oluşudur.

Buna göre, kaynağı yalnızca kişisel '*hissiyat*' ya da '*çıkarsama*' lar olan bir düşüncenin "değeri", ancak bu bilgiler doğrulandıktan sonra söz konusu olabilir. Ayrıca, bilgilerin doğrulanmış olması dahi 'düşünce'nin "değerli" olmasına yetmez. *Zaten bilinen* ve fakat

düşünce sahibince malum olmayan bir düşünce ürünü de, aynen güvensiz kaynaklı düşünce gibi "değersiz"dir. Örneğin "Dünya'nın yuvarlak olduğu" doğrulanmış ama bugün için değersiz bir düşüncedir.

Bu arada dikkat edilirse, bir 'düşünce'nin "değeri", "kim" in ifade ettiği ile değil, kullandığı bilgilerin 'kaynağı' ve nihai ürünün 'özgünlüğü' ile ortaya çıkmaktadır. Bu soyut görünümlü konunun günlük yaşamımızda pek somut örnekleri ve toplum yaşamımızda da pek somut sonuçları vardır. Toplumumuzda dile getirilen düşünceler, yukarıdaki iki süzgeçten geçirilirse -ki aşılda daha fazla sayıda süzgeç vardır ve örneğin doğru adımlarla düşünebilmek de bir diğer süzgeçtir-, çeşitli yayın organlarınca kamuoyuna iletilen düşüncelerin çoğunun "değersiz" olduğu deşsetle görülecektir.

Bir kısım insanımız, ünvanının (akademik, politik, mesleki vs) onlara, düşüncelerini ifade edebilme ehliyeti verdiği sanısına kapılarak ya yanlış ve/ya kaynağı belirsiz ve/ya özgün olmayan "değersiz" 'düşünce'lerini ifade etmektedirler. Bunun pratik önemi bellidir. Milletlerin düşünsel kültürleri bu yolla oluştuğuna göre, süreklilik olarak "değersiz düşünceler"le bombardımana tabi tutulan kamuoyu da sonunda "değersiz bir düşünsel kültür"e sahip olup çıkmaktadır. Bugün şikayet ettiğimiz kültürel dejenerasyon böyle bir süreç sonunda oluşmuş ve genişlemeye devam etmektedir. Bunu önleyebilecek bir yasa yoktur ve olamaz. Tek olası çare, insanlarımızın "değerli-değersiz düşünce" yelpazesinin farkına varmaya başlaması, "kaynağı kendinden menkul" ve/ya "özgün olmayan" 'düşünce'leri dinlemeyi reddetmesidir.

15 Mart 1993

BİR HASTALIK: SAYMA !

Sayın başkan, sayın bakan, sayın milletvekilleri, sayın il başkanımız, sayın ilçe başkanlarımız, değerli il müdürümüz, değerli ilçe tarım komisyonu ve zirai aletlerin bakım, onarım ve yenileme daire başkan yardımcımız, konuşmamın başında hepinizi saygılarımla selamlıyorum.

Toplantının Dünya'mıza, memleketimize, ilimize, ilçemize halkımıza, milletimiz ve yurttaşlarımıza hayırlı, uğurlu olmasını diliyor, hepinize saygı, sevgi ve hürmetlerimi sunuyor ve arz ediyorum.

A.B.D.'de yapılan ve milletvekillerimizin de katıldıkları bir toplantıda konuşmacı, yalnız bakan ve diplomatları selamlayınca toplantıyı terkeden milletvekilleri olmuş. Bu bir gazete haberi idi.

Bu olayın nedeni ilk bakışta zannedilebileceği gibi basit bir protokol hatası olmayıp daha geniş bir hastalık familyasının, "Sayma Hastalığı" nın basit bir sonucudur.

Yabancıların toplantılarda -genellikle- katılanlara, "bayanlar, baylar" şeklinde hitap etmesinin nedeni, onlara cinsiyetlerini hatırlatmak değil, bu türlü acayıplıklara düşmeyi önlemek içindir.

Sayma Hastalığı'nın sebep(ler)i nelerdir? Acaba, bir grup içine dahil öğelerden herhangi birisini unutmama endişesi midir? Yoksa her ögenin adını söyleyerek

onların gönlünü alma arzusu mudur? Yoksa, ne söyleneceği konusunda fazla bir fikri bulunmamak ve mevcut süreyi bu şekilde doldurmak arzusu mudur? Belki de bunların hepsinin payı vardır.

Sebebi ne olursa olsun *Sayma Hastalığı*, her hastalıkta olduğu gibi çeşitli olumsuzluklar üreten bir illettir. Bu olumsuzluklardan en basiti, yukarıda örneği verilen alinganlığa neden olmaktır. Ama daha ciddi sonuçları da vardır. Birisi, insanların vakitlerini israf ederek onları yavaş (ama sistemli) biçimde öldürmektir. Bir diğeri, sayılmamış olanların sebep olabilecekleri sorunlara yol açmaktır. Örneğin, "*sinemada fındık, fıstık yenilmesi yasaktır*" dendiğinde, kabuklu ceviz yemeğe kalkan birisinin çıkaracağı sinir bozucu gürültüye izin vermiş olmaktır.

Hatta, sayma hastalığının daha önemli sonuçlar yaratabilmesi de mümkündür. Buna kanunlarımızda sık sık rastlanır. Serbest ya da yasak olduğu belirtilecek bir şeyin grup adını bulup ifade etmek yerine onlardan akla gelenleri saymak ve bu arada doğal olarak bazılarını saymamış olmak, çoğumuzun başına garip işler açmıştır.

Bu hastalık nasıl tedavi edilebilir bilemem ama herhalde yollarından birisi, konuşmalarıyla topluma örnek olması gerekenlerin saymadan konuşmayı öğrenmeleridir.

1 Haziran 1992

YANLIŞI DOĞRUYA ÇEVİRMEK

Bir yanlış hatta *absürd* sayılabilecek bir yanlış nasıl doğruya çevrilebilir? Daha doğrusu çevrilebilir mi? Çevrilirse kime ne yararı olur?

Faydası şudur: Sürekli olarak doğru söz etmek zordur. Hele çok konuşulduğu zaman daha da zordur. Bunu bilen atalarımız, "*çok laf yalansız olmaz*" demişlerdir.

"*Çok söz*" ü doğru gibi gösterebilmeyi başardınız mı, doğru söz söyleme zorunluğu da azalır. Hatta gerekli beceri tam kazanılırsa hiç doğru konuşulmadan da çok konuşulabilir.

Bu kimlerin işine yarar? İşi söz söylemek ve yazmak olan herkesin işine yarar. Peki bu yapılabilir mi? Evet yapılabilir, bakın nasıl:

Pazarlamanın birinci kuralı, bir şeyi satabilmek için mutlaka bir alıcısının var olması gerektiğidir. "*Kör satıcının kör alıcısı vardır*", biraz bu demektir.

Demek ki ilk koşul, bu şekildeki eğrileri dinleyecek birilerinin bulunmasıdır. Bunun temini genellikle kolaydır. Ama bu yetmez. Bazı ilave araçlara da ihtiyaç vardır ki bunlar şunlardır:

(1) Kendine güven

Dinleyenlerin inanmasının ilk şartı, söyleyenin inanması, daha doğrusu inandığına inanmasıdır. Yani gerçekte inanması gerekmez. Bu işe, insanın, ağzından çıkan sözlerin doğru olduğuna kendinin inandığını sanması demektir.

(2) Fizik

Fizik çok önemlidir. Fiziğin güven vermesi gerekir. En tercih edilen fizik, dökülmemiş, hafif beyazlanmış saçlardır (ne kadar beyazsa o kadar iyidir). Bu, *"biz bu saçları degirmende ağartmadık"* demektir. Sonra orta boy, balık eti kilo gelir. Bayanlar için ise fizik son planlarda önem taşır.

(3) Aksesuar

Gözlük (yarım gözlük daha iyidir), düzgün bir elbise (yani kot pantolon vs olmaz), bir de iyi cins bir kalem gerekir.

(4) Ses tonu

İşin püf noktalarından birisi budur. Kalına yakın ama yumuşak bir ses tonu *"itaatkar"* hisler uyandırır ve dinleyenler karşılarında hazır böyle biri varken itiraz edip *"bu saçma konuşuyor"* diyemezler.

(5) Konuşma hızı

Hiç kimse hızlı konuşan bir adamı (ve hanımı) ciddiye almaz. Her kelimenin arasında durup, *"anladınız mı, söylediklerim kafanıza giriyor mu?"* mesajı verilmelidir. Hem böylece, söylenecek şey az ise zaman da kazanılmış olur.

(6) Kesin yargılar

Bunsuz *"çok söz"* katiyen inandırıcı olmaz. *"Bu söylediğim bin yıldır böyledir"* ya da *"gelişmiş Batı ülkelerindeki uygulama tamamen bu modele uygundur"* gibi yargılar, dinleyenleri şüpheye düşmekten ve dolayısıyla da araştırma yapmaktan koruduğu için çok tutulur.

(7) Asık surat

Adına ciddiyet de denilen bu tavır güven duyma hissini çok geliştirir. Hatta kişinin kendine güvenini de artırır. *"Bu adam (veya hanım) madem gülmüyor, demek ki söylediklerinde gülünecek bir şey yok"* anlamına gelir ki, konuşanın kendisini de inandırması açısından çok yararlı olur.

(8) Yardımcı hareketler

Masaya veya kürsüye el vurma, göze parmak sokma, derste soru sorar gibi birilerini işaret etme, dinleyenleri korkutur, *"aman beni görmesin, yoksa bana soru filan sorar"* psikolojisini yaratır.

(9) Plethora

"Süslü ve karışık söz söyleme" demek olan bu kavram işin kilit taşıdır. İçinde bol bol *"...siyon", "model", "alt yapılaşma"* gibi laflar bulunan bir yazı veya konuşmanın doğru mu yanlış mı olduğunu anlayabilen bir babayiğit bugüne kadar henüz görülmemiştir.

Bu verdiğim ipuçlarına inanmayanlar deneyebilirler. Ve mesela 2 kere 2'nin 6.5 ettiği konusunda bir konuşma yaparak ya da makale yazarak etkisini ölçebilirler.

3 Ağustos 1992

"SÖZLER" VE DOĞRU DÜŞÜNCE

Doğru düşünme bir zincire benzetilebilir. Düşünme sürecindeki her yargı, zincirin bir baklası gibidir. Nasıl ki bir zinciri, belirli bir kuvveti taşıyabilecek şekilde yapmak için her baklasını aynı sağlamlıkta yapmak gerekirse, bir düşüncenin de doğru olabilmesi için, her yargısının aynı sağlamlıkta olması lazımdır.

Arada yalnızca bir baklası zayıf olan uzun bir mantık zincirinden oluşan bir düşüncenin, bütün doğru görüntüsüne (içindeki yargıların % 99.9999'u doğru olabilir) rağmen, "doğru" olmadığı günlük hayatta sık rastlanan olaylardandır. Bu zincirlerin bir bölümü ise ülkenin hayati denilebilecek sorunlarına ilişkindir. İşte o yüzden üzerinde düşünmeye ihtiyaç vardır.

Bu niye böyledir? % 99.9999'u doğru olan bir düşünceye niçin bir (veya daha fazla) bozuk bakla eklenir? Bunun "niçin" böyle olduğundan önce, "nasıl" yapıldığına bakılmalıdır.

"Bozuk Bakla", ilk anda zannedilebileceği gibi mantığı yanlış bir bakla değildir. Zaten öyle olsa onu kullanan da farkına varır kullanmazdı.

Ama, mantığı doğru da değildir. Daha doğrusu, mantığının ne olup ne olmadığı belli de değildir. Ama mutlaka süslü, tumturaklı, dinleyeni ciddiyete davet eden, bazen şiir, bazen atasözü gibi ve kolay kolay doğruluğundan şüpheye düşülmeyecek kadar ikna edicidir. Zaten tehlikesi de buradadır. Saçma sözler, karışık kafa ürünleri ve bu gibi konular da ihtisas sahibi (!) olmayanlarca kolay anlaşılamayan bu sözler biraraya getirilerek makaleler, kitaplar yazılabilir, söylevler verilebilir.

"Bozuk Bakla" tipi düşünceler, ilk defa deneyenler için üretimi oldukça zor görünebilir. Ama zamanla alışkanlık kazanılır ve özel bir çaba sarfetmeden üretilebilir. Hatta yeterince geyret gösterilirse, insan kafası tamamen bunları üretir hale de getirilebilir.

"Bozuk Bakla" tipi düşüncelere örnekler vererek anlaşılması daha iyi sağlanabilir. Mesela;

- *Bin yıllık tarihimizin sayfaları bu gibi olaylarla doludur* (inanmayanlar oturup bin yıllık tarihimizi inceleyebilirler)
- *Herşey insan mutluluğu içindir. Ama insanın, insanlığa yaraşır ve onu yücelten davranışları da esastır.*
- *Daha mutlu, daha müreffeh olmak istiyorsak çalışmalı, ama çok çalışmalıyız* (çünkü o zaman düşünmeye vaktiniz ve de ihtiyacınız kalmaz)
- *Sorun, el birliği ve anlayış ortamı içinde konjonktürü yakalamaktadır.*
- *Geri kalmışlık zincirlerinin kırılıp, refaha doğru emin adımlarla yürümek....*

Buna benzer örnekler artırılabilir.

"Bozuk Bakla" tipi düşüncenin "niçin" üretildiğine gelince: Örneklere bakılarak bunun bir abesle iştigal olduğu düşünülmemelidir. Bu tür baklalar birkaç sebe-

ple üretilir. Bir sebep, "işine öyle gelme" dir. Hasmını muhtelif parçalara ayıran bir kişi, emniyetteki sorgulamasında, eğer gerçeği itiraf etmek niyetinde değilse, bu tür zayıf baklalardan kullanmak zorundadır. Bir çok "doğru" şey söyleyecek, araya bir veya birkaç tane "tam doğru olmayan" bakla sıkıştırılacaktır.

"Sayın memur bey, maktul(e) bana borçluydu (doğru).
Defalarca ödemesini istedim (doğru).
Her defasında bir bahane buldu (doğru).
Son defasında üstüme saldırdı (doğru değil).
Ben de onu doğradım (doğru)."

İkinci ve daha sık rastlanan bir sebep "sıkışmak", yani zaman ve/ya bilgi açısından cevap verememek durumunda kalmaktır. Genellikle politikacılar sıkıştıklarında "Bozuk Bakla" tipi düşüncelerden yararlanırlar.

Temelde doğru olmayan ya da yeterli bilgi sahibi olmayan bir düşünceyi savunmak için bu tür "bakla"lara ihtiyaç vardır.

Tek bir "Bozuk Bakla", imkansız mümkün kılar.

Eğer söylenen sözler hayati bir konuya ilişkin değilse, vakit kaybından başkaca uğranılan bir zarar yoktur. Ama eğer öyle değilse, üzerinde o sözlerin söylendiği sorun çıkmazsa itilmiş olur.

Hele aynı tür düşünce, çok sayıda ağızdan tekrarlanırsa, çıkmaz bu defa perçinleşmiş olur ve "eğri", "doğru" olarak yerleşir.

İlke olarak "Bozuk Bakla" tipi düşünce üretiminde, önce zincirin son baklasında varılacak yargı peşinen ortaya konulur. Ondan sonra gerekli baklalar dizilip zincir tamamlanmaya çalışılır.

Burada karikatürize edilen düşünce sistematığı toplumumuzda oldukça yaygındır. Sokaktaki insanın, hatta

ortalama elitin bu sistematikle düşünüp konuşması yine de pek zararlı sayılmayabilir. Ama işi, kopuksuz, hatasız düşünce zinciri kurmak olan, buna göre yetiştiği varsayılan insanların bu sistematığı kullanmalarını açıklayabilmek ve kabullenebilmek kolay değildir. Bu durumun tek açıklaması, insanımıza, okul-aile-çevre üçlüsünce verdiğimiz eğitimin, ancak bu tür düşünebilen insanlar yetiştirebildiğidir. Bu hastalığın sonuçlarının ne denli onulmaz olduğunu görebilmek için, iki ayrı düşünce tipini kullanan toplumların, sorunlara yaklaşımlarına göz atmak yeterlidir.

Akılcı düşünce ile yetişip bunu bir yaşam biçimi haline getirebilen toplumlarda sorunlara yaklaşım, yol gösterici, insanların ne yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini gösterebilen sonuçlar üretir. "Bozuk Bakla" tipi düşünen toplumlarda ise en küçük sorunlar dahi içinden çıkılmaz hale gelir.

Bu hastalık tedavi edilebilir mi? Sonucu kestirmek güçtür. Ama en azından tedaviye çalışılabilir. Bu illete yol açan etkenlerin başlıcası, süslü, tumturaklı, sınırları belli olmayan, yuvarlak söz etme merakıdır. O halde öncelikle bu terkedilmelidir.

Her nerede bu türlü sözlere (ve yazılara) rastlanırsa, orada eğri bir düşünce üremekte olduğundan şüphelenilmelidir. Bu tür sözleri kullananlara dikkat edilmeli, uyarılmalı, kısa adımlı, sağlam, basit düşünmeye, konuşmaya davet edilmelidirler. (Mümkünse, anayasaya, "Tumturaklı Söz Dinlememe Özgürlüğü" şeklinde bir temel özgürlük maddesi konulmalıdır.)

Doğru düşünmek bir seçenek değil bir görev, hem de en temel ahlaki görevdir. Kendini daha doğru düşünmek konusunda geliştirmeye çalışmak, bu öldürücü illetten kurtulmanın en sağlam yoludur.

12 Eylül 1992

GERÇEK DEVRİM, "SALATA SÖZE SON" İLE OLACAKTIR!

Eskiden devrim tehlikeli bir sözdü. Şimdi artık o korku bittiği için bol bol kullanılıyor. TV ekranında başbakan adayı, değişim yanlısı olduğunu vurgulamak için "*ben devrimciyim*" diyebiliyor.

Gerçekten de, ekonomiden sosyal yaşamımıza varıncaya kadar hemen her alanda "devrim" denilebilecek köklülükte değişimlere ihtiyacımız var.

Ancak bu kadar çok alanda değişebilmek için açılması gereken bazı kapılar var. Onların kilitleri açılmadığı sürece, öbür tarafa geçmek mümkün değil. Ben buna Türkiye'nin "**Kaynak Sorunlar**"ı diyorum.

Bu kaynak sorunlardan birisi, çeşitli kavramların ortak anlamlarının oluşmamışlığıdır. İnsanlarımız, çeşitli kavramlara büyük bir özgürlük(!) içinde istedikleri, daha doğrusu işlerine gelen anlamları yükleyebilmektedirler. Böyle esnek bir anlamlandırma insanlarımıza rahat bir yaşam sağlamaktadır. Bugün bir kavrama yüklediği anlam yarın işine gelmediğinde yeni bir anlam yüklemesi yapmakta, karşısındaki de sık sık aynı şeyi yaptığı için herhangi bir sorun çıkmadan (!) ortak yaşamımız sürüp gitmektedir.

Bu "*anlam yükleme özgürlüğü* " en çok politikacıların işine yaramakta, hiç bir taahhüte girmeden, hatta hiçbir anlamlı mesaj ortaya koymadan saatlerce (veya sayfalar dolusu) laf edebilmektedirler.

Halk da buna bir karşılık bulmuş,"*laf salatası*" demektedir.

"Salata" sözcüğünün sözlük karşılığı; "*birbirine benzemeyen çeşitli elemanların düzensiz bir karışımı*" şeklindedir. Gerçekten de "laf salatası" deyimiyile anlatılmak istenen tam budur.

Benim, devrim yapmak isteyen ama nereden başlanacağı konusunda tereddütü bulunanlara tavsiyem, operasyonlarına "**laf salatasına son**" sloganıyla başlamalarıdır.

Ancak bunun olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçları olduğuna da dikkat etmelidirler. TV, radyo, gazete, dergi gibi büyük çoğunluğu politikacı "laf" larının iletiminden oluşan medya bir anda bomboş kalabilir.

Örneğin, "*enflasyonu nasıl düşüreceksiniz?*" gibi bir soruya verilen şu geleneksel yanıt artık kullanılamayacaktır: "*Enflasyon, halkımızın kanını emen yedi başlı bir canavar olup, milli birlik ve beraberlik içinde yenilemeyecek hiç bir sorun yoktur!*"

Şaka bir yana, toplumumuza musallat bu hastalığı yenebildiğimiz gün gerçek bir devrim olacaktır.

Devrim yapmak isteyenlere duyurulur.

5 Temmuz 1993

YÖNETİCİLERİMİZE...

ÇALIŞKANLARDAN KORKUYORUM

Çoğu kavram gibi "*çalışkanlık*" da iyi tanımlanmış değildir. Sebebi de, eskilerin *izahtan varestede* dedikleri gibi bir kavram sayılmasıdır (herhalde).

Türk Dil Kurumu'na göre, "*çok çalışan, çalışmayı seven, faal*" şeklinde tanımlanan çalışkanlık, bu haliyle çok acayip örnekleri de içerebilir. Mesela, sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar kalp para basan bir şebeke bu tanıma göre *çalışkan* sayılmalıdır.

Ya da "öldürülecekler" listeleri hazırlayıp, bunları gerçekleştirebilmek için sürekli hareket halinde olan bir örgütün üyeleri de, "faal" statüleri dolayısıyla çalışkan sayılmalıdırlar.

Keza kollu kumar makinesi başında evinin geçim parasını büyük bir şevk içinde harcayan "*kumarbazlaştırılmış*" bir baba da çok çalışkan sayılmalıdır. Ama çalışkanlığın bu üç örnekte olduğu gibi illaki yasa ve/ya ahlak dışı işlerle ilgili olması gerekmez.

Sabahtan akşama kadar, gelen gideni karşılayıp uğurlayan bir vali de "faal" dir ve de çalışkandır. Sekiz çocuğunun muzırlık yapmasına engel olabilmek için koşturan bir anne de yine TDK'na göre *çalışkan* dir.

Sekreterini eğitmediğinden dolayı onun yanlışlarını düzeltmek için sürekli çalışan bir yönetici, doğru bir sistem kuramadığı için boyuna doğan sorunlarla uğraşan bir bakan ya da öğrenmesini öğrenmediği için derslerini ezberleyen ve bunun için de uyku uyumayan öğrenci, mesai saatleri içinde işini bitirebilecek yöntemleri geliştiremediği için eve dosya götüren memur ya da sürat ve telaş arasındaki farkı bilmediği için sürekli koşturan bir kişi, TDK tanımına göre hep "*çalışkan*" dırlar.

Evet, bunların hepsinden korkuyorum. Korkuyorum ve bunlar *keşki çalışkan olmasalardı* diye düşünüyorum. Çünkü o takdirde işlerini nasıl yapabileceklerini düşünürler ve mutlaka da bir yol bulurlardı.

"*Çalışkanlık*" a benzer ve onunla çok ilgili bir deyim de "*elinden geleni yapmak*" tır.

"*Gece gündüz çalıştım ve elimden geleni yaptım*" deyimini bir sihirli tabirdir. Böyle söylenince akan sular durur.

Karşısındaki de "*kardeşim, senin çok çalışmandan ve de ellerinin küçüklüğünden bana ne, ben senden elinden geleni değil işin yapılmasını istiyorum*" demez. Daha doğrusu *çoğu kişi* demez.

Demez, çünkü ne yapılması gerektiği konusunda hedefler konulmamıştır da onun için diyemez.

Burada doğru deyim "**çalışmak**" ya da "**elinden geleni yapmak**" değil, "**işin gereğini yapmak**" tır.

Gece bekçilerinden beklenen ellerinden geleni yapmaları değil, korudukları yerlere hırsız ve uğursuzları sokmamalarıdır.

O halde *çalışkanlık*, faal olmak, çalışma eylemini sevmek (ki onlara *işkolik* deniyor) değil, **işin gereğini yapmak** tır.

Bekçi, hırsız, uğursuz vs yi sokmadığı zaman işinin gereğini yapmıştır ve de çalışkandır. Memur, işini zamanında bitirebiliyorsa işinin gereğini yapmıştır ve o da çalışkandır.

Sorun üreten durumları teşhis edip, onlar için sistem kurabilen yönetici de işinin gereğini yapmıştır ve çalışkan sayılmalıdır.

Konuya böyle bakılınca **çalışkanlık** özel bir önem kazanmaktadır.

Çok çalışan (veya öyle söyleyen) kişilere dikkatli bakınız. Şu sebeplerden birisi veya birkaçı yoksa o kişi gerçekten çalışkandır ve madalyayı hak etmiştir:

- * Yetki devri yapmamakta her işi kendi yapmaktadır,
- * *Acele* ve *önemli* işleri birbirinden ayıramamakta, önüne gelen işleri yapmaya mahkum olmaktadır,
- * Zaman kullanımının etkinliğini artırıcı, *iyi iletişim*, *planlama* vb teknikleri kullanmadığı için sürekli meşgul durumdadır,
- * Astlarını eğitmediği için onların yanlışlarını temizlemekte, belki de onların işlerini yapmaktadır,
- * Sorunların kaynaklarını teşhis edememekte, onun yerine sorunların sonuçlarıyla boğuşmaktadır,
- * Düşünmekten korkmakta (ki çok yaygındır), düşünce zamanını faaliyetlerle doldurmakta ve kendisini de düşünmeye zamanı olmadığına inandırmaktadır,
- * Herhangi bir işi tam yapmak, gereğini yapmak konusunda bir deneyimi yoktur. İşin yapım süresi ile gereklerin yapılmışlığı arasında bir ilişki

- olduğunu sanmaktadır,
- * Başkalarının hoşuna giden işleri yapmaktan işini yapmaya vakit kalmamaktadır,
- * veya daha büyük bir facia olarak kendi hoşuna giden işleri yapmakta ve hoşuna giden iş üretmektedir.

Bunların ister tek tek isterse çoklu olarak tek olası sonucu vardır: İşinin gereğini yapmamak!

Lütfen kimse kimseden çok çalışmasını ya da elinden geleni yapmasını istemesin veya kimse çok çalıştığını ve elinden geleni yaptığını söyleyip övünmesin, sadece işinin gereğini yapmasını istesin. Kişiler de sadece işlerinin gereğini yaptıkları zaman övünsünler.

Ama o **gerek**, bazen yeteneklerimizi aşabilir, bazen korkularımıza gelir dayanır, bazen de çıkarlarımızı zedeleyebilir.

Bunların hepsinin çareleri vardır. Gerçekten çare olmadığı durumlar varsa bu takdirde *işin gereği* o işi bırakmak, kim gereğini yapabilecekse yerini ona terketmektir.

İşte, çalışkan insanlardan korkumun sebepleri bunlardır.

Bir çalışkanlık görüldüğünde ora da *gereği yapılmayan* bir işin kokusu alınmalıdır.

Profesyonellik, çoğu zaman yanlış kullanılmakta, Türkçe'yi bozuk konuşmak, Türkçe kelimeleri unutmuş taklidi yapmak olarak yutturulmaya çalışılmaktadır.

Gerçek profesyonellik **işinin gereğini yapmak** tır.

7 Ocak 1992

YAPILANLAR, YAPIL(A)MAYANLARIN AYNASIDIR!

Herhangi bir işin yönetiminde iyileştirme sağlamak amacıyla yapılan tahlillerde kullanılmak üzere geliştirilmiş çeşitli "*Sistem Analizi*" teknikleri mevcuttur ve zaman zaman bunlara yenileri eklenmektedir.

Bu tekniklerin herbirinin güçlü olduğu yanlar olup genellikle herbiri, tahlil edilecek sistemin belirli bir yönünü anlamak amacıyla yöneliktir. Bu nedenle de bu "*yön*" ün dışında kalan alanlarda ya hiç bilgi temin etmezler ya da işe yarar bir anlayış düzeyi oluşmasına yardımcı olamazlar.

Bu teknikler kümesi içine katılabilecek bir yenisi, bu kısa makalenin konusunu oluşturmaktadır. Buna; "**Yapılanlar Yoluyla Yapıl(a)mayanların Tesbiti**" metodu, kısaca **Y³T** adı verilebilir.

Y³T, herhangi bir işi herhangi bir düzeyde yönetmekle yükümlü olan yöneticilerin, o işle ilgili olarak neler yaptıklarının tesbiti ve buna dayanarak da yapılması gerekirken yapıl(a)mayanların çıkarsanmasından (*deduction*) ibarettir.

Y³T metodunun dayandığı ana fikir şudur: iyi organize olmuş bir toplulukta (şirket, gönüllü kuruluş, ulus vbg), her düzeydeki yöneticinin yerine getirmesi gereken işlevler belirlidir.

Ancak bu işlevler, çeşitli nedenlerle kısmen ya da tamamen yerine getiril(e)meyebilir. İşte bu gibi durumlarda yönetici genellikle bir değişiklik yapar ve o yerine getiril(e)meyen işlevlerin yerine bir başka iş koyar.

Bu yeni iş bazen "*yapımı gerekli bir işlev*"e ait bir iş genişletmesi (ayrılan süre ve/ya kapsam açısından genişletme) olabilirken çoğu zaman, yönetim işlevleri içine dahil olmayan bir iş olmaktadır. Yönetici bu "yeni iş"i seçerken olasılık sıralamasına göre şu kıstasları kullanır:

- (1)başkasının tam yap(a)madığı bir işin üstlenilmesi veya yardımcı olunması (sürekli),
- (2)duyulan özel bir ilginin yönlendirmesi.

İşte **Y³T** bu noktadan yola çıkmakta, bu iki tür motivasyon sebebiyle yapılan "iş"leri belirleyip, buradan iz sürerek, aslında yapılması gerekip de yapıl(a)mayan işlere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu **yapıl(a)mayan iş(ler)** büyük bir ihtimalle önemli işler olup yapıl(a)ması, ardışık sonuçlar yaratmaktadır. Tabii ki bu sonuçların tamamı olumsuz sonuçlardır.

Örnek; Orta büyüklükte bir sanayi şirketinin bir genel müdür yardımcısının, diğer işleri arasında şu işleri de yaptığı gözlenmiştir:

- (a) Konuşmak istediklerinin telefon numaralarını bulup, kendisi aramaktadır. Bazı istatistiksel bilgileri bilgisayara kendisi girmekte ve yazışmalardaki tapaj hatalarını düzeltmektedir.
- (b) Mühendislerin çöz(e)mediği sorunları çözmektedir.
- (c) Müşteri ilişkilerinin bir bölümünü zaman zaman bizzat yürütmektedir.

Bunlar tek tek incelendiğinde çıkarsanabilecek sonuçlar şunlardır:

- (1) Sekreter istihdamı ve yönetiminde sorunlar vardır. Ya (a) daki işleri yapacak bir sekreteri yoktur, ya sekreter bunları yapabilecek yetenekte ve/ya eğitimde değildir ya da sekreter kendi çalışma "tarz" ve/ya "tempo"sunu amirine dikte etmekte, kişi ise buna karşı önlem al(a)mamaktadır.

Böylece, şirketin işe almada *nitelik ve iş gerekleri* karşı- laştırması yapmadığı, hizmet içi eğitime gereken önemi vermediği, iş tanımlarını eksik yaptığı veya yapmadığı, *iş standartları'nı* önemsemediği ya da gerekli yaptırım-ları uygula (ya)madığı anlaşılabilir.

Bu sonuncusunun sebepleri ise, çalışanların, yönetime kendi tarz ve tempolarını dikte edebilecek kadar kendilerini güçlü ya da yönetimi güçsüz sayması olabilir.

- (2) Mühendisler ya gerekli sorun çözme becerisine sahip değildir, ya işyükü gereğinden fazladır ya da yukarıdaki maddede olduğu gibi kendi tarz ve tempolarını yönetime dikte etmektedirler.

Bunlar ise yine personel seçme, ücretlendirme, hizmet içi eğitim gibi alt-sistemlerde sorun

olduğunu gösterir.

Bir başka olasılık, genel müdür yardımcısının kendini başarılı gördüğü bu alanı sevmesi ve böylece başkaları- nın işini bizzat yapmasıdır. Her iki olasılık altında da yapıl(a)mayan işlevler açıkça görülmektedir.

- (3) Müşteri ilişkilerinin zaman zaman bizzat yürütümü, satış ve/ya servis bölümünde bazı sorunlar olduğunu gösterir. (1) ve (2) deki olasılıklar, bu madde için de geçerlidir.

Tanımlanmış metod basit fakat etkindir. Ayrıca, diğer sistem analizi tekniklerinden farklı olarak, yöneticilerin bizzat uygulaması mümkündür.

31 Ağustos 1992

"KISIR DÖNGÜ" LER BİRER AVANTAJA ÇEVİRİLEBİLİR Mİ?

İki veya daha çok olay, bir kapalı çevrim halinde birbirlerini üretiyorlarsa buna "*Kısır Döngü*" ya da eskilerin deyimiyle "*Fasit Daire*" adı veriliyor. Ancak bu tür kapalı çevrimler her zaman fesat üretimine (fasit) sebep olmazlar. Bir bölümü son derece yararlı işlevler de görürler. Tavuk ve yumurta döngüsü böyledir. Bunlara çeşitli örnekler vererek döngülerin neler ürettiğine daha iyi karar verilebilir:

Kalabalık kamu kadroları >> Personel için ayrılabilir bütçe payının kalabalık kadroya bölünmesi >> Düşük ücret >> Düşük ücrete, ancak düşük nitelikli çalışanların istihdam edilebilmesi >> Beklenen görevlerin standartının düşmesi >> Düşük standartlı görevlere, çok sayıda düşük nitelikli işsiz talip olması >> Taleplerin siyasi baskıya dönüşmesi >> **Kamu kadrolarının kalabalıklaşması**

Gelişmiş bir demokratik ortam >> İnsanların nitelik dokusunun gelişmesi >> **Yüksek nitelikli insanların demokratik ortamı daha da geliştirmeleri**

İnsanların nitelik dokularının yetersizliği >> Demokrasinin yarattığı özgürlük ortamının, karşılıklı hakların çiğnenmesine yol açması >> Demokrasinin yozlaşması >> **İnsanların nitelik dokularının daha da bozulması**

Eğitim sisteminin çarpıklığı >> Yetersiz nitelikli insan yetiştirilmesi >> Yetersiz nitelikli insanların "*oyun kurucu*" durumuna yükselmesi >> Yetersiz sistemlerin kurulması ve/ya mevcut sistemlerin kötü işletimi (eğitim sistemi de dahil) >> **Eğitim sisteminin daha da bozulması**

Terör >> Devlete güven ortamının zedelenmesi >> Kamu görevlilerinin hizmetten kaçışı >> Yetersiz hizmet sunumu >> Halkın şikayet ve reaksiyonları >> Terörün bu reaksiyonları istismarı >> **Terörün güçlenmesi**

Enflasyon >> Küçük ölçekli işlerin batması >> Üretimin azalması >> **Enflasyon**

Kendi işini kuranların sayısının artışı >> Daha çok insanın bundan haberdar oluşu >> Daha çok insanın cesaretlenmesi >> **İşini kuranların artması**

Bu tür "*kısır döngü*" lerin büyük bir bölümüne dikkat edilirse, başlanan nokta yerine daha geri veya ileri bir noktaya varıldığı görülecektir. Aynen bir spiral gibi.

Eğer döngü "iyi" birşeyler üretiyorsa bu spiral giderek daha iyi sonuçlara; aksine "kötü" birşeyler üretiyorsa bu defa giderek daha kötü şeyler doğmasına yol açacaktır.

Toplumu yönetenler ile yönlendirenler (politikacı, bürokrat, bilim adamı, düşünür, yazar gibi) her ikisine de duyarlı olmak zorundadırlar. Olumlu spiralleri daha kuvvetlendirmeye, olumsuzların genişleme hızını durdurarak, önce onu kapalı bir çevrime, sonra da mümkünse olumluya dönüştürmeye çalışmalıdırlar.

Bunu yapabilmek, döngülerin bu haliyle mümkün değildir. Çünkü, döngüyü oluşturan baklalar birbirine o denli sağlam bağlıdır ki, döngünün bir başka sonuç üretmesine imkan yoktur. O halde döngü içine yeni bir *element* sokulmalı ve o *yeni element*, döngünün ürettiği sonuçları olumluya çevirebilmelidir. Teknik deyimle bir "*evirici (inverter)*" e ihtiyaç vardır.

Bu yeni elementin durumu, yukarıdaki örneklerden birisiyle açıklanmaya çalışılırsa, bunun nasıl mümkün olabileceği daha iyi anlaşılacaktır.

Örneğin, "**Kalabalık Kamu Kadroları**" ele alınır ise:

Kalabalık kamu kadroları >> (*yeni element*) >>
(*seyrelmeye yönelen kadrolar*) >> Ayrılan bütçe payının daha seyrek bir kadroya bölünmesi >>
Yükselen ücretler >> Personel niteliklerinin yükselmesi >> Personelden beklenen görevlerin standartlarının yükselmesi >> Standartı yükselen görevlere, ancak daha yüksek nitelikli elemanların başvurabilmesi >> Siyasi baskının azalması >>
Kamu kadrolarının daha da seyrelme eğilimine girmesi

Görüldüğü gibi, olumsuz spiral olumluya dönüşme sürecine girmiştir. Bunun yapılabilmesi, zincire eklenen "*yeni element*" sayesinde olabilmektedir.

Peki; böyle bir "*yeni element*" geliştirilebilir mi?

Evet; bazı durumlarda bu mümkündür. Bu özel durumda aranan "*yeni element*", **iç girişimcilik** (*intrapreneurship*) olabilir. Yani, kamuda çalışanlara, kendi işlerini kurma imkanı yaratılarak (örneğin *Girişim De-*

stekleme Şirketleri yoluyla) kadrolar seyreltilir.

Bir diğer örnek, "**Eğitim Sisteminin Çarpıklığı**" kısır döngüsü üzerinden verilebilir. Bu döngünün olumluya dönüştürülebilmesi için gereken "*yeni element*", mevcut eğitim sistemine dokunmaksızın (zaten kimse dokunamaz) **Dağılmış Öğrenme Ortamı** adı verilebilecek bir yeni kavramı hayata geçirmek olabilir.

Buna göre, mevcut eğitim kargaşası sürerken, onun dışında, bilgisayar destekli bir sistem oluşturup, sayıları yaklaşık 70,000 olan yerleşim birimlerindeki bilgi ihtiyacı tatmin edil-meye çalışılır. Bilginin bu şekilde somutlaştırılıp insanımızın hayatına girmesiyle, bir yandan da eğitim sistemini yönetenler bu yeni olguya göre sistemi düzenlemeye çalışacaklardır.

Bunu yapabildikleri ölçüde resmi eğitim sistemi kabul görecektir, yapılamadığı takdirde ise *Dağılmış Öğrenme Ortamı*'nin rekabetine dayanamayarak silinecektir.

Dikkat edilirse *Dağılmış Öğrenme Ortamı*'nin hayata geçebilme şansı, mevcut eğitim sisteminin çarpıklığından gelmektedir. Yani kısır döngü bir avantaja dönüşmektedir.

Bunun çok kolay olmadığı şüphesizdir. Ancak burada işaret edilmek istenen de işin zorluğu ya da kolaylığı değildir. Burada açıklanana benzer bir yaklaşım kullanılmaksızın döngüler değiştirilmeye çalışılırsa, harcanacak zaman ve çabanın beyhude olacağına işaret edilmek istenmiştir.

12 Ekim 1992

PLATO HASTALIĞI

Bir kişinin zamanla yetenek ve becerilerinin sınırlarına ulaşmasına "**Plato Hastalığı**" (*plateauing*) adı verilmektedir.

Her insanın kendine göre yetenek ve beceri sınırlarına (platolar) sahip olmasından daha doğal ne olabilir ki? Burada "*hastalık*" olarak adlandırılan bu doğal olgu değil, insanların bu platoların belirlediği yetenek ve becerilerin daha üzerinde nitelik gerektiren işlerden sorumlu olmaları halidir.

Meselenin, bir hastalık olarak adlandırılıp literatüre geçmiş olmasının nedeni, bu tür kişilerin, çeşitli yöntemlerle bu yetmezliğini kapatması, kapatmak bir yana konuları başka alanlara çekerek kendini "*marifet sahibi*" olarak gösterebilmesidir.

Bu yöntemlerin başında "*laf kalabalığı yoluyla ne söylediğini belli etmemek*" gelir.

Etrafımızda niçin bu kadar anlaşılmaç laf edildiğinin sebebi işte budur.

Belirli yetenek ve becerilere sahip olduğu için hizmetinden ko-layca vazgeçilemeyen insanlara dikkat ediniz. Bunlar arasında (plato)ya erişmiş kişiler, organizasyonlar için gerçek zaafiyet noktalarıdır.

11 Ocak 1993

BİRŞEY YAPMAK İSTEYENLER ÖNCE BİRŞEY YAPMAMAYI BİLMELİ !

"Yapabilmek" daima üstün değerlerin başında yer almış, birşeyler yapan insanlar hemen her zaman ve her toplumda övülmüşlerdir. Bunun olası bir nedeni herhalde konuşanların yapanlardan çok daha fazla olması, bir diğeri de yapmanın söylemekten daha güç olmasıdır. "*Yapmakla söylemek arasında deniz vardır*" diyen Latin atasözü, bu farka işaret ediyor.

Birşey yapmaktan, becerikli olarak ünlenmekten hoşlanmayan bir insanın varlığı düşünülemez. Ancak, yukarıdan beri sözünü ettiğim yapmak fiilleri, doğru işleri yapmak şeklinde anlaşılmalıdır. Sapıklar, kötü niyetliler ve ahmaklar dışında hiçkimse yanlış işler yapmak yolunda bir eğilim içinde değildir. Normal insanlar doğru işleri yaparak tatmin olmak isterler.

Pekiye, insanların bu derecede hoşlandığı yapma eylemini engelleyen nedenler acaba nelerdir? Herhalde öyle etkenler vardır ki, onların bu şiddetli isteklerinin gerçekleşmesine imkan tanımamaktadır. Tabii ki vardır. Hem de çoktur. Bunların en bilineni de "yapabilme imkanı" dır. Bir insan ne kadar yetenekli olursa olsun, bir işin yapılması için gerekli imkana sahip değilse o işi yapamaz.

Yapabilmeyi engelleyen ikinci neden, o işin gerektirdiği becerilere sahip olmamaktır. Bir diğer neden, işin nasıl yapılacağını (know-how denilebilir) bilmemek olabilir. Yapılacak işten zarar göreceği olan ya da zarar göreceğini sanan kişilerin tutumları da "yapma"yı engelleyebilir.

Yanlış plan yapmak, doğru zamanlayamamak, umulmayan gelişmelere karşı doğru kararlar verememek, doğru takım kuramamak ve bunlar gibi onlarca neden daha, bir işin yapılmasını engelleyebilir. Ama dikkat edilirse, bunların hiçbiri aşılamaz engeller değildir. "Yapmak" yönündeki eğilim güçlü ise bunlar tek tek aşılabılır. Birazı sanat, birazı da öğrenilebilir bir beceri olan bu uğraşa *yönetim* diyoruz.

"Yapma"yı engelleyen bu aşılabılır nedenlerden başka bir tanesi vardır ki, işte onunla başedebilmek çok güçtür ve denilebilirki "yapmak" istemlerinin çoğunun - eğer hepsi değilse- yerine gelmeyişiinin sebebi odur.

O da, bir işi yapabilmek için gereken imkanların (zaman, akıl, para vs), bir başka işe tahsis edilmiş olmasıdır.

Yani, "doğru bir işin yapımını engelleyen en önemli neden", "bir başka işin yapımı" dır. "Yapmak", bir başka "yapmak" tarafından engellenmektedir.

Aile, şirket ve kamu yönetiminde yapılamayan her ne varsa, başlıca sebebi bir başka şeylerin yapılmakta oluşudur.

Onun için çok şey yapan, sürekli hareket halinde olan, çalışkan olan insanlara dikkat edilmelidir.

Her yapılan, bir yapı(a)manın kaynaklarını kullanır. Bu nedenle doğru işler "yapmak" isteyen herkesin ilk yapması gereken, bir şey yapmamayı öğrenmesidir.

19 Temmuz 1993

ARTIK OLAYLARLA "YAKINDAN" İLGİLENMEYEN YÖNETİCİLERE İHTİYAÇ VARDIR!

Geçmiş zamanda bir devlet adamı, ölümünden sonra yerine geçecek üç adaydan en akıllısını belirlemek için bir sınav düzenler.

Sınav üç beyaz iki siyah şapkadan rastgele seçilen ve adaylara gösterilmeden başlarına giydirilen şapkaların renginin adayın kendisine bilinmesi ve akıl yürütme yöntemini de açıklayabilmesinden ibarettir.

Adaylar arka arkaya oturtulur. En arkada olan, diğer iki adayın şapkasını görebilirken, ortada olan yalnız önündekini görebilir. En önde oturan şansız aday ise hiçbirini görememektedir.

Bu durumda en arkadakinin, başındaki şapkanın rengini bilmesi gerektiği sanılabilirse de, en önde oturan yani hiçbir şey göremeyen aday şapkasının rengini bilir ve nasıl bildiğini de anlatarak sınavı kazanır.

Kimşenin şapkasını görmemesine karşın doğru akıl yürütmeyle sonuca ulaşan adayın yöntemi, arkasındaki iki kişinin "yerine" düşünmektir. Şöyleki; "*benim başımdaki şapka siyah ya da beyazdır. Siyah ise ortadaki şöyle düşünür: "önümde siyah var, benimki de siyah olsaydı arkamdaki hemen beyaz derdi. Sesi çıkmadığına göre benimki beyazdır" O halde ortadakinin de sesi çıkmadığına göre benimki siyah değil beyazdır".* Ve en öndeki, şapkasının rengini böylece bilir.

Dikkat edilirse buradaki ince nokta şudur: En arkadaki yalnızca iki şapka rengini "görme" bilgisinden başka bilgiye sahip değildir. Ortadaki ise yalnızca bir şapka rengi ile, arkasındakinin "susma" bilgisine sahiptir.

En öndeki ise, her ikisinin "susma" bilgilerinin toplamına sahip olup, o "susma" bilgilerinin içinde "görme" bilgileri de vardır.

O halde en öndeki en fazla renk bilgisine sahiptir ve sınavı da zaten o kazanır. Yani aslında şaşılacak bir şey olmamıştır. Şaşılması gereken, yalnız "görme" bilgisine dayanarak olayın açıklanacağını sanılmasıdır.

Bu eski öyküden çıkarılabilecek bir hisse vardır. Zaman zaman çeşitli ölçeklerde meydana gelen olaylar karşısında ilgililerin ilk aklına gelen önlem hemen olay yerine gitmektir. Bu o denli alışılmış bir davranış haline gelmiştir ki kamuoyu da bunu beklemektedir.

Bir taşkın, zelzele ya da yangın olduğunda, teröristler bir köyü bastığında ya da benzer bir durumda yapılan ilk açıklamalar, en üst düzeyde yetkililerin olay yerine "tetkik"e gittiğine ilişkin olmalıdır. Bir felaketle karşılaşmış ve davranışları doğal olarak akıl yerine duygularının denetimine girmiş olan kişilerin, yanında kendilerine *hiç olmazsa* manevi güç verecek kişileri görmek istemesi anlaşılabilir bir eğilimdir. Hatta bunun zaman içinde bir alışkanlık yarattığı da söylenebilir.

Bir devlet yetkilisinin olay yerine gitmesinin fiziki anlamı değil sembolik anlamı olmalıdır. O da, *"biz devlet olarak bu olaya ilgiliyiz, sizi yalnız bırakmayacağız, korkmayın"* demektir. Ama bu *"olay yerine gitme"* bu çerçeveden çıkıp, olayın ne olduğunun öğrenilmesi, yorumlanması ve talimat verilmesi düzeyine inince bundan mesela şöyle sonuçlar çıkmaya başlar:

1. Bu olayın doğrudan ilgilileri işe yaramaz insanlardır, tüm bilgi, beceri, yetki bendedir.
2. Problem görüldüğü kadardır. Yıkılan veya yanan ev

veya köy ya da ölen insanlardır. Sorunun kökü, kaynağı söz konusu değildir. Benzer olayların olma olasılığı yoktur. Eğer varsa da yapabileceğimiz bir şey yoktur. Takdir-i ilahi böyledir.

Ülkemizde bu *"yerinde tetkik işi"* bir hastalık, hem de çok öldürücü bir hastalık durumundadır.

"Yerinde tetkik", bir olayı anlamak için kullanılacak en verimsiz yoldur. Sadece yangın yerine ya da teröristlerin bastığı bir köye gitmek konusunda değil, hemen tüm gezilerde tetkiki yapacak kişilerin önce neleri, nasıl tetkik etmesi gerektiğini şaptaması gerekir ki bu sıradan bir kişi için pek kolay değildir.

Bir olayı incelemek isteyen kişi o olaya yol açmış olan nedenleri incelemekle yükümlü görevlilerin bulunup bulunmadığını, varsa o görevlilerin bu incelemenin sistematiği konusunda bir bilgi-becerisi, yetkisi ve fiziki donanımı olup olmadığını, olayın ya da benzerlerinin tekrarlanma olasılığını öğrenmek istemelidir.

Görüldüğü gibi, gerçekten tetkik edilmesi gerekenler, ne enkaz veya ceset ziyaretiyle, ne geri kalanların ağıtlarına katılmakla ve ne de üzülmeyle ilgili değildir. Bir konuyu gerçekten tetkik etmek isteyen ilk yapması gereken, neleri tetkik edeceği ve bunları nasıl tetkik edeceğini belirlemesidir. Bu doğru süreci önleyebilecek yüzlerce etken vardır. En güçlü etken ise "yerinde tetkik" in ta kendisidir.

"Yerinde tetkik" meraklılarının öğrenmesi gereken bir diğer kavram "örgüt zamanı" kavramıdır. Kol, masa ve duvar saatlerinin gösterdiği zamana *"geleneksel zaman"* denilmek gerekir. Örgüt zamanı, geleneksel zamandan daima daha kısadır. Örgüt büyüdükçe, örgüt yetkilisinin düzeyi yükseldikçe bu fark da artar. Bir devlet yetkilisinin *"örgüt saati"*, bir vatandaşın *"geleneksel kol saati"* ne göre yaklaşık 10 kat daha kısadır.

Bunun somut anlamı, devlet yetkilisinin bazı işleri kesinlikle yapmaması, yapacağı işleri de diğer

kişilerden en az on kat daha hızlı yapması demektir.
"Yerinde tetkik", örgüt zamanını en insafsız biçimde tüketen ve de en verimsiz tüketen yöntemdir.

Dillerimize sakız yaptığımız "değişim" aslında bu tür geleneksel yaklaşımların değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Büyük kitleler değişim olgusu içine böyle çekilebilir. Yoksa her yeni kavramda olduğu gibi "değişim"de kısa sürede ciddiye alınmaz olur ve çağın bu avantajı bir dezavantaja dönüşür. Dezavantajların avantajlara dönüştürülmesi yeni bir yaklaşımdır. Ama avantajları dezavantaja çevirmek de yalnız bizlere özgü bir geri kalmışlık nedeni olabilir.

11 Ekim 1993

BİRAZ DA KOMİK..

PRESANTABLSIZ HANIMLARA DUYURU !

Çeşitli gazetelerde çıkan bir habere göre Devlet Hava Meydanları İşletmesi, Türkiye'ye hava yolu ile gelen turistlerin Türkler hakkında "yanlış" kanaate sahip olmalarını önlemek için "prezantabl" bayanlar ararmış. Prezantabl bayanlar en az 1.75 boyunda (topuksuz), sarı saçlı (boyasız) ve mavi gözlü (lens'siz) olmalıymış.

Böylelikle, yurdumuza giriş muamelesi yapılırken gözleri bu hanımlara alışan turistler, Türk hanımlarını kısa boylu, sarı saçsız ve mavi gözsüz sanmayacaklarmış.

Bu yüksek zeka ürünü düşüncenin eleştirilecek bir yanı elbette ki yoktur. Ama bazı eksikleri de yok değildir. Nitekim bu düşüncenin de eksik tarafları şunlardır: Bu turistler, yurda giriş yaptıktan sonra sokaklarda karşılaşacakları hanımlarımızın uzun boysuz, sarı saçsız ve mavi gözsüz olduklarını görünce bir acayip olacaklar ve kendilerini aldatılmış hissedeceklerdir.

Ayrıca akıllarına hemen, bu tür numaraların hep geri kalmış ülkelerde yapıldığı gelecek ve Türkiye'mizi de aynı kategoriye sokmaya çalışacaklardır. İş bununla da bitmeyecek, böyle bir aldatmacanın kendileri tarafından anlaşılmayacağını sandığımız için bizi yok yere geri zekalılıkla da suçlayacaklardır.

Meselenin bir de ulusal boyutu vardır ki mutlaka dikkate alınması gerekir. O da, nesnelere boyayarak

babalarına satmayı bir beceri dalı olarak benimsemiş bazı illerimizin vatandaşları, bugüne kadar özel girişimciler eliyle yapılan bu hizmetlerin devlet tarafından yapılmaya kalkışılmasından son derece muzdarip olacaklar ve bu teessürleri milli birliğimizi zedeler hale dahi gelebilecektir.

Bu projenin son bir sakıncası da yurdumuza giren turistlerin %69'unun hava yolu dışındaki kanallarla gelmesinden kaynaklanmaktadır. Kara, deniz ve demiryolu ile gelen turistlerin muameleleri, uzun boysuz, sarı saçsız, mavi gözsüz ve hatta palabıyıklı yigitlerimizce yapılacağı için fevkalade haksız bir ayrıcalık doğmuş olacaktır.

Bütün bu olumsuzluklara karşı geliştirdiğim üç önlemi, DHMİ yetkililerinin hizmetine bilabedel sunmayı bir vatandaşlık görevi sayıyorum. Şöyle ki; acil bir önlem olarak, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde, "*Ben Türk değilim, buradan tesadüfen geçiyordum*" yazan stikerler bütün hanımlarımızın göğüslerine yapıştırılacaktır.

Son derece inandırıcı olan ve aynı zamanda da "*Türk turizmi patlamış bulunmaktadır*" mesajımızı da cümle aleme ilan eden (25 ila 30 milyon hanım olduğu için) bu önleme ek olarak orta vadede uygulanacak bir önlem, uzun topuklu pabuç, sarı boya veya peruk ve mavi lens'lerin ücretsiz olarak dağıtılmasıdır.

Ancak bu iki palyatif önlem yoluyla zaman kazanılırken, yapılacak yasal bir düzenlemeyle, uzun boysuz, sarı saçsız, mavi gözsüz ve prezantablsız hanımların ancak, turistlerin pek girmeyeceği ara sokaklarda dolaşabilecekleri, olur olmaz caddelere çıkamayacakları hükme bağlanır.

Bir de TCK'nun ilgili maddesinde küçük bir değişiklik yapılarak sahtekarlık fiilinin tanımının değiştirilmesi gayet yararlı olacaktır.

10 Ağustos 1992

TEBRİK ALDATMACASI

Kişilerin seyrek de olsa tanıdıklarına, dostlarına iyi dileklerini iletmesi ne kadar güzel bir adetse, bunu bilgi-sayarlara yüklenmiş adresler arasındaki otomatik tebrikleşme komedisine çevirmek de o denli yakışıklıdır.

Matbaada ya tam basılan ya da bazı yerleri ..... bırakılıp, bayram çeşidine göre doldurulan kartların üzerinde ne yazarsa yazsın taşıdığı mesaj şudur:

"Benim sana ayıracak zamanım yok. Ya da sen, iki-üç kelime yazmama değer bir kişi değilsin. Ama bu kartları yollamak adet olmuş, o sebeple sekreterim (hatta bilgisayarım) bu angaryayı yapıyor."

İş sadece "yakışık" konusu da değildir. Konunun bir de "aldatma" boyutu vardır.

İçerdiği mesaj, yukarıdaki olduğundan şüphe bulunmayan tebrikler dolayısıyla doğabileceği tahmin edilen kızgınlık ve alınganlığa yol açmamak için son yıllarda keşfedilen bir yöntem, el yazısıyla yazılmış ve de kasitli silintiler içeren tebriklerin, aslından ayırdedilemeyecek bir şekilde matbaada basılmasıdır.

Bazısı matbaa yazısının altında, sanki yollayan tarafından dolmakalemlle imzalanmış gibi imza taşıyan, bazısı da bütünüyle dolmakalemlle gibi yazı taşıyan tebrikler (!) tek kelime ile rencide edicidir.

Bu tekniklere aşına olmayan köylü vatandaşlarımızı, "*bak bana filancaadan kendi el yazısıyla tebrik geldi*" yanlışlığına düşürmeyi amaçladığından şüphe olmayan bu tebrikler, karşındakileri cahil yerine koymanın Türkçe'sidir.

İş yaptığı müşterilerinin tümüne tebrik yollaması, birlikte çalıştığı beşinci sınıf reklam ajansı tarafından tavsiye edilen bir genel müdür pekala, "*ben bu kadar insana tek tek nasıl yazabilirim*" diyebilir.

Bu işin "yakışıklı" kuralı basittir: Eğer bir kişiye 5-10 kelime (yaklaşık 15 saniye) yazamayacak kadar değerli bulmuyorsanız ya da bu iş için ayırabileceğiniz zamanın, değerli bulduğunuz insan sayısına bölümü 15 saniyeden daha küçükse bu defa hiç yazmayınız.

Buna karşı mesela bir gazeteye ilan vererek, "*tüm müşterilerimizin (tabii her zaman müşteri olmayabilir, başka şeyler de olabilir!) mübarek bayramlarını tebrik ederiz*" şeklinde işi kısa kesmek daha dürüstçedir.

Doğrusu ben, bu tür aldatma motifi içeren tebrikleri kati su-rette cevaplamıyorum. Diğerlerine ise vaktimin elverdiği ölçüde 2-3 kelime de olsa kendi elimle bir şeyler yazıyorum.

Tebrik bir zorunluk, bir iş gereği, bir yatırım değildir. Bir gönül almadır. İçine aldatmaca karıştırılmamalıdır.

13 Ocak 1992

"ALO BİLGİ" İYİDİR!

Hekimler açık belirti vermeyen hastalıklardan çok korkar-larmış. Korkuları doğrudur. Son ana kadar belirtileri görülmeyen bir hastalıktan daha beter ne olabilir ki?

İnsan sağlığı için doğru olan bu ilke, birer hastalık gözüyle bakılması hiç de yanlış olmayan toplum sorunları için de geçerlidir.

İnsanları rahatsız eden her ne sorun varsa-ki rahatsızlığı ancak "belirtiler" yoluyla verirler-, onlara şükran borçluyuz. Böyle sorunları çözmek isteyenlerin yapmaları gereken şüphesiz ki sorunların kaynaklarını saptayıp onları gidermeye çalışmaktır.

Bir uçak pilotu, yükseklik göstergesinin giderek düşmesinden sinirlenip ya da korkup göstergenin üzerine kağıt yapıştırıp kapatabilir.

Ama artık uçağın düşmeye devam edip etmediğini görebileceği tek göstergeye sahiptir: Yere çakıldığı andaki şiddetli çarpma!

İster mekanik, ister fizyolojik, isterse sosyal sistemler olsun, onların doğru işleyebilmelerinin vazgeçilemez bir ögesi işte bu "göstergeler" dir.

Toplumsal yaşamımızı oluşturan çeşitli sistemlerdeki arızaları(sorunlar) görmek isteyenler için çok sayıda gösterge mevcuttur. Örneğin "okumamak" bir "belirti" dir.

Onun kaynak sebeplerini araştırmaksızın, okuma malzemelerine yapılabilecek sübvansiyonlar yoluyla gazete ve kitap okuyan sayısı artırılabilir. Ama, okumamaya yol açan, pahalılık dışındaki sebepler (ki çoğu fiyatla ilgili değildir) ortadan kalkmadığı için, kıymetli bir göstergeden de mahrum kalınmış olunur.

Keza rüşvet de bir "belirti"dir. Ona yol açan nedenleri incelemeksizin, rüşvetin, verenler için de bir suç olduğu

propaganda edilirse, rüşvet verenler şikayet etmekten vazgeçebilirler. Böylece de değerli bir göstergenin üzeri örtülmüş olur.

Adına "Alo Bilgi" denilen ve çok kimsenin saldırı hedefi haline gelmiş bulunan, rezalet, ahlaksızlık, sömürü ve bu gibi nitelermelere maruz kalan konu da böyledir. "Alo Bilgi" bir "belirti" ya da "gösterge"dir. Mesela bir yasa çıkarılarak bu gösterge bütünüyle yok edilse acaba mesele bitmiş olur mu?

Ortamlar, kendilerine yol açan sebeplerle etkileşim halindedir. "Alo Bilgi"nin suistimaline yol açan kandırılmaya yatkınlık, kadınsız toplum, seks tabuları, sorunlarını bilgi yerine uyanıklıkla çözme gibi nedenler, 'alo bilgi'nin kendisinden etkilenererek daha da dejenere olurlar. Bu doğrudur. Bu nedenle de bu pozitif geri beslemeye izin verilmemeli ya da en azından buna devlet alet olmamalıdır.

Ama şu da bir gerçektir ki, alo bilgi suistimalinin tek sebebi, "Alo Bilgi"nin yarattığı bu pozitif geri beslemeden ibaret değildir.

O halde yapılması gereken, varsa devletin özendiriciliğini kaldırmak, hemzaman olarak da diğer girdileri ortadan kaldırmaya yönelik önlemleri tanımlayıp uygulamaya koymaktır.

Önlemlerin başarılı olup olmadığı ve varsa başarısızlıkların gi-derilebilmesi, çeşitli göstergelerden izlenmelidir. Bu göstergelerden birisi de "Alo Bilgi"nin kendisidir.

Değerli sanatçılarımızın (!) toplumumuzu aydınlattıkları (!) ko-nulara dikkat edelim. Onlar sürdüğü sürece uçak düşmeye devam ediyor demektir.

Bunlara yüz verip adam yerine koyan sayısı azalıyorsa, toplumumuzdaki geri zekalı sayısında ciddi bir düşüş var demektir.

"Alo Bilgi" onun için iyidir, dokunmayınız!

13 Haziran 1992

ASILI CEZAEVİ!

Bundan sonra inşa edilecek cezaevleri, beton ayaklar üzerinde olacak ve böylece tünel kazıp kaçmak isteyenler, yağmur yemiş bildircinler gibi cezaevinin avlusuna düşeceklermiş.

Bundan iki hafta evvelki projeye göre ise cezaevlerinin çevresine derin hendekler kazılacak, bunların içine beton perdeler yapıp üzeri toprakla örtülecekti. Böylece büyük bir emekle tünel kazın mahkumlar tam işin sonuna geldiklerinde bu perde duvarıyla karşılaşacaklar ve böylece projelerinden vazgeçip kapıdan çıkmaya karar vereceklerdi.

Bu iki proje de yanlış ve hatta zararlıdır. Büyük bir emek ürünü olan tünelleri son aşamasında kesmek harcanan bu emeklerin ziyan olması demektir, bu ise önemli bir israftır. Ama bunun yanısıra faydalı yanı da vardır. Bu engellerle karşılaşan mahkumlar yeni teknolojiler geliştirmek zorunda kalacaklar, hatta bu metodlara patent alacaklardır.

Şaka bir yana ben bu haberlerin hiç birinin doğru olduğuna inanmıyorum. Bunlar olsa olsa haber sıkıntısı çeken mizah yazarlarının yaratıcılıklarının ürünleri olabilir.

Çünkü böyle bir durumda yetkililer, tünellerin daha zor delinmesi için ek engeller koymayı düşünmez, onun yerine **doğru sorular sormaya** çalışırlar. "*Mahkumlar*

niçin kaçabiliyor?" şeklindeki ilk "**doğru soru**"dan sonra da, kaçış nedenlerinin "*duvarların mukavemetinin yetersizliği*" ya da "*çevrede hendek bulunmayışı*" vs olmadığı, gelmiş geçmiş kaçışların tümünün iç yardımla gerçekleştirildiği sonucuna varırlardı.

Bu iç yardımların (onun da nedenlerini sorup cevaplayarak) önü alınmasına rağmen hala münferit kaçışlardan endişe edilirse o takdirde de özel cezaevleri (Eskişehir'deki gibi) inşa ederler. İşte bu nedenlerle yukarıdaki haberlerin şaka olduğunu düşünüyorum. Sık sık çeşitli kampanyalar düzenleniyor. "*Çevre koruma kampanyaları*", "*halkı radyasyon paniğine alıştıрма kampanyaları*", "*turist kumar, kumar dövizdir kampanyaları*" gibi toplumsal eylemlerin faydaları tartışılmayacak kadar açıktır.

Bir kampanya da "**doğru sorular sorma**" konusunda açılmalı, ama kampanya sonunda sınav düzenlenip sertifika dağıtılmalıdır.

Sınavda başarısız olanlara bazı işlerin yasaklanması çok faydalı olur diye düşünüyorum. Ne dersiniz?

4 Nisan 1993

Y

OKSA BİZ DE SÜPER GÜÇ MÜ OLUYORUZ?

Bir gazetede okuduğum bir makale bende birdenbire bu özlemi uyandırdı: "*Iran bölgenin süper gücü oluyor!*".

Geçen gün aynı şeyi Meksika, onbeş gün önce de Somali için okumuştum. Ne yalan söyleyeyim, bunları okudukça insanın ayrıntı kabarıyor ve "*acaba biz de süper güç olsak mı?*" diyesi geliyor.

Sanırım ki süper güç olmak o kadar kolay bir şey olmasa gerek. Herşeyden önce süper güç olmaya karar vermek, ondan sonra da belirli bir metod uygulayarak bu kararı gerçekleştirmek lazım.

Süper güç olma metotları çeşit çeşittir. Uzun ve yorucu metotlar olduğu gibi, günümüzde kullanılan çağdaş metotlar da mevcuttur. Bilhassa Üçüncü Dünya ülkeleri açısından son derece kullanışlı olan bir yöntem, pratik yoldan süper güç olmak iste-yenlerce kullanılabilir.

Nerede geliştirildiği tam olarak bilinmeyen bu metot, **40 D.S.O.** kod adıyla bilinmekte olup dilimize, "*kırk defa söylersen olur*" şeklinde tercüme edilebilir.

Metodun, bilinen diğer yöntemlere göre en büyük avantajı, **akılcılığı tek hedef edinmiş eğitim, bilim ve teknolojiye laf üretmemek, iyi yetişmiş**

insangücü gibi girdilere ihtiyaç göstermeyip, yalnızca insanların gözlerinin içine bakarak "*biz artık bölgenin süper gücüyüz*" demenin yeterli olmasıdır. (Tabii ki buradaki "bölge"nin, "ülke sınırları içindeki bir bölge" olduğu unutulmamalıdır.)

Bu yöntemi kullanabilmenin ikinci ve önemli bir koşulu, kırk söyleyiş arasında hiç bozuk sesin çıkarılmamasıdır. Aksi halde dinleyenlerin içine şüphe düşer ve "*yahu ne oluyor, bizim dünden ne farkımız var, bu iş bu kadar ucuz mu?*" filan gibi düşünceler uyanır. Bunlar iyi değildir, birlik ve beraberliği bozarlar.

Nitekim, bütün diğer önemli keşif ve icatlar gibi bu metot da daha önce atalarımız tarafından bulunmuş ve "*her horoz kendi çöplüğünde öter*" gibi bir özdeyişle ifade edilmiştir.

Süper güç olabilmenin bu kadar ucuzladığı çağımızda yeni yeni hedefler edinmeli, daima ileriye bakmalıyız. (Böylece günlük sıkıntılarımızı da unutmuş oluruz).

8 Mart 1993

borcun, %80 faiz fiyatı ile 5 yılda 20 milyar "yeni" lira olacağını bilirler.

Bir milyarlık borcun yirmi milyar olamayacağını, bunun saçma olduğunu söyleyenler bunu bilerek söylüyorlarsa gerçekten de doğrudurlar. 1 milyar, 20 milyar olmaz. Hatta 1 milyar, 1 mil-yardan başka hiçbirşey olmaz.

Ortaokullarda öğretmenlerin eş geçtikleri, 1 milyarın birimi ile 20 milyarın biriminin aynı olmadığıdır. Birincisinin birimi "eski lira", ikincisinin ise "yeni lira"dır.

Lira vs gibi akıl karıştırıcı birimler yerine, ekmek, yumurta, koyun gibi elle tutulur nesnelere hesap yapılsaydı bu karışıklık olmayacaktı. Örneğin; bir tarihte bir arkadaşından 1 koyun borç almış birisi, 5 yıl sonra yine 1 koyunu geri vermek durumunda olsaydı buna kimse itiraz etmezdi. Borcun alındığı tarihte 1 koyun 100,000 lira, kredi faizleri de enflasyona paralel olarak %80 olsaydı, 5 yıl sonra 1 koyun fiyatı yaklaşık 2 milyon lira olacaktı.

Bu çok basit hesaba akli ermeyen birçok "çok yetkili", kendi aklına göre "makul" bir indirgeme oranı (faiz oranı) atıp, onun dışındakileri saçma saymaktadır.

Bileşik faiz altında bir ana paranın ne büyük bir hızla arttığını bir türlü anlamayanlara, eğlenirken öğretmek için verilen bir örnek vardır: "Kalınlığı 0.01 milimetre olan bir gazete, 50 defa katlanırsa ne kadar olur?" sorusunun doğru cevabı, 11 milyon kilometredir (inanmayanlar katlamaya çalışarak görebilirler!).

Eflatun'un ünlü, "aritmetik bilmeyen bu kapıdan giremez" sözünü acaba bankalar kanunumuza mı, yoksa herkes yararlınsın diye anayasamıza mı koymalı ?

12 Ağustos 1993

HESAP BİLMEMEK NASIL ANLAŞILIR?

Bir yüksek bürokratımız TV'de, ödenmeyen banka kredileriyle ilgili açıklama yapıyor: "Filan tarihte alınan 1 milyar lira, aradan geçen süre içinde işleyen temerrüt faizi nedeniyle 20 milyara yükselmiş olup, ödenemez duruma gelmiştir." Yani böylece, borcun ödenmemesi gereken bir saçmalığa eriştiğini söylemek istiyor.

Satranç oyununu bulduğu söylenen Hintli, oyunu mihraceye gösterir ve mihrace de oyunu çok beğenerek bir ödül vermek ister. Oyunun mucidi önce ödül kabul etmek istemezse de mihracenin ısrarına dayanamaz ve mütevazı bir dilekte bulunur: "Sevgili mihracem, birinci kareye 1 buğday tanesi koyun, ondan sonraki her kareye bir öncekinin 2 katı buğday koyarak 64ncü kareye kadar böyle devam edin. Sizden isteğim, satranç tahtasındaki buğdaylardır" der..

Mihrace bu isteği pek ufak bulursa da sesini çıkarmaz ve verilmesi için emreder. Daha 64ncü kareye gelmeden ülkenin buğday siloları boşalır. Mihrace de, hazineci de bu işe pek şaşırır. Bu basit dilek nasıl olup da bu denli büyük rakamlara ulaşıyor diye...

Çarpma denilen işlemi ilkokulda öğrenmiş olanlar (ki sanılandan çok daha az insan öğrenmiştir), 64ncü kareye konulacak buğdayların 2^{63} adet olduğunu, onun da yaklaşık 100,000,000,000 (yüz milyar) ton ettiğini kolayca hesaplayabilir.

Her ortaokul öğrencisine öğretilen faiz formüllerini anlayıp unutmamış olanlar, 1 milyar "eski" liralık bir

"ÇALIŞMALARIMIZ SÜRMEKTEDİR" NE DEMEKTİR?

Dünya'da nelerin koleksiyonlarının yapıldığının koleksiyonunu yapanlar herhalde vardır. Ben de oldum olası "*yetkili beyanati koleksiyonu*" yapmaya meraklıyım..

Örneğin, bir kazadan sonra yetkililerin ilk söylediklerinin koleksiyonu, yabancı bir heyetle görüşmeden sonra verilen demeç koleksiyonu, ek bütçe isteme konuşması koleksiyonu gibi çok sayıda koleksiyon vardır.

Bu koleksiyonlar kümesi içinde öyle bir tanesi vardır ki bu denli yaygın kullanılanı hemen hemen yoktur. Bu, "*bu konudaki çalışmalarımız sürmektedir*" koleksiyonudur.

Ana su borusu patladığında tamiratın ne zaman biteceği sorulan belediye başkanı, suikastten sonra sanıkların ne zaman yakalanacağı sorulan emniyet görevlisi, Bilgisayar Destekli Eğitim'e ne zaman geçileceği sorulan eğitim yetkilisi daima, "*çalışmalarımız sürmektedir*" biçiminde yanıt vermektedirler.

Bunun tam tercümesini bilmeyenler, gerçekten de bir çalışma yapıldığını zannedebilecekleri için, onları aydınlatmak halkımıza bir hizmet olacaktır.

"*Çalışmalarımız sürmektedir*" in ilk sözcüğündeki (mız) eki, "*bu iş bize aittir, başkalarını pek ilgilendirmez*"

demektir. Aynı sözcükteki (ler) eki ise yapılan işin öyle basit bir iş olmadığını, çoğul olarak tanımlanması gereken bir yaygınlıkta olduğunu anlatır. Bazen bunu kuvvetlendirip, ukalalık etmek isteyebilecekleri kesin olarak caydıran "*çalışmalarımız çok yönlü olarak devam etmektedir*" denilir ki, artık buna da karşı çıkıp "*kuzeyde veya kuzeybatıda neler yapıyorsunuz*" gibi sorular sorabilecek meraklı bir babayiğit ortaya çıkamaz.

İkinci sözcükte olan "*sürmektedir*" ise, düz Türkçe'deki "*patlamadın ya!*" demektir. Bu beklemenin sonu belli olmadığı için ve genellikle de hemen ertesi gün unutulacağı için büyük yararlar sağlamaktadır.

Genellemeler her zaman dikkatli kullanılmalıdır. Bu nedenle gerçekten "*çalışmalar*" yapan yetkilileri de bu tercümenin kapsamı dışında bırakmak gerekir.

4 Ekim 1993

TOPUK SESİ VE LAÇKALIK

"Ülkemiz sorunları incelendiğinde hemen hepsinin plansızlıktan doğduğu görülecektir. Örneğin, kentlerin giderek bozulmasının, kent kültürü yerine köy kültürünün geçmesinin nedeni plansızlıktır. Bir master plan yapılarak, kimin nerede oturacağı, hangi ilin ne kadar büyüyeceği, evlerin hangi planla yapılacağı ve hatta hangi renge boyanacağı planlanmış olsa bu tür çarpıklıklar olmayacaktır.

Bir diğer örnek işsizliktir. İhtiyaç olan bir çok meslekte çalışacak kimse yokken, bazı mesleklerde ihtiyaç fazlası insan yetiştirilmektedir. Halbuki devlet, hangi alanda ne yapılacağını planlayıp buna göre insan yetiştirirse bu sorun ortadan kalkacak, yetişmiş vatan evlatlarımız sokaklarda "devlet madem iş vermeyecekti niçin bizi eğitti?" diye bağırmayacaklardır."

Herkese değilse de çoğumuza hoş gelen ve niçin benimsenmediğine bir türlü akıl erdiremediğimiz bu "devlet bir plan yapsa" yaklaşımı, çoğunluğu okumuş, önemli görevlerde bulunmuş (ve de bulunan) insanımızca samimiyetle savunulur.

Ama aynı insanlar diğer yandan da toplumumuzda askerlerin egemen olduğunu, Anayasa'mızın yeniden yazılarak mevcut 'askeri mantık' yerine bir 'sivil mantık' oturtulması gerektiğini de savunurlar.

Bayramlarda sivillerin geçit törenlerinde nasıl

yürdüğüne dikkat ediniz. Bayan öğretmenlerin çoğu, modaaya uygun elbiseleri ve topuklu pabuçları ile ; erkek öğretmenler ise kaytan bıyıkları, kruvaze ceketleri, briyantınli saçları, sert bakışları ile asker adımlı 'rap rap' yürümeye çabalarlar.

Tamamen sivillerin, hatta her gün askerlere laf atan sivillerin katıldığı toplantılarda saygı duruşları yapılırken, "filan mesleğin geçmiş uluları ile cümle şühedamız için" saygı duruşları yapmak adettendir. Bu gibi duruşlarda erkeklerin elleri, aynen askerde öğretildiği gibi "parmaklar bitişik ve orta parmak pantolon dikisinde" dir. Ayrıca ayak boyu mesafe vardır. Göbeği olanlar zorlansa da "karınlar içerde göğüs dışarda" pozisyonu standarttır.

Tamamen askerliğe özgü bir duruş şekli, çoğumuzun ayakta duruş biçimine dahi egemendir.

Bu tavırlar sanıldığı gibi yalnız elit arasında yaygın değildir. Kamu binalarına işi düşenler bilirler. Odacılar bir odaya çağrıldıklarında mutlak topuk vurup bir "esas duruş" gösterirler.

İş disiplini konusundaki laçkalık arttıkça bu **topuk sesi** de artar.

Bütün bunlar biraraya toplanınca varılan bulgu, toplumumuzun çoğunluğunun yalnız fiziki tavırlarıyla değil düşüncesiyle de otoriteden yana olduğudur.

Ağzıyla "bireysel özgürlük", "sivil yönetim" vs diyenler, topuk vurmakta, orta parmaklarını pantolon dikisinde tutmakta ve de ayrıntı düzeyinde planlar istemektedirler.

Bu bana çok garip, ama çok da açıklayıcı görünüyor ya siz ne dersiniz?

8 Mart 1993

ÇEŞİTLEME...

TURGUT ÖZAL

Turgut Özal'ı kaybettiğimiz haftasında, o'nun için bir yazı yazmam istendiğinde, ilk günlerin duygu yüklü havasının biraz olsun dağılmasını beklemeyi yeğledim.

Bu tür ölümlerden sonra, çok çeşitli türde davranışlar varmış gibi görünse de bunlar az sayıda şablonun türevleridir. Bunlara, ait oldukları kategoriye anımsatacak adlar dahi konulabilir.

Birinci ve en kalabalık grup "**ilancılar**" dır. En hızlı hareket eden ve işi otomatige bağlamış olan bu grup ölüm, bayram ya da normal dışı olaylar karşısında ne yapılacağını sekreterlerine tarif etmişler ve bir daha rahatsız edilmemeyi tembihlemişlerdir. Bayramlarda aldığımız ve üzerine insan eli değmemiş tebrikler bu gruba aittir. Yeni tesis vs açılışlarından sonra gazetelere ilan verirken adların yazıldığı puntoları, keza ölüm ilanlarının boyutunu protokoldaki yerine göre seçenler bu gruba girerler. Bu tür ilanlar, yapılan "iş" in bir parçası olup giderleri masraftan düşülür. İlanı verenlerin, ilan konusunu sonradan duydukları dahi görülmüştür.

İkinci grubu "**itirazcılar ve onaycılar**" oluşturur. Bunlar ölümün ya erken, zamansız veya sırasız olduğunu iddia ederek Allah'ın yanlış yaptığını ya da aksine iyi yaptığını savunarak Tanrı ile tek yanlı bir müzakereye girerler. Müzakere genellikle ölenin yaptığı olumlu işler sıralanıp bir nevi geride kalanlara "*siz dururken o gitti*" demeye ve Tanrı'nın yaptığı yanlış(!) dile getirilerek yapılır.

Bu gruptakiler hiç bir ölümün zamansız olamayacağını,

hangi yaşta, hangi nedenle, nasıl olursa olsun insanların "ölmeleri gerektiği için öldüklerinin" farkında olmayanlardır. Bunlar adet olduğu için ağlayan, başkalarının da ağlamasını bekleyen, yapmaları gerekenin bununla sınırlı olduğunu düşünenlerdir. Atatürk'ün ölüm yıldönümlerinde çocukları ağlatan, lokantaları kapatan, yavaş ritimli müzik çaldıran ve insanların dalgın (yani üzgün) bakmaları gerektiğini düşünen, ama Atatürk'ün "tek yol gösterici" deyip vasiyet ettiği akılcılıktan, bilimden bucak bucak kaçanlar bu kategoridendir.

Bir başka grup, öleni metheden ve yeren yargıların arasında kalıp "**aklı karışanlar**" grubudur. Bu grup, insanların yalnızca "iyi" ya da yalnızca "kötü" olduklarına inanan, tüm hayatı ya siyah ya da bütünüyle beyazlardan ibaret görüp, her ikisinin birden mevcut olduğunu, bir insanın iyi ya da kötü olamayacağını, sadece, bazı davranışlarının doğru bazılarının yanlış, çoğunun da ikisinin arasında yer aldığını bilmeyenlerdir. En güç durumda olanlar bu gruptakiler olup, okuduğu köşe yazarının eğilimine göre ölen hakkında sürekli kanaat değiştirmek zorunda kalırlar.

Dördüncü kategori ise her olayı ve bu arada ölümü, "değerlendirilmesi gereken bir fırsat" olarak gören "**fırsatçılar**"dan oluşur. Başarısız hayatını manevi miras üzerine oturtmaya kalkıp öleni sömürmeye çalışanlar, başta politika olmak üzere her alanda ve her dönemde sıkça görülür. En çok sakınılması gerekenler kanımca bunlardır.

Nihayet bu grupların dışında kalan, ölümü de doğum gibi doğal ve kaçınılmaz gören, ölene üzülmeyen, sadece kendisine düşen bir görev olup olmadığı endişesine kapılanlar vardır.

Onunla bereber çalışmış bir kişi olarak duyduğum his sadece bu sonuncusudur.

9 Mayıs 1993

GENÇLER DEĞİŞİM VE CLINTON !

Artık yarın değil, bugün bizim olmalıdır. Bizler, dinazorların yönettiği bir Dünya'ya yeni soluklar getireceğiz. Bütün bu kokuşmuşluk, yalan, dolan, beceriksizlik, genç be-yinlerle son bulacaktır. Koyu renk elbiseli, göbekli, çatık kaşlı, bilmiş görünümlü fakat kafası durmuş kuşaklar kenara çekilmelidir.

İşine arabayla giden, karar vermeden önce kılı kırk yaran, ateş etmeden önce mutlaka nişan alan korkak idareciler yerlerini, bisiklete binen, yürümeyen koşan, kravat takmayan, blucinli, ateş ettikten sonra -o da gerekirse- nişan alan cesur yöneticilere bırakmalıdır.

Yasaklar yasaklanmalı, herşeyi özgürce yapabilmek mümkün olmalıdır. Herkes konuşmalı, söz söyleme, bir konuda konuşma ehliyeti olanların bir ayrıcalığı olmamalıdır.

Her alanda değişim, hızlı değişim, yüzyıllardır ayakta kalabilmiş tek ilkedir. Değişmeyen, yalnızca değişimin kendisidir. Eskiden kalma ne varsa değiştirmeliyiz. Yerlerine ne konulacağı önemli değildir. Çünkü zaten hepsi yanlıştır.

Gençler ve değişim ile ilgili söylenenler bende yavaş yavaş bir şüphe uyandırmaya başladı. Acaba bunlar, yaşlı kurtların hinoğluluğince bir tezgahı olmasın! Farkındaysanız bu pompalama, yaşlı kurtlara bir kredi açıyor. Tüm eğrilikler yaşlılıkla özdeşleşince, yaşlıların yapabilecekleri yeni eğrilikler daha bir kolay mazur görülecektir.

"*Delidir, her ne yapsa yeridir*" deyişi, delilere açılmış sonsuz bir kredidir. Benzer biçimdeki bir "*yaşlıdır, hata yapması normaldir*" kredi sistemi de yaşlı kuşakların çok işine yarayacaktır.

Böyle bir tezgahın bu kurtlar için sayılamayacak kadar çok yararı vardır. "*Yeni sonsuz kredi*" yararından başka bir de, kendilerine tehdit saydıkları bir alternatif de yokedilmiş olacaktır.

Tüm sorunları, egemen kesimlerin yaş ortalamasıyla açıklamaya ve sokaktaki ortalama insanı da buna inandırmaya çalışan bu kimseler, gösterdikleri genç alternatif başarısız olunca, gençlere uzun süre iktidar (genel anlamda güç) yollarını kapatmış olmayacaklar mı?

Aklı başında olanlar, doğru seçimin salt genç ya da yaşlılarda olmadığını, başarının, *bilmek* ve *yapmak* becerilerinin birleşmesinden oluştuğunu, bunlardan ilkinin yaş ile artıp ikincisinin ise azaldığını, dolayısıyla bu becerilere sahip insanları biraraya getirmenin en iyi yol olduğunu bilirler.

"*Yaşlılar gitsin gençler gelsin*" yaklaşımının ne gibi sonuçlar vereceğini kesin olarak tahminlemek zordur. Ama sonuçlardan birisi kesindir: Gençlere bağlanan ve onlara haksız olarak yüklenen ümitlerin kaybolup, onların gözden düşmesi ve gençlerin de özgüvenlerini kaybetmeleri!

Bu trajedinin en son örneği Clinton'dur. Başına gelen her türlü belanın, yaşlı yönetimlerden kaynaklandığı tanısına yönlendirilen ABD halkı, saksafon çalan, gençlerle birlikte top oynayan, yerleşik herşeye ağız kenarına yerleştirdiği küçümsemeli bir gülümsemeyle bakan ve her halinden -ve değerli zevcesinin her halinden-, "*bütün eğrilikleri bir günde düzeltiriz*" sinyali yayılan, ama kerameti yalnızca kendisi ve eşinden menkul Başkan Clinton'un, birileri tarafından dolduruşa getirildiği ilk günden belliydi.

100'ncü günün sonunda, salt genç ve aykırı görünmenin sorunları çözmek için yetmediği, üstüne üstlük bir de kamuoyunun tahrik edilen beklentilerinin, tatmin olabilme düzeyini yükselttiği ortaya çıkıverdi. Şimdi eski tilkiler, gençlerin burunlarını sürtmüş olma zaferinin (!) kibiriyle tekrar göreve çağırılıyorlar. Bu çağırış, eski kuşağa açılmış bir, "*yeni hatalar yapabilme kredisi*" dir.

Amerika'da herhalde uzun süre 68 kuşağının adı ağızlara alınmayacaktır. Birşeylere karşı çıkmamanın, o birşeyleri değiştirebilmek için *gerek koşul* olduğu, ama yeter '*koşul*' un bu olmadığını Pascal'ın ünlü sözü hatırlatıyor; "*Tecrübe zor ve pahalı bir okuldur. Ama, kafasını kullanmasını bilmeyenlerin gidebileceği başka okul da yoktur!*"..

"*Değişim*" pompacılığına gelince onu da, değişime karşı direnmek isteyenlerin, değişimi durdurmak için yaptıkları şüphesi aklıma geliyor.

Machiavelli'nin hemen bütün ibislere önderlik etmiş olan; "*Birşeyi durdurmak için çabalarınız yetmiyorsa onun yanında yer alın. Ve onu yozlaştırın!*" öğretilerine pek uyan bu şüphenin doğru olduğunu destekleyen bazı işaretler var.

Bunlardan başlıcası, değişim diyen herkesin 'değişim'den farklı şeyler anlamasıdır. Bir ilan panosundan gülümseyen ve bir eliyle seramik klozeti işaret eden bir futbol antrenörü (ne gibi bir ilgi varsa), "*değişime karşı durmamalıyız!*" derken acaba ne anlatmak istiyor? Acaba herkesin klozetlerini mi değiştirmesini istiyor?

Tüm politikacılar, eskiden konuşmaları içinde mutlaka yer verdikleri sözleri değiştirip şimdi, "*global ve küresel Dünya*" (bu söze bayılıyorum, demek ki Dünya hem global hem de küreselmiş) ve "*büyük değişim*" sözlerini koyarken acaba hangi 'değişim'i kastediyorlar?

Taksi şoförü, ev kadını, TV sunucusu, FM radyo DJ'si (dijey şeklinde okunmalıymış), 'değişim' ile hep aynı şeyleri mi anlatnak istiyorlar? Belli ki bu işi pompalayanlar, 'değişim'den herkesin kendine göre birşeyler anlamasını, herkesin hoşuna gitmeyen her ne varsa onların değişmesini istemelerini bekliyorlar.

Ne gençleri ve ne de değişimi yozlaştırarak onları kenara itmeye kimsenin hakkı yoktur.

Gençler -ki kimlere denmesi gerektiği bile belirsizdir-, şunu hatırladıkları anda bu saçmalığı anlayacaklardır: "*Yaşlılar yaşlı doğmaz, gençler genç kalmaz!*".

Değişim için ise şunu hatırlamak yeterlidir: "*Hangi yöne gideceğini bilmeyen bir denizci için bütün rüzgarlar elverişsizdir!*".

19 Haziran 1993

BİR BAŞKA TÜR RÜŞVET: AD VERME !

Şehrimize yaptığınız büyük hizmetler sebebiyle, belediye meclisimiz zat-ı alinizin adının fişmanca caddeye verilmesine 64'e 63 oy çokluğu ile kararlaştırmıştır.

İlkel toplumlarda totem, put vs gibi kılıklara bürünen tapınma eğilimleri, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde biraz inceliş "yağ" a dönüşmekte ve parklara, caddelere, üniversitelere, hastanelere kişi adları verilmesine dönüşmektedir.

Kişilerin hizmetlerini unutmamak, gelişmiş toplumların önemli özelliklerinden birisidir. Bu amaçla geliştirilen ünvan sistemleri, insanların sağlığında kullanılır. Çeşitli nişanlar, ünvanlar bu iş için geliştirilmiştir. Kişiler öldükten (ve de bir süre geçtikten) sonra adlarının bir yerlere verilmesi de bu sistemin bir tamamlayıcısıdır.

Ülkemizde ise nesnelere kişi adlarının verilmesi böyle bir yaklaşımın sonucu değildir. Hatta denilebilir ki bu kişileri (ki faydalı hizmette bulunmuş olanlar da olabilir) küçük düşürmek amcıyla dahi yapılıyor olabilir.

Örneğin Atatürk adının olur olmaz her yere verilmesi böyle olumsuz bir sonuç yaratmıştır. Hazine arazisi üzerine yaptığı kaçak inşaatı yıkımdan kurtarmak için bir Atatürk büstü ko-yan kişilerle, caddeye yaptığı üst geçide, spor salonuna, ilkokula, orta okula, liseye, üniversiteye, kütüphaneye, mesire yerine Atatürk adını veren belediyeler, bilerek ya da bilmeyerek bu küçük düşürme işini yapmaktadırlar.

Halen yaşayan politikacıların adlarının bir yerlere verilmesi ise alaturka bir kurnazlığın kokularını yaymaktadır; oraya adı verilen kişiyi dolduruşa getirip, daha çok hizmet alabilmek!

Rüşvetin en adisi (çünkü en aptalcasıdır) budur. Toplum, bir yandan rüşvetin kaynaklarını ararken öbür yandan gözünün içine baka baka rüşvet verilmektedir.

Rüşvetin niçin bu denli yaygın olduğunu, toplumda sanılandan çok daha fazla kişinin rüşvet alıp verdiğinin nedenlerini görebiliyor musunuz ?

Bu rüşvete ilk karşı çıkması gerekenler, adı biryerlere verilmek istenenler olmalıdır. Aksi halde kimse rüşvetten yakınmamalıdır.

13 Eylül 1993

GÖSTERİŞTEN ŞİKAYETÇİ MİSİNİZ?

İnsanlar sahip oldukları değerleri başkalarıyla paylaşmak, onlara göstermek isterler. Ard arda üç perende atabilen, sekiz rakamlı iki sayıyı kafasından çarpabilen ya da bir elmayla işe başlayıp kısa sürede milyarder olan bir kişi bu becerisini mutlaka birilerine göstermek ve onların beğenilerini almak ister. Bunda ayıplanacak bir yan yoktur. Hatta medeniyetin gelişiminde bu "paylaşma arzusu" nun önemli bir yeri de herhalde vardır.

Ancak bu çizginin öbür ucunda bir çeşit teşhircilik yer alır.

Bir evliliği, evlenen çiftlerin yakınları ile birlikte neşe içinde kutlamak, amaç bu olduğu sürece sadeliği de beraberinde getirir.

Amaç bu değil de, düğün bahanesiyle devlet erkanını bir araya toplamak, devletin parasına kredisine ihtiyacı yokmuş sinyali vermek üzere dolar saçmak ve sonra da bu tanışıklığı ileride kullanmak gibi ucuz ticaret kokan bir ard amaç varsa ya da sahip olunulan maddi varlıkları, tükürük yarıştıran kişilere ve bu arada cümle aleme göstermek gibi bir amaç bulunuyorsa, bu birinciden çok farklıdır.

Politikacılar -genellikle-, bu tür gösterilere katılmanın onlara oy getireceğini, düğün dernekteki her kişinin en az üç beş oy demek olduğunu sanırlar. Geçmişte bu tür

ucuzluklara oy veren çok insan da olmuştur. Ama günümüzde bu yöntemlere herkes doymuş, hem de gırtlığına kadar doymuştur.

Bu tür ucuz ticaret ya da teşhir meraklılarına söylenebilecek pek birşey yoktur. Onların işi vergi daireleri ya da doktorlarıdır. Asıl dikkat edilmesi gereken, bu tür seanslara koşa koşa giden meraklılardır. Teşhirciler ve ucuz tüccarlar kadar onlar da ayıplanmalıdır.

Telefon sapıklarına karşı kullanılması öğütlenen bir yöntemin, bu tür teşhircilikten yakınanlarca da kullanımı mümkündür. Telefon eden sapığa karşı hiçbir şey (ama hiçbir şey) söylemeden telefonun kapatılmasına benzer bir şekilde bu tür törenlere katılmamak, yazmamak, okumamak (ve okuyup yazanları da uyarmak), bu tür teşhir düşkünlerine karşı en iyi tedavidir. Deneyebilirsiniz, iyi oluyor!

11 Ekim 1993

"MAZLUM ROLÜ" PİRİM YAPMIYOR!

Avustralya'da 19-23 Nisan tarihleri arasında BM tarafından düzenlenen "ırkçılık" konulu toplantı, bir gerçeği bir defa daha gösterdi. O da, "mazlum rolü"nü pirim yapmadığı hatta antipati topladığıdır.

Konferansta bunun örneği canlı olarak yaşandı. Filistinliler adına söz alan bir konuşmacı, uğradıkları haksızlıkları -ki hemen hepsi doğrudur-, bunun karşısında Dünya milletlerinin vurdumduymazlığını - ki bu da doğrudur- kırık bir İngilizce ile uzun uzun anlatırken toplantı yönetmeni süre aşımı nedeniyle konuşmayı kesmek zorunda kaldı. Bu defa yönetmenle tartışmaya başlayan konuşmacı, "*yönetmenin başkalarına tolerans gösterip yalnız kendisine haksızlık yaptığını*" ileri sürüp konuşmasına devam etmeye kalkınca sözü kesilip oturmaya mecbur bırakıldı.

Hemen ardından söz alan "*Dünya Yahudiler Konferansı*" sözcüsü, son derece akıcı bir İngilizce ile ve 2 dakika içinde, kimseye sataşmadan, mazlum rolü oynamadan ama vermek istediği mesajları da vererek oturunca alkışlanarak kutlandı. Çinli asıllı Avustralyalı toplantı yönetmeni ise -hiç üzerine vazife değilken- Yahudilerin

tarih boyunca uğradıkları haksızlıkları dile getiren bir konuşma yaptı. Böylece, toplam olarak Yahudiler lehine yapılan konuşmalar, Filistinliler için yapılanların üç katını buldu, topladıkları sempati de cabası. Sonuçta, "saldırgan tavırlı mazlum rolü" avantaj değil dezavantaj getirdi.

Bu kissadan bizler için de çıkarılacak bir hisse vardır. Sürekli olarak haksızlığa uğradığımızı, herkesin bize "zaten" düşman olduğunu dile getirmek, uluslararası ilişkilerimizin neredeyse genel stratejisidir. Ama artık bilmeliyiz ki insanlar -doğru ya da eğri- buna pirim vermiyorlar.

"Konuşan" değil "yapan" toplumlar daima "haklı" oluyorlar ya da öyle sayılıyorlar. Bunu benimseyebilirsiniz ama katı gerçek budur.

Türkiye'nin tanıtılması için çaba ve de para harcayanlara da buradan çıkarılabilecek dersler vardır: Dünyanın Türkiye'yi (taşını toprağını) tanımadığını iddia edip bir bakıma, "siz bizi tanısanız bize haksızlık etmezsiniz!" demeye getiren ve taşımız toprağımızı tanıtmak için çok para, daha çok para harcamayı gerekli görenlere önerim, önce insanımızı iyi tanımaya, onun çağdaş normlar karşısındaki eksiklerini iyi belirlemeye, onun nedenlerini anlamaya ve sonra da bunlar için çözüm araçları geliştirmeye çalışmalarıdır.

28 Nisan 1993

"TAM TEŞEKKÜLLÜ HASTANE" RAPORU

Devletle öyle ya da böyle bir işi olanlar bilirler, birçok yerde kendilerinden bir *tam teşekküllü hastane* raporu mutlaka istenmiştir. Şimdiye kadar istenmemiş olanlar emin olsunlar, birgün istenecektir.

Tam teşekküllü hastane raporu istenmesi o denli doğal hale gelmiştir ki ne onu isteyenler ve ne de kendilerinden *tam teşekküllü hastane* raporu istenenler, bunun ne işe yaradığını fazlaca düşünmezler.

Geçenlerde, görme özürlü bir kişi, yurtdışında ihtisas yapmak üzere gerekli başvuruda bulunduğu anda kendisinden *tam teşekküllü hastane* raporu istenince galiba ilk defa bu işte bir yanlışlık olduğu ortaya çıktı.

Görme özürlü bu kişinin talebini değerlendiren YÖK yönetimi, kişiden böyle bir rapor istedi. Görme özürlü kişi doğal olarak böyle bir rapor alamayınca YÖK de isteğini geri çevirdi. Çevirdi ama özürlü kişinin savını da bir kenara atamadı.

Türkiye'de bir üniversiteyi bitirebilmiş bir kişi, özürünün ihtisas yapmaya engel oluşturmadığını ileri

sürünce şu gerçek ortaya çıktı: Her işin gerektirdiği bir dizi sağlık koşulu vardır. Ama eğer yapılacak iş, belirli özürlerin varlığına bağlı olmadan yapılabilecek bir iş ise, o kişiden "tam sağlam" olduğuna ilişkin bir rapor istemek anlamsızdır.

Yurtdışında ihtisas yapmak için gereken sağlık koşullarıyla, milli takıma alınacak bir sporcudan istenebilecek sağlık koşulları birbirinden farklı olacaktır. Bunları birbirinden ayırmadan, toptancı bir yaklaşımla yorumlanan yönetmelik istekleri, zaten kit olan nitelikli insangücümüzün daha da daralmasına yol açmaktadır. Bu örnek, toplum yaşamımıza henüz yeterince girmemiş bir kavramın eksikliğini yüzümüze çarpmaktadır. Bu kavram, "**iş gerekleri**" dir.

Bir işin gerektirdiği bedeni ve akli nitelikler, o işin "iş gerekleri" dir. İş gerekleri kavramı dikkate alınmadan açılan işe giriş sınavlarının, bir oda yerine stadyumlarda yapılmasının nedeni budur.

Öyle bir iş düşününüz ki, yaşlılar ve gençler, zayıflar ve güçlüler, ilkokul ve üniversite mezunları, kadınlar ve erkekler hep birlikte o işe uygun olsunlar. Böyle bir iş olabilir mi? Olabilirse kaç tane böyle iş çıkar?

Hergün yapılan ve binlerce insanın katıldığı iş sınavları, "iş gerekleri" kavramının gözardı edilmesinin birer örneğidir. Tam teşekküllü hastane raporunun olur olmaz istenmesi de bu garipliğin bir başka tür dışavurumudur.

20 Haziran 1993

YOLSUZLUK FATURALARINI KİM ÖDER?

Kamu kesimindeki yolsuzluklar daima halkın ilgisini çekegelmiştir. Bu gayet doğaldır, çünkü yolsuzluğa konu olan para kendi parasıdır.

Kamu kesimindeki yolsuzluklara engel olabilmek için çeşitli araçlar geliştirilmiş, her aracın boşluğu yakalandıkça, o boşluğu doldurmak üzere ek araçlar düşünülmüştür. Bu sürecin sonsuz olduğu meydandadır. "*İnsanlar iyi tüfek yaptıkça Tanrı da daha hızlı uçan kuş yapar!*" sözü herhalde bunu anlatmak istemektedir.

Kamuya ilişkin yolsuzluk iddiaları arasında, lodosa açık limanın dalgakıran arkası gibi sessiz bir bölge vardır ki oradaki bu mutlak sükunet, şüphe uyandıracak kadar yapay görünüşlüdür. Bu alan, özel sektör kuruluşlarıdır.

Kavramları, sözcüklerin sığınağına indirgemiş toplumumuzda hemen her sorunun panzehiri olarak görülen özel girişimcilik -ki gerçek özel girişimciliğe en ciddi tehdittir-, bütün yolsuzluklardan arınmış bir dürüstler cenneti, kamu kesimi de bütün hırsızların

toplandığı bir iblisler cehennemi midir?

Böyle olmadığı, olmasına imkan olmadığı bilindiğine göre, özel kesime tanınan bu hoşgörünün neden(ler)i ne olabilir?

Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, özel sektördeki hırsızlığın, girişimcinin cebinden yapıldığı dolayısıyla da kamuyu ilgilendirmediği; ikincisi ise, yolsuzlukları halka anlatmada hemen hemen tek kanal olan medyanın, reklam gelirleri nedeniyle özel sektöre olan karşı konulmaz bağımlılığı, bazen de girişimcinin, medya kuruluşunu bizzat kontrol etmesidir.

Özel sektördeki hırsızlıkların girişimciler tarafından ödendiği varsayımı, "doğru gibi" bir yanıştır. Doğru "gibi" dir, çünkü "tam rekabet" ortamlarında gerçekten de hertürlü hatanın bedelini girişimciler öder. Bu hata, stoklarının yüksekliği, çalışanlarının verimsizliği ya da firma yöneticilerinin suistimalleri olabilir. Bütün bunlar ya kar kaybı ya da yeterli kar yoksa 'güç duruma düşme' biçiminde gerçekleşir.

"Yanlış"tır çünkü, rekabet ortamımız "tam rekabet"ten çok uzaktır. Bir ilke olarak, tüm kuruluşlarımız -kamu kesimi de dahil- tüm yanlışlarını kendileri ödemez, halkın vergilerinden oluşan kamu hazinesine ödetirler. Bu ödetme bazen "borç konsolidasyonu", bazen "gümrük koruması", bazen "vergi affı", bazen "kredilerin üzerine yatma", çoğu zaman da "eksik rekabetten yararlanıp fiyatını, maliyet+kar şeklinde belirlemek" biçimindeki yaratıcı tekniklerle yapılır.

Özel kesimdeki hırsızlıklar için çeşitli "ince" metodlar geliştirilmiştir. Bunlardan en yaygın kullanılanı, satınalma işlemleri yoluyla yapılanlardır. Örneğin bir kuruluşun, ürettiği malın girdilerini satınalırken, kuruluşun tepe yöneticilerinin sahip ve/ya ortak ya da ilişkide oldukları firmaları tercih (!) etmeleri biçiminde masumane bir yol çok yaygındır.

Bir başka yöntem, kuruluş kadrosunda, tepe yöneticilerinin akraba ve taallukatının istihdamı tekniği olup, kamuda rastlanılan "seçim kaybetmiş mağdurların (!) istihdamı", bunun yanında solda sıfır kalır.

Daha rafine bir teknik, büyük hacimli işlerin taşaronluk yoluyla yaptırımı sırasında, iyiliksever bazı taşaronların üst yöneticilere ev, villa vs gibi şeyleri, artık malzemelerle yapıvermeleridir. İnsan yaratıcılığı, yerine, zamanına ve koşullara göre çeşitli metodlar geliştirmektedir.

Kamu kesiminde bu tür yolsuzlukların karşısındaki önemli bir engel, "hırsızlıktan pay alamayanların ihbarları", özel kesimde radikal biçimde bertaraf edilmiştir. Kamu görevlisinin az da olsa yargı tarafından korunması engeli (!), özel kesimde hiçbir tehlike oluşturmaz. Payına razı olmayıp da sesini fazla çıkaranlar daima yeni bir iş aramayı tercih etmek durumunda kalırlar.

Kamudaki hırsızlıkları ortaya çıkararak gerçekten de önemli bir kamu görevi yapan medya kuruluşları, özel kesimdeki benzer yolsuzlukları dile getiremez. Çünkü, en büyük gelirlerini sağladıkları reklamlar, bizzat bu işleri yapanların iki dudakları arasındadır.

İtalya'da yürütülen "temiz toplum" kampanyası sırasında, özel kesimin de yolsuzlukları yavaş yavaş ortaya dökülmektedir.

Yolsuzluklar bir bütündür. Politikacısı, kamu kesimi, özel sektörü, bürokrasisi ile ayrılmaz bir bütün.

Bunların bütünüyle sorgulanması, toplumumuzun bu resmi "bütün" olarak görebilmesiyle mümkündür.

30 Mayıs 1993

SON SÖZ YERİNE..!

SERT SÖZ, AZ SOPA !

Theodore Roosevelt'e ait olduğunu duyduğum bir söz var: *"Yumuşak konuş, ama elinde bir sopa bulundur !"*. Bunun aksi de herhalde bizim için söylenebilir, *"Sert konuş ama elin boş olsun!"*..

"Miletimiz, soydaşlarımızın hakkını sonuna kadar savunmaya kararlıdır" ya da, "Kardeşlerimize kalkan eller kırılacaktır".

gibi sert sözlerin, ilk yıllarda hasımlarımızı fena halde korkuttuğunu sanıyorum.

Öyle ya *"sonuna kadar savunmak"* ne demek? Diplomasi dilinde bu *"gerekirse kafanızı kırarız "* demek değil mi?

Hele hele *"kalkan ellerin kırılacağını"* duyan dost-düşman herkes, yalnızca hükümetler arasında değil, doğrudan kardeşlerimize zarar veren ellere yani sokaktaki insana yönelik tehditten nasıl korkmazlar?

Ancak zaman geçip, *"sonuna kadar savunma"* ve *"el kırma"* operasyonlarının, bir iki miting düzenleyip biraz daha tehdit savurmaktan ibaret olduğunu anlayan dost ve düşmanlarımız, bu sözlerin gerçek anlamlarını kavramışlardır.

Artık ne zaman bir melanet düşünseler ya da yapsalar, bizden benzer bir söz duyunca ferahlıyorlardır.

"Aman iyi hiç bir tehlike yok, soyumuzu kurutacaklarını, derimizi yüzüp içine saman dolduracaklarını ve sınırlarını iki okyanus arasına genişleteceklerini söylüyorlar, demek ki devam edebiliriz" diyorlardır.

Çok bağırp çağırmanın, hatta saldırganlığın arkasında korku ya da çaresizliğin olduğu söylenir. Herhalde doğrudur. Yapacak birşeyi olan yapar, yapamayan ise sözle idare eder.

SSCB'nin ilk dağıldığı günleri hatırlıyorum. O zaman, bir Azeri Türk'ü olmadığımı çok hayıflanmıştım. Öyle ya, ağabey Türkiye onlar için herşeyi yapacak, rekabet ekonomisini öğretecek, devlet tecrübesinden yararlandıracak, maddi yardım yapacak, birisi onlara yan gözle baksa gözünü çıkaracaktı.

Bu telkinlerle beklentileri iyice pompalanan Azerbaycan halkı ve yöneticileri zaman geçince bunların yalnız "söz" olduğunu gördü.

Kimse çıkıp da bu insanlara, *"bu işlerin sevgiyle, soydaşlıkla, dindaşlıkla bir ilgisi yoktur.Biz ulusal çıkarlarımızı gözetiriz. Sizi de, ulusal çıkarlarımız doğrultusunda kollarız. Yani aslında biz sizi değil kendimizi kollarız. Sağlıklı ilişkiler de bunun üzerine kurulabilir!"* demedi.

Böyle bir yaklaşım BDT'nu rahatlatır ve uluslararası ilişkilerin tek vazgeçilmez normu olan *"ulusal çıkar ölçütü"* nden başka şeyler düşünülmediğini anlarırdı.

Hiç münasebeti yokken, *üç hilalli bayraklar, Adriyatik-Çin Denizi* rüyaları ve daha da önemlisi bunların arkasında hiçbir yaptırım gücümüzün yeralmayı bugünkü tabloyu doğurdu.

Ben şahsen hiç sert sözlerden yana değilim. İnsanlar birbirlerini tedirgin edecek sözler söyleyip korkutmamalı. Değil mi? (Yalnızca arkanızda bir sopa bulundurun !)..

6 Eylül 1993